ION URSULESCU

PANAIT ISTRATI – PSEUDONIME

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

La data de 12 iunie 1993, în foaierul mare al Teatrului Dramatic *Maria Filottï,* din Brăila, în prezenţa oficialităţilor administrativ- culturale locale, a unor conducători de mari întreprinderi comerciale, a unui numeros public, precum şi a doi invitaţi de onoare – academicianul prof. Dr. Docent ing. Edmond Nicolau şi scriitorul Valeriu Gorunescu, membru titular al Uniunii Scriitorilor din România, ambii brăileni – se lansau, cu concursul nemijlocit al unor actori ai teatrului brăilean, cărţile: *Panait Istrati, Publicistica de tinereţe* (1906-1916), Editura *Porto-Franco,* Galaţi, 1993, ediţie îngrijită, adnotată şi comentată de Ion Ursulescu şi *Casa cu Migdali,* a scriitorului şi muzicologului brăilean, medicul Nicu Teodorescu, un impresionant roman monografic al Brăilei şi al oamenilor ei din perioada de început a oraşului, până aproape de zilele noastre.

După frumoasele cuvinte rostite de unii dintre cei prezenţi, despre cele două cărţi, Valeriu Gorunescu, în drum spre staţiunea Lacu Sărat (unde urma să sărbătorim, într-un cadru pitoresc şi amical, „evenimentul" lansării), mi-a sugerat, cunoscându-mi unele lucrări privitoare la Istrati, să le revăd cu atenţie, să le selectez, în vederea alcătuirii unei cărţi.

Receptiv la sugestia prietenului brăilean, am procedat ca atare. Astfel, revăzând însemnări mai vechi, prelucrându-le, am reuşit să ajung la paginile prezente care înfaţişează cititorilor – mai ales celor „muşcaţi" de Istrati – *pseudonime* pe care viitorul „mare poet romancier" le-a folosit cu precădere în perioada de început, articole înserate mai ales în paginile ziarelor de epocă din România, la unele dintre ele Panait Istrati fiind redactor – „România Muncitoare" din Bucureşti (1909) –, reporter sau corespondent: „Adevărul" şi „Dimineaţa" (1910).

În aceste pagini, cititorul va întâlni pseudonime parţial consemnate de unii autori, dar fară reproducerea textelor respective – precum şi alte pseudonime, împreună cu textele care, nemaifiind consemnate, până în prezent, aduc lucrării, credem noi, o notă de mai mare interes.

Este posibil să mai existe scrieri semnate de Panait Istrati şi cu alte pseudonime, ceea ce conduce, firesc, la concluzia că *problema pseudonimelor*

istratiene rămâne încă deschisă, după cum „deschis” rămâne şi motivul pentru care povestitorul brăilean şi-a semnat întreaga operă cu pseudonime, folosindu-şi adevăratul nume, Istrate, *numai de două ori.* Prima dată, în 1906, când semnează *P. Istrate,* articolul *Regina Hotel,* din gazeta „România Muncitoare” (R.M., în continuare), seria II-a, an II, nr. 38, 19 (26), noiembrie. Iniţiala „P” înlocuieşte prenumele *Gherasim,* înscris în actul de naştere. A doua oară, în anul 1934, în „Gazeta”, numărul din 18 august, ca semnătură la articolul *Despre romanul „Apărarea are cuvântul” (Apărarea are cuvântul* de Petre Bellu).

În articolele semnate cu pseudonime, pe care le reproducem în volumul de faţă, cititorul va întâlni:

— Pseudonime folosite de Panait Istrati o singură dată sau de mai multe ori. Pentru acestea din urmă, am selectat câte o singură scriere, excepţie făcând, însă, trei texte unde apare de trei ori pseudonimul folosit de autorul Chirei Chiralina, aproape în întreaga operă. Scrierile respective marchează, într-un fel, începutul publicisticii lui Panait Istrati, dar, în acelaşi timp, şi maturizarea acestuia, după aproape zece ani de gazetărie în România;

— Păstrarea în forma originală a denumirii unor publicaţii şi titluri de articole: „Calendarul Muncei”, *Rolul organizărei* şi *Indiscreţiuni;*

— *Posibilepseudonime ale lui Istrati;* în acest caz, ne-am rezumat numai la a cita publicaţiile unde au apărut şi titlurile scrierilor respective;

— De asemenea, am semnalat pseudonime certe, neînsoţite de textele probative, pentru că ne-a fost imposibil să le găsim în sursele de informare cercetate.

Este necesar să menţionăm că în alcătuirea acestui volum ne-am folosit, în mare măsură, de „notele” şi traducerile lui Alexandru Talex la ediţiile Panait Istrati apărute de-a lungul timpului, îngrijite, prefaţate, comentate şi adnotate, cu migală şi profesionalism, de respectivul exeget trecut în eternitate.

Ne îngăduim convingerea că prin prezentarea acestor pseudonime istratiene, nu am făcut altceva decât să cinstim memoria marelui nostru scriitor brăilean, *Panait Istrati.*

Ion Ursulescu

UN PUNCT DE VEDERE REFERITOR LA PSEUDONIMELE LUI PANAIT 1STRATI

Se pare că problema pseudonimelor lui Panait Istrati, folosite de autor, iniţial şi majoritar, în România, a rămas încă nerezolvată, fapt ce impietează, fară niciun dubiu, asupra cunoaşterii integrale a operei creatorului *Chirei Chiralina, Moş Anghel, Codin* şi ale altor frumuseţi asemănătoare care strălucesc în moştenirea sa literară. Se impune deci, după opinia noastră, *cel puţin pentru moment*, o primă fixare a unor repere care să ajute desfăşurării cercetărilor de viitor.

Aşadar, cine a fost Panait Istrati?

Conform actului său de naştere (aflat la Arhivele Statului, secţia Brăila, Colecţia Stare Civilă Comunală, sub nr. 1077, Registrul Stării Civile pentru Nou Născuţi, fila 6, pe anul 1884, Primăria (Tribunal) Brăila, reprodus în „Revista Arhivelor", voi. 33, nr. 1/1971, pp 115 – 120, sub titlul: *Precizări privind data şi locul naşterii lui Panait Istrati,* articol semnat de prof. Dr. N. Mocioiu), rezultă că scriitorul este" *fiu al d-nei Joiţa Stoica Istrate".* Neindicându-se în act şi paternitatea, se conchide că noul născut este *copil nelegitim al mamei sale.* Prenumele şi numele viitorului scriitor este: Gh*erasim Joiţa Stoica Istrate* şi orice fel de alt nume este nul şi neavenit, el fiind în nonconcordanţă cu cele stipulate în actul de naştere.

Pentru bună regulă, reproducem integral, în acest volum, actul- de naştere al celui care avea să devină „grand poète romancier" şi, care-şi va semna întreaga operă cu pseudonime.

Scrierile sale, încă de la început, sunt semnate cu mai multe pseudonime întâlnite în gazetele, revistele, ziarele la care a publicat de-a lungul timpului. Aceste pseudonime, pe care le prezentăm mai jos, (parţial menţionate de unii autori, cum ar fi, de exemplu, Alexandru Talex, în Panait Istrati, *Cum am devenit scriitor,* editura *Scrisul Românesc,* Craiova 1981, pp. 33, 47, 154, 158, 487, Aurelia Batali, în *Tabel cronologic* la volumul Panait Istrati, *Chira Chiralina – Moş Anghel,* Colecţia *Biblioteca pentru toţi,* nr. 518/1969; Mircea Iorgulescu în articolul *Panait Istrati, recurs documentar,* „România literară", nr. 8, 21 februarie 1985), fac obiectul prezentării noastre, după cum urmează:

P. Istrate, în „România Muncitoare", nr. 38, 19 (26) nov. 1906, (art. *Regina*

Hotel) ',

P. Istrati, (cel mai frecvent pseudonim întâlnit în activitatea sa de publicist şi apoi scriitoricească), în R.M., anii 1907-1916. Exemplificăm cu articolele: *Biserică şi popi,* RM nr. 49, 4 (11) febr. 1907; *Despre Ştefan Gheorghiu cu prilejul împlinirii unui an de la moartea lui; Ştefan Gheorghiu bolnav. În Egipt,* în „Tribuna Transporturilor", număr comemorativ, 6 martie 1915;

P. Istrati, Secretarul sindicatului muncitorilor din portul Brăila, (folosit de autor o singură dată sub această formă), în „Viaţa Socială", nr. 7-8, 1910 (articolul *Ancheta pentru votul universal)* ',

Is. (folosit de două ori), RM, nr. 44, 16 oct 1908 şi nr. 79, 9 dec. 1910 (articolele: *Al X-lea Congres al partidului socialist italian* şi *Dr. Rakovski)* ',

Moş Istrati (apare o singură dată), RM, nr. 57, 15 sept 1909 (art. *Sărăcie şi pretenţii. Răspuns doamnei Fulmen);*

Un om (folosit o singură dată), RM, nr. 81, 26 nov. 1909 (art. *Greva de 5 minute de la fabrica de cuie „Chercea" din Brăila,* despre care credem că a fost scris de Panait Istrati pe când era secretarul Sindicatului muncitorilor de la fabrica respectivă). Menţionăm că pseudonimul „Un om" nu a mai fost până acum amintit de vreun autor. Articolul respectiv îl reproducem probatoriu în acest volum.

P. Istr. Şi **P. Istr. Brăila** (acesta din urmă folosit o singură dată), RM, nr: 21, 28-29, 30, 32, 34, 36, etc., pe anul 1909 şi „Calendarul Muncei", nr. 20, 1910. Exemplificăm articolele: Din ţară. *Brăila Lacul Sărat; Cum trăieşte breasla servitorilor. Hotel Popescu Lacul Sărat.*

La peste trei ani de la plecarea din România pentru o lungă perioadă (martie 1916 – septembrie 1925), Istrati se afla în oraşul Geneva (Elveţia). La data de 21 iunie 1919, află că Paul Birukof- vechi prieten şi biograf al lui Tolstoi – va ţine o conferinţă despre Revoluţia Rusă. A doua zi – 22 iunie, n.n. – „după ce o ascult, scriu primul meu articol în franceză", *Tolstoïsme ou Bolchevisme?,* semnat: *Panait Istrati, jurnalist român*, pe care-l trimite „într-o doară", directorului Jean Debrit, de la ziarul pacifist „La Feuille". Acesta îl publică la data de 24 iunie 1919. Noi îl reproducem (inedit în limba română) din „Cahiers Panaït Istrati".

În împrejurările relatate şi numai bazându-ne pe afirmaţia lui Istrati:

„scriu primul meu articol în limba franceză”, am putea să spunem că asistăm la trei debuturi: a) **debutul lui Istrati într-o** *limbă străină* **(franceza), după plecarea din România; b) debutul lui Istrati în presa occidentală (elveţiană); e) debutul cu semnătura:** *Panait Istrati*, **ce-l va face celebru în lumea întreagă.**

Dacă debutul cu semnătura „Panait Istrati” rămâne valabil, celelalte nu se confirmă, deoarece *Tolstoïsme ou Bolchévisme?* nu este primul articol scris de Istrati în limba franceză şi publicat în presa occidentală (Elveţia) – aşa cum a fost socotit multă vreme, chiar până în anul 1993, în istoria literaturii române – ci articolul: *Sur la conférence «Un peuple martyr» (Despre conferinţa «Un popor martir»),* apărut în „La Feuille”, rubrica *La parole à tous,* datat: „24 mai 1919” trimis de autor oficiosului genevez, sub forma unei scrisori semnate: *P Istrati ouvrier de la rédaction „Lupta”.*

Acest articol a fost descoperit de către francezul Roland Lombard şi comunicat Asociaţiei “Les Amis de Panaït Istrati “, în anul 1993, care îl publică în acelaşi an, în “Cahiers Panaït

Istrati”, nr. 10, p. 43, cu o scurtă notă informativă semnată: *D.F.* (Dominique Foufelle, n.n.), preşedinta Asociaţiei franceze, la data respectivă, şi redactor şef al publicaţiei “Cahiers Panaït Istrati”.

Despre textul respectiv am luat cunoştinţă în anul 1995

— Când lucram la elaborarea publicisticii de maturitate a lui P. Istrati – prin Jean Hormière, fostul preşedinte al *Les Amis de Panaït Istrati*, decedat în 1996.

*

Conferinţa despre „un popor martir” s-a ţinut la Geneva, în localul *Plainpalais,* în cadrul adunării patriotice române.

Tot în ziarul „La Feuille”, Geneva, 16 septembrie 1919, continuându-şi activitatea gazetărească, Istrati publică, în limba franceză, semnând: *Panait Istrati – zugrav de case din Organizaţia Socialistă Română „Lupta”, Scrisoare deschisă a unui muncitor către Henri Barbusse.*

Facem precizarea că viitorul scriitor, foloseşte la cele două articole de mai sus, pentru prima dată, pseudonimul PANAIT ISTRATI, cu care-şi va semna întreaga operă de mai târziu şi care-l va face celebru în lumea întreagă.

*

Iată câteva aspecte cu caracter general, referitoare la „scrisorile deschise" adresate unor persoane (inclusiv din România). Dintre acestea, ne vom opri în mod special la „scrisoarea deschisă" către Henri Barbusse:

Scrisori deschise:

«înainte de a fi scriitor, Panait Istrati a fost un ziarist aprig, militant pentru dreptate socială, pentru morală în artă şi în viaţa artiştilor. El a folosit acest gen al publicisticii, ori de câte ori a fost nevoie să-şi apere gândirea sau opera, dotat fiind cu un rar talent de polemist sau pamfletar. „Am lovit şi lovesc mereu în tagma fabricanţilor de artă, îi scrie doctorului I. I. Mironescu, de la Iaşi. Dar eu lovesc cu inimă de om calm şi fară ură permanentă. Izbesc şi uit, ba chiar întind repede mâna către cel lovit".

Mai toate aceste „scrisori deschise" au avut un răsunet deosebit de puternic în epocă. Citindu-le sau recitindu-le astăzi, multe dintre ele îşi păstrează actualitatea, una din caracteristicile scrisului istratian fiind capacitatea de a gândi în perspectiva timpului.

Scrisoarea unui muncitor către Henri Barbusse

Directorul ziarului genevez pacifist „La Feuille", Jean Debrit, îl angajă în administraţie ca „al doilea expeditor" şi, ca să-l ajute băneşte, îi oferi colaborarea.

„Accept postul şi păstrez o atitudine rezervată faţă de colaborare, deşi era bine plătită, cu linia. Semnez o scrisoare deschisă adresată lui Barbusse, în chestiunea neîncrederii lucrătorilor faţă de intelectuali, şi care atrage gazetei un răspuns demn şi măgulitor din partea celebrului autor al cărţii *Focul.* Eu luasem apărarea lucrătorilor, iar Barbusse, răspunzându-mi, îi apăra mai mult decât mine. Au urmat apoi două sau trei scrisori personale, slabe, la care am primit răspunsul pe care-l meritam. Atât eu cât şi Barbusse am avut o zi proastă când le-am scris. Nici eu, nici el nu putem fi judecaţi după aceste scrisori. Pot spune că el are apucături de chirurg, nu practică medicina sufletească. Nu e felul meu de a fi".

Şi totuşi, Panait Istrati se va reîntâlni şi va lega prietenie cu Henri Barbusse, după apariţia *Kyrei Kyralina.* Într-o scrisoare către Romain Rolland (9 iulie 1925), el îi comunică: „Am petrecut la Nisa trei duminici cu Barbusse, dintre care una în somptuoasa-i vilă de la Miramar. (...) El mă

iubeşte mult şi eu la fel".»[1]

Un canibal. Panait Istrati a semnat o singură dată cu acest pseudonim, în ziarul „La Feuille", Geneva, 11 octombrie 1919 (foiletonul *Daignerez-vous – Binevoiţi dumneavoastră*).

Din această perioadă elveţiană, în speţă „genevează", consemnăm, cu mult interes, şi articolul *Evadatul de peste Rhin,* datat „Geneva, ianuarie, 1918", scris pentru prima dată de Istrati în limba franceză, cu intenţia de a-l publica, ceea ce ar fi reprezentat, în opinia noastră, *un debut publicistic într-o limbă străină, după plecarea sa din România.* Proiectul de publicare nu s-a realizat. Trebuie reţinută, însă, intenţia lui Panait Istrati de a-şi continua activitatea de publicist, dincolo de hotarele ţării, la numai un an şi câteva luni după ce o părăsise.

Iată, pe scurt, istoricul[2] acestui articol, apărut postum în revista „Analele Brăilei", nr. 3, decembrie 1971.

«Către sfârşitul anului 1918, Panait Istrati găseşte de lucru la uzina de muniţiuni Picard-Pictet, din Geneva. În orele de răgaz cutreieră străzile oraşului, în căutarea unei inimi de prieten, care să-i îndulcească amărăciunea unei singurătăţi istovitoare, dublată de-o existenţă ca vai-de-lume… Întâmplarea face ca într-o zi să întâlnească un român, care evadase din lagărul de prizonieri de la Miinchen. Vederea a „două depărtate braţe româneşti", care au înfruntat „groaza morţii", în lupta nebună cu valurile Rhinului spre „malul eliberator" al Elveţiei, îl impresionează până la lacrimi. Şi amândoi se înfrăţesc în suferinţă şi în dorul de patria îndepărtată.

Deşi nu avem de-a face cu o povestire de proporţii, spiritul istratian de observaţie, de descripţie a figurilor omeneşti, de subliniere a esenţialului se face simţit cu prisosinţă în epopeea *Evadatului de peste Rhin.* Şi poate că, evocând dorul ţăranului înstrăinat, din Slătioara, după fluieraşul de soc şi Valea Oltului, inima lui Panait Istrati va fi zburat spre meleagurile copilăriei, la Baldovineşti, unde l-a legănat fluierul lui moş Dumitru şi

---

[1] Text reprodus după Alexandru Talex, în vol. Panait Istrati, *Cum am devenit scriitor*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1981, pp. 211-212.

[2] Text reprodus după Alexandru Talex, *Addenda*, în vol. Panait Istrati, *Viaţa lui Adrian Zografi*, Editura Minerva, Bucureşti, 1983, p. 568.

prietenia fară seamăn a Dunării mult iubite.»

Continuând problema în dezbatere, prezentăm, mai jos, alte pseudonime, după cum urmează:

Istrian, în R.M. Nr. 55, 56, 58, 60, 62, 64, pe anul 1909 (respectiv 33 de articole la rubrica „Săptămâna", realizată integral de Panait Istrati). Exemplificăm cu articolele: *Un ucenic linşat*; *Insuficienţa gimnaziilor;*

Pribeagul, în R.M. Nr. 37, 9 iulie 1909 (articolul *O lecţie bună* care, după stil, limbaj, gen de exprimare, credem că îi aparţine lui Panait Istrati.

Articolul respectiv nu a mai fost consemnat de vreun autor până în prezent şi îl vom reproduce integral, în acest volum;

RM (folosit de autor numai o singură dată), în R.M., nr. 60, 27 septembrie 1909, (articolul *Ticăloşiile poliţieneşti la Brăila,* care, după limbaj, tematică, mod de exprimare, credem că îi aparţine lui Panait Istrati.

Desigur că „RM" reprezintă iniţialele gazetei „România Muncitoare", gazetă la care Istrati era redactor. Acest lucru nu exclude, însă, faptul că respectivul să fie Panait Istrati. (Reproducem integral articolul);

Muncitorimea organizată din portul Brăila, semnătură care apare o singură dată, *neconsemnată până în prezent,* suntem de părere că îl reprezintă pe Panait Istrati, care a semnat cu acest pseudonim în „Adevărul" (nr. 7249, 25 decembrie 1909), al cărui corespondent era, articolul *Marea întrunire sindicală din Brăila,* pe care-l reproducem în întregime;

P. I. Brăila, folosit o singură dată, în *R.M.*, nr. 106, 28 februarie 1910 (articolul *Meseriaşii faţă de mişcarea socialistă. Conferinţa dlui Badea Spânu la Brăila'*,

P. Istrati Brăila, în *R.M.*, an V, nr. 4, 14 martie 1910 (articolul *Comerţul Brăilei periclitat?)* ',

Cor. (corespondent, n.n.), în „Dimineaţa", nr. 2172, 15 martie 1910, (articolul *Monstruoasa faptă a unui diacon)* ',

Coresp. (corespondent, n.n.), în „Dimineaţa", nr. 2174, 16 martie 1910, (articolul *Monstruozitatea unui diacon)* ',

P. I., în „Calendarul Muncei", pe anul 1910 şi *R.M.*, nr.

10, 10 aprilie 1911, (articolele *Francisco Ferrer* şi *Pentru d (omnu) l Ministru de Interne)* ',

I. Delabrăila, în *R.M.*, nr. 60, pe anul 1911, (articolul *Câte o glumă din*

când în când. Scrisoare deschisă unui om necăjit) ',

P. I. Delabrăila, cu care autorul îşi face debutul în presa franceză – ziarul „L'Humanité Dimanche", Paris, 27 octombrie 1921 – cu articolul *Nicolaî Tziganou* (*Nicolae Ţiganii*), scris mai întâi în româneşte şi apoi tradus în franceză, în care evocă marea grevă a căruţaşilor din portul Brăila, din anul 1910, când era secretar al Sindicatului muncitorilor portuari, din oraş, împreună cu Ştefan Gheorghiu (îl reproducem în întregime).

Iată câteva detalii: într-o scrisoare, datată 14 martie 1921, a lui Femand Desprès – redactor la ziarul „L'Humanité", către Romain Rolland, «informându-l despre biografia „sinucigaşului" de la Nisa, îi scrie între altele: "Sunt fericit că dumneata începi să te interesezi de Istrati. Eu am avut ocazia să-mi dau seama de capacitatea lui de a se exprima. Ea este cu atât mai admirabilă cu cât scrie într-o limbă care nu este a lui.

I-am şi dat lui Martinet (Marcel Martinet, director literar, n.n.)

O poveste despre o grevă care sunt sigur că vă va întări buna impresie despre acest om. Povestirea pe care am scris-o este cam lungă şi cred că va fi dificil să fie publicată. Totuşi, cred că Martinet o va da la tipar, îndată ce va avea spaţiul liber; sper să aibă ocazia cât mai curând".

Povestirea de care pomeneşte Femand Desprès nu era alta decât *Nicolae Ţiganu*. Această povestire. – Al cărei erou anticipează pe *Codin* – evocă o perioadă de viaţă de care autorul îşi aduce aminte cu satisfacţie. Publicarea ei însă nu-i bucură deloc. Trei zile după apariţia povestirii în ziar, istrati scrie lui Romain Rolland următoarea scrisoare: "Publicarea povestirii mele în "L'Humanité" a avut un efect contrar celui ce mă aşteptam, ceea ce pune în discuţie o problemă ce mi-ar putea fi fatală. Nu voi accepta niciodată să mi se publice povestirile, aşa cum îmi ies de sub condei. *L-am rugat de altfel pe Desprès ca o "mână franceză" să se ocupe de povestirea mea, pe care am gândit-o şi am scris-o, mai întâi, în româneşte.*

Poate că n-a avut timp, dar povestirea tipărită în ziar n-a păstrat nici măcar bruma de grijă pe care am pus-o în ce priveşte manuscrisul. Până şi titlul, clar şi uşor de descifrat, a apărut pocit: Iziganov în loc de Tziganou şi astfel ai impresia că e vorba de un rus, nu de un român. Cât despre ortografie, cuvinte sărite, s-o lăsăm baltă! Mi-e ruşine de oamenii de pe aici, care m-au recunoscut sub pseudonim.

N-am scris nimic la „L'Humanité", afară de un cuvânt de mulţumire lui Martinet; nu le voi reproşa nimic; face fiecare ce poate. Dar eu nu voi continua astfel. Aşa literatură aş fi putut publica volume întregi până acum, în româneşte, ba chiar mult mai îngrijite, dacă aş fi ţinut morţiş să devin un zgârie-hârtie. Dar încep să-mi pierd orice modestie! Eu am vrut în toate actele mele *perfecţiunea* cât mai mult posibilă, *totul sau nimici*

Sunt convins până-n măduva oaselor că omenirea n-are nevoie de scriitoraşi, poetaşi, zdrăngănitori de coarde sau mâzgălitori de pânză. Cu atât mai mult, socot că aceşti trântori sunt o povară, o pacoste pe spinarea muncitorului. Merg mai departe şi susţin că în ziua în care diurnul va fi curăţit de toţi aceşti cabotini, adevărata literatură, cea bună, va trebui să fie făcută pe o hârtie de cea mai bună calitate, dacă nu chiar de lux. Este singurul lux pe care-l aprob. Nu sunt bibliofil şi am oroare de cei care „colecţionează cărţi", necitindu-le niciodată, dar aş pune pe toţi artiştii ca să colaboreze la o operă de artă. (...) în limba română sunt sclavul cuvântului cizelat şi al virgulei, care nu trebuie să lipsească de la locul ei, chiar când nu ameninţă viaţa unui om. Voiesc acelaşi lucru şi-n limba franceză şi dacă nu există nimeni care să colaboreze cu mine, ei bine, renunţ. Mă voi mulţumi să schimb un cuvânt cu dumneata o dată pe an şi las cale liberă celor a căror soartă nu a fost atât de ingrată ca a mea.

E drept că aveam ceva de spus, dar... „nu schimbi mare lucru pe lumea asta, nici cu opera şi nici cu viaţa ta". Sunt, vai! prea convins de asta... Mă gândeam totuşi că aş fi putut interesa.

Asta cu exemplul unei vieţi tumultuoase trăită la marginea societăţii de unde voiam să dau la iveală cazuri trăite şi o *gândire generoasa'*.»3

Articolul *Nicolae Ţiganii,* împreună cu articolele: *Sur Anatole France* (*Despre Anatole France*), „Clarté", 1 ianuarie 1925, şi *A la veille du X-e Anniversaire de la Révolution d'Octobre: De Paris à Moscou* (*în ajunul celei de-a X-a aniversări a Revoluţiei din Octombrie: De la Paris la Moscova*), „L'Humanité", 1 noiembrie 1927, au apărut în limba română, în volumul: Panait Istrati, *Amintiri, evocări, confesiuni,* editura *Minerva,* Bucureşti, 1985,

---

3 Text reprodus din "Cahiers Panaït Istrati", *Correspondance Panaït Istrati - Romain Rolland,* numéro spécial 2-3-4, 1987, Valence, pp. 42-43.

ediţie îngrijită, prefaţată, adnotată şi traduceri de Alexandru Talex.

«Referitor la articolul *Despre Anatole France,* se ştie că la moartea lui, o polemică violentă s-a iscat în presa franceză, declanşată de Louis Aragon cu al său pamflet *Avez-vous jamais giflé un cadavre?.* Revista „Clarté" publică un pamflet semnat de Jean Bemier, Edouard Berth, Marcel Fourier şi Georges Michel. CitinduT, Panait Istrati îl subscrie, trimiţând redacţiei „rânduri de vie recunoştinţă", care apar în revistă cu titlul *Despre Anatole France.* Nu este un pamflet. Ci mai mult un „reproş de cititor", otrăvit „cu sarcasmul miilor de adevăruri asupra existenţei", aflate în paginile operei scriitorului francez.

În ce priveşte articolul: *în ajunul celei de-a X-a aniversări a Revoluţiei din Octombrie: De la Paris la Moscova,* acesta a fost scris în capitala Uniunii Sovietice, pentru ziarul „L'Humanité". Pe lângă descrierea călătoriei de la Paris la Moscova, unde fusese invitat la serbarea celei de a X-a aniversări a Revoluţiei din Octombrie, articolul ocazionează şi un „portret moral" al scriitorului nostru din vara anului 1927: o derivă provocată de imposibilitatea de a se adapta unei vieţi tihnite; de nevoia de a trăi încleştarea cu viaţa pe meridiane mereu altele; de a cunoaşte oameni şi a-şi înfrăţi visele laolaltă; de a iubi frumuseţile pământului, dăruindu-le fără stavile inimii omeneşti însetate…

La 15 octombrie 1927 începe marea aventură a vieţii sale, în tovărăşia marelui Vis…»4

Istrian Delabrăila chelner şi **I.D.** (folosite de autor o singură dată), în R.M., nr. 85, 6 ianuarie 1911, (articolul *Ironii ocazionale. Răspuns ţivil la o scrisoare cazonă*);

Andrei Scutaru, în „Lumea Nouă", nr. 5, pe anul 1911. Încercarea literară *Nostra famiglia. (Dintr-o scrisoare veche)* datată: „Neapole, 21 februarie 1907" şi nu *Vostra Famiglia,* cum, eronat, menţionează Aurelia Batali în *Op. Cât…* 1969;

P. Brăileanu, în „Calendarul Muncei" pe anul **1912,** (schiţa *Întâi Mai);*

Alexe Pribeagu, pentru scrierea *Fraţii săraci* – manuscris neterminat,

---

[4] Text reprodus după Alexandru Talex, *Addenda,* în vol. Panait Istrati, *Amintiri, evocări, confesiuni,* Editura Minerva, Bucureşti, 1985, p. 85.

început în limba română, în Elveţia, Geneva, între anii 1918 – 1919.

Originalul, în limba franceză, al acestei opere, se află în arhiva Asociaţiei „Les Amis de Panaït Istrati".

În limba română, scrierea *Fraţii săraci* a fost publicată, pentru prima dată, în traducerea lui Alexandru Talex, sub titlul *Panait Istrati, din ultimele manuscrise*, în „Manuscriptum", vol. VI, nr. 3 (20), anul 1975, pp. 59-75.

— *

*

«*Fraţii săraci* este cel de-al treilea manuscris din perioada geneveză. A fost conceput ca un roman-ciclu de proporţii al peregrinărilor sale în Egipt, prevăzut să aibe mai multe volume.

Pe-o filă aparte, manuscrisul are indicată schema primului volum, alcătuit din trei părţi, cu un total de zece capitole.5

Pagini de călătorii: Fraţii săraci Volumul întâi

Partea întâi: *Abesalon Dragomanul*

I. Debarcarea – Oameni fară noroc – „Hotel de la Poste".

II. La Winder – Dragomanii – „Mişka" – Ibrahim – „Lume de toată mâna".

III. Negustorul de vechituri – Cerşetorii – Hotelul „La ploşniţa de aur" – Scriitorul.

IV. Croeze olandezul – Orbul – Pescuitorul de bureţi – Ilie Motrogan – Vopsitorul de trăsuri.

Partea a doua: *Revoluţionarul*

I. „Gurghi" – Croitorul – Mitzi italianca – Loteriile – „Cutia de ajutor".

II. Lotul – Trecătorii – Lucrătorii de binale – Familia din Beiruth.

III. Sinuciderea – Manifestul – întrunirea – Dezamăgirea.

Partea a treia: *Artemiza*

I. Bambina – La „Alcazar" – Americanul.

II. Amantul – Adio „Gurghi" – Veste tristă.

III. Necunoscutul – Matei – Fuga – Epilog.

Manuscrisul are ca semnătură pseudonimul: *Alexe Pribeagul.*

Paginile scrise la Geneva epuizează cam un capitol şi jumătate din partea întâi. Nu există nicio indicaţie, că ar fi avut intenţia de a-l continua. De

---

5 Panait Istrati: *Les Arts et l'Humanité d'aujourd'hui,* "Europe", Paris, 15 iulie 1932.

reţinut, că proiectul acestui roman nu este menţionat nici în discuţiile epistolare cu Romain Rolland, din perioada 1921-1923, referitoare la închegarea *Povestirilor lui Adrian Zografi.*

Manuscrisul *Fraţii săraci* începe cu debarcarea autorului în Alexandria Egiptului, la începutul lui februarie

1907, după „escala" forţată la Neapole, povestită în *Diretissimo,* din volumul *Pescuitorul de bureţi.* (Prima tentativă de a ajunge în Franţa, via Pireu – Marsilia. Îmbarcat clandestin, este descoperit şi debarcat forţat la Neapole. O lună de mizerie neagră.) Pachebotul *H.,* care-l aduce de la Neapole, este Hohenzollem, al companiei maritime *Norddeutscher Lloyd,* care circula fară oprire până la Alexandria. Şi pe acest pachebot de lux, el se strecoară tot fară bilet; descoperit de personalul de bord, este ascuns, hrănit şi transportat „diretissimo da Napoli a Alessandria", lăsându-le la debarcare… bastonul, în semn de amintire recunoscătoare.

Unele capitole ale acestui proiect de roman au fost reluate mai apoi în povestiri de sine stătătoare: *Pescuitorul de bureţi* (scris mai întâi în limba română şi publicat în „Adevărul" *literar,* 15 iunie 1924); Mitzi italianca a devenit *O seară teatrală la Damasc* (apărută în volumul *în lumea Mediteranei* – *Apus de soare)]* *Revoluţionarul* îşi va schimba titlul în *Agitatorul* (proiect anunţat nu o dată lui Romain Rolland şi care avea să-l evoce pe Ştefan Gheorghiu).

În ce priveşte personajele din *Fraţii săraci* (oameni pe care îi înfrăţeşte această soartă hapsână, aceeaşi mizerie, în ciuda inimii care dăruieşte, generoasă), parte din ele vor apărea mai târziu în scrierile sale. Astfel:

Winder nu este altul decât Herman Binder, bătrânul socialist originar din Galaţi, expatriat din cauza prigonirii rasiale. Figura acestui prieten nedespărţit va fi evocată de Panait Istrati în cărţile: *Trecut şi viitor, Familia Perimutter* şi *în lumea Mediteranei.*

Despre Herman Binder, Istrati scrie şi emoţionantul articol *Mununc „Facla" cu puine,* publicat în „Gazeta" lui N. D. Cocea (17 mai 1925) şi care dezvăluie dimensiunile emoţionante ale prieteniei sale cu Binder. În ianuarie 1921, Panait Istrati, împreună cu Bilili şi scriitorul olandez A. M. De Jong, pornesc într-o călătorie în Egipt; el dă de veste lui Herman Binder, care se afla bolnav, bucuros să poată retrăi amintiri duioase din vremea

când frecventa, împreună cu Mihail, locanta *La Dorobanţul român*, de pe strada Khandak din Alexandria. Călătoria se ratează: ajuns la Alexandria, autorităţile îi interzic debarcarea, refulându-l în Italia, ca „indezirabil politic”.

Ilie Motrogan este ţiganul lăutar, originar din Ploieşti, care cânta melodii populare româneşti (în special *Ciocirlia*) în cârciuma lui moş Binder, până noaptea târziu, spre zori, neîntrecut în arta de-a improviza. Şi el era fugărit de huligani şi se refugiase la Alexandria, devenind o celebritate până şi printre arabi (vezi voi. *Familia Perimutter*).

„Gurghi” este numele „arab” al lui Ştefan Gheorghiu. Amândoi petrec, la Alexandria, iama lui 1912. Gheorghiu venise să-şi îngrijească sănătatea. Banii promişi din ţară nevenind, se ratează totul şi este obligat să se întoarcă acasă, cu peripeţii. (Dardanelele închise, din cauza războiului ruso-turc). Drama acestei şederi la Alexandria este descrisă de Panait Istrati în gazeta „Tribuna Transporturilor” (6 martie 1915), la un an de la moartea lui Ştefan Gheorghiu.6

Numele „Gurghi” i-l dase un băieţandru arab, Ibrahim, angajat la prăvălia lui Binder şi care nu putuse rosti cuvântul „Gheorghiu”.

Se ştie că hotărârea de-a scrie o carte despre Ştefan Gheorghiu a fost o veche dorinţă a lui Panait Istrati. A scris în ţară, celor ce I-au cunoscut, să adune material documentar, însărcinându-se cu cheltuiala editării acestei cărţi. „Beneficiul net – scria el (în 1925) – va fi vărsat în întregime unui fond de ajutorare a clasei muncitoare; sper să adun sumele necesare, ca să fac la Brăila, apoi aiurea, ospătării populare, unde să găsească hrană şi adăpost aceia care sunt şi azi pe drumuri, aşa cum am fost eu până mai ieri!”

Dar cartea *Agitatorul*, ca şi *Mama* – mereu prezente în proiectele sale – au rămas nescrise, din cauza morţii sale premature.»7

*

După cum se poate observa din cele prezentate, viitorul scriitor a intrat în universul literelor prin publicistică. Aceasta l-a propulsat, mai târziu, pe

---

[6] Vezi şi *Dramă cu un prieten revoluţionar* în vol. Panait Istrati, *Cum am devenit scriitor*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1981, pp. 143-164.

[7] Text reprodus după Alexandru Talex, *Addenda*, în vol. Panait Istrati, *Via (a lui Adrian Zografi*, Editura Minerva, Bucureşti, 1983, pp. 565-567.

arena marilor scriitori ai timpului, *semnând, de la început, cu pseudonimele folosite o singură dată, în ziarele româneşti, unde şi-a făcut şi debutul,* cu articolul *Regina Hotel,* publicat în R.M., anul II, nr. 38, 19 (26) noiembrie 1906, semnat: *P. Istrate.*

În legătură cu acest articol, considerăm necesare câteva observaţii:

1. *este primul text publicat,* pe care Panait Istrati îl semnează *cu adevăratul său nume de familie: ISTRATE,* stipulat în actul său de naştere;[8]
2. iniţiala „P", utilizată, este practic *un pseudonim,* întrucât autorul nu şi-a folosit prenumele *Gherasim,* înscris în acte. *Nu vom întâlni, dealtfel, publicată, nicio scriere, a lui Istrati, în care acesta să fi folosit adevăratul său prenume: Gherasim, cum nu a folosit, niciodată, întregul său nume: Gherasim Joiţa Stoica Istrate.*

Desigur, s-ar putea pune întrebarea firească: de ce? La această întrebare, din câte se cunoaşte, nici Istrati nu a dat, măcar tangenţial, un răspuns. În opinia noastră, există mai multe motivaţii-răspuns. Una se referă la aspectul spiritual ce decurge din actul de *non-pater* (nitate) care lasă urme asupra oricui. Apoi, este vorba despre motivaţia obişnuită, determinată de folosirea unui pseudonim, cum ar fi, *protejarea persoanei* faţă de eventualele „zgomote" ce ar putea apărea în urma celor scrise; acceptul de bună voie, *de a fi în pas cu „moda"* pseudonimului; chiar, plăcerea de a nu-ţi deconspira numele.

Închizând această paranteză şi revenind la articolul *Regina Hotel,* am mai putea spune că:

3. deocamdată, pare să reprezinte *debutul* lui Panait Istrati, punând sub semnul întrebării afirmaţiile unor autori care au considerat debut articolul *Biserică şi popi,* RM, nr. 49, (11) februarie 1907 (şi nu „4 şi 11 febr.", cum, eronat, menţionează Aurelia Batali în *Op. Cât... 1969*), semnat: *P. Istrati,* şi care nu a fost, în niciun caz, scris de Panait Istrati, în România, întrucât, aşa cum reiese din datele biografice şi bibliografice ale scriitorului, *acesta se găsea în anul 1907 (chiar din 12 decembrie 1906), în Egipt: „în seara zilei*

---

[8] Al doilea şi ultimul text publicat, pe care Istrati îl semnează cu numele de lamilie - ISTRATE (consemnat în actul de naştere) - este articolul *Despre romanul «Apărarea are cuvântul»,* "Gazeta", 18 august 1934, semnat: *Panait Istrate.*

de 12 decembrie 1906 mi-am părăsit meleagurile natale. Prima călătorie în Egipt. Anul 1907 îl petrec în întregime în Egipt (…) Făuream tot felul de planuri potrivite noii noastre situaţii. Mihail pleca la Sfântul Munte ca să se călugărească, ros de-o durere necunoscută mie"?

Să fi trimis, oare, Panait Istrati acest articol gazetei „România Muncitoare", tocmai din îndepărtatul Egipt? Posibil. Totuşi, foarte puţin probabil, din câteva motive: de unde ştia publicistul (cu date precise şi vorbind la persoana întâi singular), întâmplarea petrecută în februarie 1907, în „comuna Cotul Lung, judeţul Brăila", care formează subiectul articolului *Biserică şi popi,* dacă, în perioada respectivă, nu se găsea în Brăila şi nici în România?! Să fi fost, oare, martorul întâmplării, înainte de anul 1907, şi s-o fi aşternut pe hârtie, expediind-o gazetei „România Muncitoare" când se afla în Egipt? Ar fi o ipoteză care ar pleda favorabil. Dar, trebuie să notăm că relaţiile sale cu importanta gazetă de atunci, R.M., erau, în perioada lui 1907, într-o stare embrionară. Practic, viitorul publicist era pentru gazetă un necunoscut pur şi simplu. Atunci? Să fi girat Istrati articolul în discuţie (scris de o altă persoană) cu semnătura sa şi persoana respectivă, sau o alta, să-l fi predat redacţiei R.M.? în ce împrejurări? Cum şi când? Greu de presupus. Iată deci întrebări şi situaţii neelucidate încă, punând *sub semnul întrebării apartenenţa articolului „Biserică şi popi",* asupra căruia, chiar viitorul publicist şi scriitor *nu face nicio referire în sensul localizării drept debut.*

De altfel, dacă analizăm cu mai multă atenţie, *Panait Istrati* însuşi *nu este sigur de debutul său,* întrucât, citând din memorie (altfel nu se explică) indică, drept debut publicistic, articolul *Un om cu scaun la cap. «… cam în primăvara anului*

1908, iată că am şi eu bucuria oricărui muritor, care îşi vede slova tipărită. Era primul articol trimis unei publicaţii, în specie: România Muncitoare. *Mă aflam portar de noapte la Hotel Bobescu din Lacul Sărat. Titlul articolului (dacă nu mă-nşel)* Un om cu scaun la cap. *Şi cine credeţi că era* acest om cu scaun la cap? *Curioasă coincidenţă! Era domnul Nicolae Iorga! (…) Acest debut şi alte articolaşe în organul socialist mi-a atras simpatia* „Dimineţii" (s.n.)» (Este vorba de ziarul „Dimineaţa" a lui Constantin Miile, unde Panait Istrati avea să

lucreze, pentru o scurtă perioadă, în anul 1910, corespondent la Brăila).9

Aceeaşi mărturisire, exprimată altfel: *"Cam în primăvara anului 1908, iată că am şi eu bucuria oricărui muncitor, când îşi vede slova tipărită. Era primul articol de luptă, trimis unei publicaţii, în specie,* "România Muncitoare". *Mă aflam portar de noapte la Hotel Popescu, din Lacul Sărat. Titlul articolului (dacă nu mă-nşel)* Un om cu scaun la cap. *Şi cine credeţi că era acest* om cu scaun la cap, *pe care-l atacam? Curioasă coincidenţă! Era domnul Nicolae Iorga!* (s.n.)» 7'

În legătură cu numele hotelului unde Panait Istrati se afla portar de noapte, împreună cu prietenul său Mihail Kazanski, apar neconcordanţe: sau autorul este nesigur, numindu-l *Hotel Bobescu* şi *Hotel Popescu,* ceea ce este mai puţin probabil, sau s-a strecurat o greşeală de tipar, care a scăpat la corectura volumului citat, unde îl numeşte *Hotel Bobescu* (mai lesne de acceptat).

Cert este că în staţiunea balneară *Lacul Sărat* (situată în apropierea oraşului Brăila), exista în anul 1908 şi chiar după anul 1935, anul de deces al scriitorului, *Hotel Popescu* şi nu *Bobescu*, hotel despre care Istrati a publicat în R.M., nr. 28 şi 29 din 7 şi 11 iunie 1909, două articole cu acelaşi titlu: *Cum trăieşte breasla servitorilor. Hotel Popescu, Lacul Sărat,* semnate cu pseudonimele amintite: *P. Istr. Brăila* şi *P. Istr.*

Dacă Mircea Iorgulescu în articolul *Panait Istrati: Jurnalistica* („România literară", nr. 10, 6 martie 1986), nu se referă la observaţiile de mai sus, privind articolul *Un om cu scaun la cap,* în schimb conchide: "nici în anul 1908 şi nici în 1909 (Panait Istrati, n.n.) nu a publicat în "România Muncitoare „sau altundeva, vreun articol împotriva lui N. Iorga intitulat, ori nu: *Un om cu scaun la cap."*

Din cercetările noastre, un astfel de articol, cu un astfel de conţinut, împotriva lui Iorga, nu apare, nu numai în anii 1908 şi 1909, dar *niciodată,* în publicistica istratiană. Ceea ce am întâlnit însă (în R.M., nr 4, 28 martie 1908, an în care Panait Istrati îşi aminteşte că ar fi debutat cu articolul menţionat mai sus, şi care-l atacă pe N. Iorga) este articolul *Isprava d (omnu) lui Iorga,* unde se combate antisemitismul promovat de marele istoric român.

---

9 Panait Istrati, *Op. cit.*, 1983, p. 431.

Coroborând anul apariţiei acestui articol cu tematica respectivă, felul cum este redactat, violenţa limbajului, curajul de opinie, elemente de prim ordin ce caracterizează întreaga publicistică istratiană, suntem de părere că articolul în cauză, deşi nesemnat, ar putea fi *Un om cu scaun la cap.* Această ipoteză ar mai putea fi susţinută de articolul *Satirii noştri politici şi votul universal,* din R.M., nr. 36, 5 iulie 1909, semnat: *P. Istr.,* în care, deşi nu este menţionat numele lui

Iorga, spre final există o aluzie la acesta.10 În schimb, apare expresia „cu scaun la cap": „Zilele trecute un «mare naţionalist» *cu scaun la cap,* care vine pentru a doua oară la Brăila, după ce fusese pus pe fugă...". Se poate conchide că nu este exclus ca Panait Istrati să se fi gândit la acest articol când îşi evoca bucuria de a-şi fi văzut slova „pentru prima dată tipărită";

4. articolul *Regina Hotel,* semnat de autor cu iniţiala „P" şi numele de familie ISTRATE, pare, desigur, numai până la alte probe, *a fi debutul scriitorului.* Dar ne întrebăm dacă nu este posibil ca Panait Istrati să fi debutat înainte de luna noiembrie 1906 şi chiar înainte de anul 1906, folosind ca semnătură, pe lângă pseudonimele *L. Răzvrătitu* şi *Leonardo Delaport,* menţionate ca posibile de unii autori, şi alte pseudonime.

Întrebarea este motivată atât în privinţa debutului publicistic al autorului, cât şi referitor la pseudonime, mai ales că *problema pseudonimelor istratiene nu este pe deplin elucidată,* cum de asemenea rămâne, după opinia noastră, încă neelucidat debutul său publicistic.

Dacă *L. Răzvrătitu* ar fi un pseudonim este *puţin probabil să-l indice pe Istrati,* întrucât, la vârsta de 22 de ani, autodidact, fară cunoştinţe economice minime, nu putea fi numit de *Cercul* „România Muncitoare" spre a conferenţia despre: *Proprietate* (R.M. Nr. 28, 10 septembrie 1906: „Duminică, 10 sep. Ora 3.30 p. în. Conferinţa tov. L. Răzvrătitu despre, Proprietate"), sau despre *Proprietatea industrială şi colectivă.*

Din analiza unor articole care poartă semnătura *L. Răzvrătitu (Marea întrunire de la Brăila,* R.M., nr 37, 12 (19) nov. 1906; *întrunirea tov. Brăileni. Contra legei meseriilor. Pentru o legislaţie a muncei,* R.M., nr. 3.9, 26 (3) dec. 1906;

---

10 Mircea Iorgulescu, *Panait Istrati: Jurnalistica,* în "România literară", nr. 10, 6 martie 1986.

Greva parţială din Brăila, R.M. Nr. 40, 3 (10) dec. 1906), reiese că autorul era deja un socialist ce activa mai demult în mişcarea muncitorească din porturi, era la curent cu o serie de probleme cotidiene şi, îndeosebi, proprii muncitorilor din Brăila, ceea ce considerăm că ar constitui elemente în măsură să-l indice pe sindicalistul Ştefan Gheorghiu ca autor. În susţinerea ipotezei că *L. Răzvrătitu* ar putea fi *Ştefan Gheorghiu,* poate fi luată în consideraţie şi absenţa pseudonimului *L. Răzvrătitu,* din gazeta R.M., în cursul anului 1907, când Ştefan Gheorghiu a fost închis (ca urmare a atitudinii sale de revoltă împotriva celor ce au oprimat mişcarea ţăranilor răsculaţi) la închisoarea din Regimentul 7 Ploieşti.11

La acest argument, de ordin biografic, se mai adaugă unul bibliografic: mai multe articole, cu o problematică similară acelora apărute în R.M., de-a lungul anului 1906 (*vezi supra*), şi semnate *L. Răzvrătitu,* vor fi publicate, peste câţiva ani, de Ştefan Gheorghiu, în acelaşi ziar: *Către muncitorii din portul Brăila* (R.M., nr. 28, 13 iunie 1910); *Din portul Brăila* (R.M., nr. 65, 24 octombrie 1910); *Satrapii portului Brăila* (R.M., nr. 8, 31 martie 1911) etc.

Dacă Panait Istrati era un exploziv, egocentric, urmărind mai degrabă spectacolul fascinant al revoltei sale, al sentimentelor contradictorii care-l stăpâneau sub presiunea realităţilor sociale, Ştefan Gheorghiu, subtil didactic, face figură de învăţător şi apostol al obidiţilor, ştiind, cu ironie şi condescendenţă, cu pilde şi imagini sugestive, să deştepte conştiinţele înăbuşite. „De când e portul Brăila, nu munciţi voi din noapte în noapte să umpleţi hambarul din port? De ce nu s-a umplut acel hambar? V-aţi pus pe cercetat şi aţi observat că fundul hambarului e găurit. Abia atunci aţi văzut că puteţi să căraţi voi mult şi bine că el nu s-ar fi umplut niciodată deoarece pe o parte turnaţi iar pe alta curgea. La sindicat v-aţi întrebat: ce e de făcut? Să dregem fundul hambarului şi să vedem cine a föcut găurile, vi s-a răspuns. V-aţi pus pe muncă şi pe cercetat şi aţi dovedit sub hambar nişte şobolani – vătafii – şi când aţi voit să puneţi şoricioaică, ca să-i stârpiţi, stăpânitorii s-au năpustit asupra voastră. Popii au închis bisericile şi au venit în mijlocul vostru să vă spună că şobolanii sunt făpturile lui Dumnezeu şi voi, ca buni creştini, trebuie să le daţi pace. Învăţătorii v-au

11 M. G. Bujor, *Ştefan Gheorghiu şi epoca sa*, Colecţia “Evocări”, Editura Politică, 1968.

amenințat că nu vă mai primesc plozii la şcoală dacă mai faceți sânge rău şobolanilor. Poliția şi parchetul nici acum nu au închis ochii de frică să nu rămână fară guzgani, iar armata, şi ziua şi noaptea le păzea culcuşul de frică să nu dea buzna pisica din strada Ştefan cel Mare, colț cu Carantina"12

Referindu-ne la *Leonardo Delaport*, din cercetările gazetei R.M. Pe anii 1902-1906 şi după, nu am întâlnit decât o singură dată, un articol *Muncitorii din portul Brăila,* semnat cu acest nume, care pare să fie un pseudonim ca şi *L. Răzvrătitu,* dar nu-i indică pe Istrati. Autorul se adresează muncitorilor din portul Brăila ca şi când ar fi avut o funcție într-o organizație socială, (Panait Istrati abia în anul 1909 a avut o astfel de funcție: secretar al Sindicatului muncitorilor fabricii de cuie „Chercea"13, din Brăila, iar în anul 1910 îl întâlnim şi secretar al Sindicatului muncitorilor din portul Brăila14, ca un om ce cunoaşte, în amănunt, problemele economice pe care le dezbate, îndemnând, în acelaşi timp, muncitorii la organizare: „După cum vedeți, apropape jumătate din dreptul de muncă ce li se cuvine căruțaşilor este furat de hoții de magazineri şi vătafi (…) Ei vor să trăiască din (…) furarea salariului vostru. (…) Organizați-vă! Aici e scăparea voastră." (R.M., anul II, seria II, nr. 9, 30 (7) aprilie 1906, articolul *Muncitorii din portul Brăila).*

Pe baza celor prezentate, a cercetărilor şi analizelor efectuate, suntem de părere că atât *Leonardo Delaport* cât şi *L. Răzvrătitu* sunt două pseudonime care îi aparțin lui *Ştefan Gheorghiu,* cu cinci ani mai mare decât Panait Istrati, şi care desfăşură, în porturile dunărene şi, deosebit în Brăila, o susținută activitate sindicală.

ALTE PSEUDONIME POSIBILE. Cercetările noastre privind publicistica istratiană, ne întăresc convingerea că prozatorul a putut semna diverse articole şi sub alte pseudonime decât cele pe care le-a consemnat, ca de exemplu I. Pribeagu, articolele *De la atelierul central C.F.R.; Mereu exploatare*

---

[12] "Pisica" era Sindicatul muncitorilor. Vezi. R.M., nr. 28, 13 iunie 1910, articolul *Către toți muncitorii din portul Brăila.*

[13] Este vorba despre Nedelcu P. Chercea, industriaş, comerciant, filantrop din Brăila anilor 1910-1922, cel care a donat Brăilei clopotnița bisericii "Sfinții Arhangheli" din centrul oraşului, existentă şi azi.

[14] Lazăr Măglaşu şi N. Deleanu, *Istoricul mişcărilor muncitoreşti din porturi-,* Panait Istrati, *Op. cit..,* 1981, p. 32.

tovarăşi ceferişti, R.M., nr. 33, 16 octombrie 1905; 41, 11 decembrie 1905.

Din analiza stilistică a susnumitelor articole semnate/. *Pribeagu*, coroborate cu scrierea *Fraţii săraci. Prima călătorie* (citată), semnată *Alexe Pribeagu*, s-ar putea conchide că pseudonimul *I. Pribeagu* ar putea fi al lui Panait Istrati şi să demonstreze totodată, că ar fi fost posibil ca tânărul gazetar să- şi fi făcut debutul semnând nu cu numele de familie, *Istrate* (cum a semnat articolul *Regina Hotel*), *ci cu un pseudonim*. De asemenea, că acest debut publicistic s-ar localiza în anul 1905. Desigur, o mare surpriză pentru mulţi interesaţi în materie. Ne întrebăm totuşi, cu surprindere: „bucuria oricărui muritor când îşi vede pentru prima oară slova tipărită", cum afirma Istrati, ar fi putut fi onorată (mai ales la debut) cu un pseudonim în loc de numele de familie, pe care l-a abandonat, fară ca cineva să cunoască motivul? Foarte greu de crezut! De aceea credem că, o cercetare mai amplă, privind pseudonimele istratiene, ar putea demonstra cu mai multă siguranţă apartenenţa articolelor semnate *I. Pribeagu*.

Am putea nota, însă, fară a greşi, că majoritatea articolelor privind, în special, problemele brăilene semnate *Rp.* (reporter, n.n.); *Cr.* (corespondent, n.n.), *Cor.* (corespondent, n.n.), *Coresp.* (corespondent, n.n.), din ziarele „Dimineaţa" şi „Adevărul", pe anul 1910 (când Panait Istrati era corespondent al acestora, angajat de Constantin Miile, îi aparţin. Vom enumera câteva inedite, după opinia noastră: *Sindicaliştii din Brăila: Greva din Brăila; Muncitorii, comerciaţii şi d. Iorga', Autorităţile din Brăila şi greva,* în „Adevărul", numerele: 7449, 5 iunie; 7453, 9 iunie; 7456, 13 iunie 1910, semnate: *Rp.; Marea grevă din Brăila; Greva din Brăila,* în „Adevărul", numerele: 7449, 5 iunie; 7453, 9 iunie 19010, semnate *Cor.*

Nu este exclus ca în acelaşi an 1910, dar şi în anul 1909 (când Istrati a fost, o perioadă, redactor la ziarul R.M., (alături de M.G. Bujor şi Alecu Constantinescu15) să fi semnat unele articole *Coresp.*, din care notăm cu

---

15 Panait Istrati l-a cunoscut pe Alecu Constantinescu în anul 1909, la sediul mişcării sindicale şi al celei socialiste, situat pe Calea Victoriei, vis-à-vis de Biserica Albă (Pe locul respectiv se găseşte acum un bloc de locuinţe şi magazine). "Singurul om care înţelegea prietenia la fel ca şi mine şi pe care îl iubesc şi preţuiesc din adâncul sufletului meu rănit, fu Alecu Constantinescu. De meserie tapiţer, trăieşte vreo cinci ani la Paris şi graţie sensibilităţii, culturii, darurilor sale oratorice, devenise singurul militant socialist cu înrîurire asupra mea. (...) Alecu Constantinescu era tipul revoluţionarului (...) apoi mă întrecea în cultură, elocvenţă şi devotament (...); Alecu făcea puntea de legătură între mine şi partid. Adică: graţie blîndeţii sale, am putut să mă apropii de

precădere pe cele referitoare la problemele din Brăila: *Din banditismele zidarilor zugravi*,16 R.M., nr. 19, 9 aprilie 1909; *Incorectitudine patronală,* în R.M., nr. 97, 28 ianuarie 1910; *Lupta muncitorilor din portul Brăila,* în R.M., nr. 104, 21 februarie 1910; *Sărbătoarea zilei de 1 Mai.*

Grandioasa întrunire din Brăila, în R.M., nr. 17, 6 mai 1910; *Cazuri din portul Brăila,* R.M., nr. 64, 17 octombrie 1910 etc.

Pentru formarea unei imagini asupra articolelor lui Panait Istrati semnate cu pseudonime, ne asumăm responsabilitatea să le redăm integral, cu următoarele precizări:

a) am redat numai câte un singur articol din cele semnate cu un pseudonim repetat, cu excepţia a trei articole (redate), în care apare pseudonimul *P. Istrati*;

b) am reprodus articolele în care autorul a folosit pseudonime numai o singură dată sau de două ori (când a fost cazul).

Desigur, la totalitatea pseudonimelor prezentate, s-ar mai putea adăuga şi altele care, indiscutabil, ar putea să întregească această problemă, parţial elucidată, asupra căreia fiecare dintre cei iubitori de Istrati şi de Adevăr, poate interveni.

Ion Ursulescu

SCRIERI SEMNATE CU PSEUDONIME

România (1906-1916)

Elveţia, Franţa (1919-1921)

Regina Hotel

Bătaia şi darea afară din servici, fară plată, au devenit nişte lucruri atât de banale pentru lumea muncitoare, încât trecem de multe ori cu vederea ca peste un fapt normal. Ceea ce s-a petrecut însă în acel local, în ziua de 15-28 e (urent) şi al cărui martor ocular am fost, a trecut peste putinţa unei răbdări omeneşti.

---

acestă omenire (...). Fără Alecu Constantinescu m-aş fi simţit stingher în mijlocul ei (...) După moartea lui Mihail, Alecu Constantinescu devenise cel mai bun prieten al meu. (...) Astfel, el închidea puţin ochii asupra (...) mentalităţii mele de vagabond şi- mi cerea ca, în schimb, să salahoresc pentru gazeta săptămînală a partidului în calitate de redactor al doilea (la R.M., n.ed.). Panait Istrati, *Op.cit.* 1981, pp. 160-161.

[16] Panait Istrati, după moartea lui Mihail, a fost zugrav. Meseria a învăţat-o de la pictorul-zugrav, Samoilă Petrov, alt mare prieten al său, care locuia în Brăila, pe strada Cazărmii, nr. 8, în imediata apropiere a Casei Thiiringer, cu parte din ferestre în Grădina Publică (Mare) a oraşului.

Fără vreo anunţare prealabilă, canalia-patron al acestui hotel şi restaurant, N. Schwartz, concediază pe chelnerul Apostolescu Vasile în ajunul sus citatei date, spunându-i să vie a doua zi să-şi ia plata. Victima nu protestează, ci, a doua zi, se prezintă şi se vede sub nas cu un cont în care constată:

Din două luni de serviciu a 30 lei, total 60 lei, luat 24, minus, şi are să mai ia 13 lei. Restul de 25 de lei, lipsă argintărie din inventar, spărturi, etc. Nenorocitul explică patronului că micile spărturi se cuprind în suma de mai sus de 24 de lei, iar cât priveşte argintăria din inventar nici nu i-a dat-o în primire, nici nu a revizuit-o acum la plecare, prin urmare de unde reţinerea sumei de 25 lei? Dar domnul nu voieşte să ştie de lucrul acesta şi spune că aceasta e suma din care, colac peste pupăză, mai rupe 3 lei din motive explicabile sieşi. La răspunsul ce chelnerul îl dădu, că nu pleacă până ce nu i se va achita adevărata sumă, bestia se repezi asupra nevinovatului om şi, în faţa noastră care nu ne aşteptam la atâta josnicie de caracter şi împietriţi de groază, îl scaldă într-o adevărată baie de palme, limpezindu-l apoi în pumni.

Fusei atât de uluit de iuţeala faptului încât nu venii la realitate decât atunci când mizerabilul mă zgudui de mână, somându-mă să-l dau afară drept care răspuns mă retrăsei la o parte, revoltat.

Vrednică de plâns în halul în care era, victima nu contenea a-şi cere dreptul întrebându-ne pe noi dacă nu are dreptate, căci tânăr şi destul de naiv, nu făcuse practica vieţii şi nu avea la spate, ca alţii, un voluminos dosar de asemenea fapte, crezând că el este primul.

— Ce crezi, zise hoţomanul, vrei să-ţi plătesc cu zorul? Nu vreau să-ţi dau banii şi gata, aşa fac toţi, pentru ce să vă dau leafa? Dacă nu-ţi place, reclamă.

— Da, voi reclama, zise nefericitul.

Dar cui să reclame? Acelora care frecventează localul său şi le deschide zilnic sticle de şampanie? încunoştiinţez pe tovarăşii chelneri, atât din Constanţa cât şi din alte părţi, dacă nu vor să cadă în ghearele acestui mizerabil şi brută cu chip de om, să se ferească de a călca în acel local infernal.

Cele de mai sus le scriu şi subscriu fară teamă, chiar fiind în servici la

acest local, garantând de exactitatea celor spuse, chiar când cineva i-ar arunca în nas această foaie.

Constanţa *P. Istrate*

(„România Muncitoare”, nr. 38, 19(26) noiembrie 1906)

Biserică şi popi

Când noi adăugăm lângă duşmani şi speculatorii cei mai înverşunaţi ai poporului – şarlatania popească; când noi susţinem cu îndârjire că aşa-zisul locaş al domnului, biserica, nu mai este decât un murdar mijloc de speculaţie rentabilă; când strigăm, în fine, necontenit că pretinşii apostoli de astăzi ai lui Crist nu sunt decât nişte hoţi ordinari, care sub aripa guvernului profită de slăbiciunea şi inconştienţa poporului exploatându-l în modul cel mai revoltător, când spunem toate acestea, zic, acei a căror interese sunt periclitate de lumina binefăcătoare ce noi o semănăm, ne aruncă anatema în faţă, ne desemnează (pe noi) ca duşmani ai plebei, ne califică de venetici, eretici, etc.

Popii, în lăcomia lor de câştig şi îngroziţi de cele ce au păţit colegii lor în Apus, comit atât de multe imprudenţe încât numai cel ce ar vrea să fie orb nu le-ar vedea. Însă aceste lăcomii ale lor, noi le vedem la oraş, unde ei sunt mai băgători de seamă, iar noi ne mulţumim a trece cu scârbă peste ele. Dusu-s-a însă cineva la ţară unde primarul, singurul stăpân absolut se linge pe bot cu cele ce scapă printre degetele sfinţiei sale şi face coadă la pleaşcă? Nu. Dacă m-aş duce să fac o statistică, ca să zic aşa, în genul acesta prin ţară, n-aş crede să găsesc o comună unde ţăranii să nu se plângă de popa lor. Dar să venim la fapte:

Dacă cele ce am relatat mai jos ar fi fost nişte mârşăvii ca cele ce am văzut prin oraşe, n-aş fi scris, ele fiind destul de cunoscute de toţi. Aici, însă, ele au întrecut limitele şi eu am pierdut răbdarea.

Împrejurările fericite m-au determinat să mă duc zilele trecute, ca un bine cunoscut, în comuna Cotul-Lung, judeţul Brăila. Aci, convorbind cu un grup de săteni, mi-au adus la cunoştinţă următoarele isprăvi ale preotului lor:

1. Femeile sătenilor din sus citata comună, după vechiul obicei, se duc la biserică la anumite zile cu o tavă de colivă, prescuri, vin, fructe, etc. Spre a fi binecuvântate de popă, ca apoi să le împărtăşească copiilor şi

cerşetorilor.

Aci, ipocritul de popă Matei Oprişenescu, după ce le descântă în grabă, curăţă de pe tavă tot ce e mai bun şi apoi deşartă într-o tâmă aproape toată coliva spre indignarea bietelor femei. Ducându-se un ţăran la el acasă pentru oarecari treburi, vede coliva dată la găini şi porci, iar prescurile tăiate mărunt şi date la cai.

— Dar bine părinte, zise omul, dumneata iei toate acestea de la noi pentru a le da la dobitoace, în loc să le laşi spre a le da femeile, celor săraci?

— Ce te priveşte pe tine? Fă-te şi tu popă!

2. Acest popă nu face o înmonnântare fară 35 de lei. Murind femeia săteanului Sima Marin, iar acesta dând ca fiecare sătean de altfel, om sărac, afurisitul de popă, cu toate rugăminţile, nu a voit să facă înmormântarea până nu i s-a completat sus zisa sumă. La obiecţiunea pe care oamenii i-au facut-o că: ce să facă mortul dacă el nu voieşte să-l îngroape, le-a răspuns:

— Ce-mi pasă mie, puneţi-l în pod.

Auziţi, muncitori? Când nu aveţi bani pentru popă, puneţi-vă morţii în pod, aceasta v-o recomandă popa din comuna Cotul-Lung. Iar dacă un om ar voi să îngroape un mort fară popă, i s-ar striga din răsputeri: nelegiuire, profanare, păgân şi aşa mai departe.

— Tot acest popă, care la anvon propovăduise morala şi tună contra adulterului – nelegiuire – îşi violează copila crescută de dânsul şi acoperindu-şi odioasa faptă cu bani, o aruncă în spinarea unui ţăran.

Fapt petrecut acum câteva timp ştiut şi de doamnele vecine şi declarat ca şi cele de mai sus de următorii săteni care-i citez ca martori în susţinerea celor scrise de mine: Sima Marin, Nicolae Marinică, Vasile Latu, Ion Ţigănuş, săteni din comuna Cotul-Lung.

Şi apoi, tovarăşi, am ridicat numai un colţ al vălului ce acoperă putreziciunea popească. Ce frumoasă surpriză ne-ar aştepta dacă am cerceta şi prin alte puncte ale ţării?

Să luăm aminte, deci, şi să ne debarasăm cu indignare de nişte prejudecăţi ce v-au dominat atâtea secole, şi care sunt atât de vătămătoare progresului pentru care luptăm spre a ajunge la completa noastră emancipare.

Îmi asum personal întreaga răspundere a celor scrise mai sus când se va

putea dovedi inexactitatea lor.

Brăila

P. Istrati

(„România Muncitoare”, an V, nr. 49, 4(11) februarie 1907)

Àl X-lea Congres al Partidului Socialist Italian

Importanţa Congresului din Florenţa nu este mai puţin mică ca acelui din Niirenberg, mai ales că nuanţele de tactică sunt cu mult mai pronunţate la tovarăşii italieni decât la germani. Cu toată deciziunea şi cu toată lupta dintre grupe, pe care temperamentul italian o face foarte aprigă, partidul influenţează destul de mult asupra politicii ţării şi majoritatea hotărârilor sale au fost puse în practică.

Tendinţa. Forţa partidului

După tactica ce proferă, căci scopul rămâne neclintit acelaşi, grupurile şi-au luat drumurile următoare:

Reformiştii. (Turatti, Bissolati, Trêves etc.) cred în eficacitatea supremă a reformelor şi sunt convinşi că cea mai bună tactică este aceea care te face mai uşor să le cucereşti (Posibilismul francez). Compromisurile sunt mijloace susceptibile – în anumite cazuri – de a te apropia de scop. Ca amănunt de tactică, majoritatea lor susţine autonomia secţiunilor. Grupul acesta a mers crescând şi la număr şi la influenţă iar azi îşi are majoritatea la Congres.

Revoluţionarii sau intransigenţii (Lazzari etc.), o mică, dar viguroasă falangă care conduce şi apără spiritul pur al socialismului tradiţional. Contra compromisurilor, contra votării bugetelor şi ministerelor sunt pentru disciplina cea mai nemiloasă (…)

Integraliştii (E. Ferri, O. Mărgări, etc) sunt împăciuitorii primelor două grupuri. Ei voiesc să reunească ceea ce-i bun în ambele tendinţe dar în realitate formează o masă flotantă mişcată de puterea precumpănitoare a celorlalte grupări.

Până la acest Congres, ei au avut conducerea partidului care acum o au reformiştii. În fine, *Sindicaliştii* (Lambriola şi Ambris, etc.) au ieşit, afară de un grup napolitan, toţi din partid, în care Lambriola a spus că n-au ce căuta, nici nu se vor ocupa de el, partidul îşi va grăbi mersul spre putere în acelaşi timp cu lichidarea sa definitivă.

Toate tendinţele enumerate se agită asupra următoarelor forţe:

La 1904, partidul număra 45800 aderenţi repartizaţi în 1330 secţiuni. De atunci însă, se observă o scădere, aşa că la congresul acesta, partidul numără numai 41594 membri în 1282 secţiuni. Explicaţia stă în luptele interne care la congresul de la Roma au dus la excluderea sindicaliştilor. Dintr-un calcul destul de exact, rezultă că partidul poseda 1/20 din mandatele parlamentare, 1/5 din votanţi şi grupează în organizaţii 1/20 din muncitori. Partidul mai număra 5 ziare cotidiene şi vreo sută săptămânale apoi multe ziare satirice.

Dezbaterile

Administraţia Florenţei fiind radical socialistă, oraşul era pavoazat în deplină sărbătoare, gardele municipale în mare ţinută au dat onorule iar primarul oraşului a ţinut să prezinte celor 800 delegaţi omagiul populaţiei.

Bărânul luptător *Andrea Costa* prezidează. Proletariatul, spune dânsul, ne priveşte cu simpatie, dar noi nu avem într-însul un judecător sever şi just. S-a zis că Conferinţa Generală va absorbi partidul, dar în luptă e loc pentru toată lumea şi noi dăm totul pentru proletariat. Sunt sigur că acest Congres va fi demn de acela din Modena, al Confederaţiei Muncii.

Bergamano aminteşte că în 1903 socialiştii au oprit călătoria ţarului în Italia. *D. Sanctio* propune şi Congresul aclamă o adresă de simpatie către Enrico Ferri, care se află în America de Sud.

După ce se face raportul ad (ministrativ) şi moral al partidului se încinge o discuţie foarte aprinsă în care sindicaliştii sunt aproape maltrataţi asupra direcţiunii urmată de partid.

L. Turatti reproşează că direcţiunea nu a rezolvat chestiunea din Milan unde reformiştii sunt excluşi din partid. El se declară ca reprezentant al grupei reformiste din Milan.

Preşedintele spune că Congresul prin aplauzele sale unanime, a admis grupele milaneze.

Modigliani spune că direcţiunea nu a ştiut să se opună relelor sindicaliştilor.

Lazzari (:) La Milan grupele reformate trebuie să se unească cu celelalte.

2. O zi întreagă a ocupat-o chestiunea lui „Avanti”. Ziarul are un deficit de 35 mii (lire). Cetăţeanul Bergamano, care împrumutase ziarului

10000 de lire, renunţă la ei. Face la fel şi Mungini, tot pentru 10000, Angeolonio renunţă la 3000 (lire) şi încă o sumă de creditori renunţă la mari sume, aceste sacrificii cât şi urcarea cărţii de adeziune va uşura soarta ziarului.

3. Raportorul chestiunii „relaţiilor partidului cu organizaţiile economice" a fost Rigola, secretarul Confederaţiei italiene a muncii; aşa că reiese clar stadiul acestor relaţii. El s-a exprimat energic contra grevei generale: că nu trebuie să fie decât o armă pentru momente excepţionale, altfel e o hoţie de forţe.

Langolandi, revoluţionar, voieşte "libertatea luptei de clase' şi nu codificarea ei. Reiese că revoluţionarii sunt sindicalişti şi stau în partid cu speranţa de a-l revoluţionariza.

Cheni, deputat, muncitor de docuri: Proletariatul are nevoie de sprijinul partidului, se vorbeşte de maturitatea conştiinţei proletariatului; dar care e această maturitate? Proletariatul trece prin trei faze: când el a servit în uzină şi înjură afară pe patron; când ajutat de partidul socialist el luptă pentru revendicări; şi când el le-a cucerit. Ei bine, când muncitorul cucereşte îmbunătăţiri fară să fie însufleţit de un ideal, de o credinţă, cucerirea nu aduce nimic la ridicarea clasei muncitoare. Adesea amelioraţiunea obţinută, nu e urmată de studiu sau de o înălţare morală, ea e risipită în viţii (ovaţiuni interminabile au salutat superbul discurs).

Dugan: „Nu trebuie a cădea din greşeala sindicalismului revoluţionar în aceea a sindicalismului reformist. Organizaţiile muncitoare să fie înainte de toate, socialiste".

Graziani: „Organizaţiile trebuie să facă politică de clasă. Partidele sunt indispensabile pentru politica generală. În partide intră oameni din toate clasele, pe când în Organizaţii, numai oameni de o singură clasă, şi deci numai ele pot face adevărata politică de clasă".

Turatti arată că integraliştii au îndeplinit un rol frumos şi-au trăit timpul lor, dar azi merg spre dezintegralizare.. Revoluţionarii au devenit semi-revoluţionari spre a putea rămâne în partid, deci e o tendinţă de „concentraţiune" şi pe asta e bazată tactica reformiştilor, căci aşa este situaţia momentului.

Revoluţiunile

Casa socialiştilor, s-au subscris obligaţiuni de 25 lei pentru clădirea ei la Roma.

Contra (arului: Proletariatul italian să proclame solidaritatea sa cu poporul rus şi să se ia măsuri a se împiedica o eventuală vizită a ţarului.

Anticlericalismul', interzicerea congregaţiilor. Învăţă- mântul laic.

Antimilitarismul', amânată pentru viitorul congres.

Politica comunală: Congresul consilierilor comunali socialişti o va lua în dezbatere.

Statutele partidului'. Se aleg 12 membri care se vor ocupa cu revizuirea.

Ordinea de zi se declară: contra sindicalismului revoluţionar, a grevei generale, contra grevei serviciilor naţionalizate pe motiv că e o luptă contra însăşi a colectivităţii, contra opoziţiei perpetue.

Conform deciziilor Congresului din Stuttgart, se îndeamnă pe muncitori a-şi alege dintre ei membri în parlament.

Această ordine de zi e a reformiştilor şi a fost admisă prin 18252 voci. Ordinea integralistă a obţinut 5384 voci şi cea intransigentă, 5927.

Au rămas opuse acum numai două tendinţe: sindicalismul şi reformismul, foarte neegale, însă, căci triumful acesteia din urmă se datoreşte în special Confederaţiei Muncii care până acum conţine voinţa majorităţii puternice a muncitorimii italiene.

Is.

(„România Muncitoare”, an V, nr. 44, 16 octombrie 1908)

Din ţară: Brăila – Lacul Sărat

Un accident, care dacă s-ar fi produs numai cu două zile mai târziu ar fi fost înregistrat în rândul celor mai mari nenorociri, a avut loc zilele trecute în localitate.

Faptele stau astfel:

În urma lucrării de către Stat a staţiunilor balneare, s-a pus aci în reparaţie generală stabilimentele băilor, ridicându-se o schelă quadrilaterală pentru a servi la montarea unui horn, de o greutate enormă, ce serveşte maşinii de pompat.

Această schelă cu o înălţime de vreo 15 metri, stătu mai multe săptămâni în picioare, fară a se servi de dânsa, până în seara de 28 aprilie când, dezlănţuindu-se o furtună relativ de mică intensitate şi numai în 10 minute,

se prăbuşi cu un zgomot asurzitor devenind o enormă grămădă de grinzi şi scânduri în neregulă.

Cred că, în acel moment, cugetarea oricărui om cu cât de puţin simţ într-însul, şi-a format tabloul ce ar fi prezentat acea grămadă de scânduri dacă, catastrofa s-ar fi întâmplat numai după un interval de două zile, când schela avea să suporte greutatea unei duzini de lucrători ocupaţi cu aşezarea numitului tub: o amestecătură informă de lemnării cu membre omeneşti!

Fiind aci izolat, nu ştiu dacă vreun ziar a înregistrat acest fapt şi sub ce impresie. Sigur, nimic senzaţional!

Ştiu însă că a doua zi, toţi interesaţii direct, au regretat, ce? Că prăbuşirea schelei va întârzia cu cea. 10-15 zile deschiderea staţiunii şi astfel vor fi loviţi în pungă.

Putea să-şi frângă gâtul şi un regiment de lucrători numai schela să fi rămas neatinsă.

P. Istr.

(„România Muncitoare”, an V, nr. 21, 14 mai 1909)

Cum trăieşte breasla servitorilor Hotel Popescu – Lacul Sărat

Într-un număr trecut al ziarului nostru, în care vorbeam de traiul nenorocit ce duc servitorii, promisesem că voi mai reveni a viza un caz din sutele altele şi pentru a da o probă de lăcomie şi moralitate burgheză, iar pentru a ilustra şi mai bine cele de mai sus, am ales ca model cel mai vechi şi mai cunoscut hotel din această staţiune şi care a fost şi este exploatat de însuşi proprietarul său, d (omnul) C. Popescu – fost sergent de stradă în tinereţe, iar soţia sa guvernantă, fost mulţi ani librar, destul de cunoscut, mare proprietar, milionar astăzi!

Să nu se creadă că gravitatea faptelor, mai jos enumerate, vor aduce vreo ştirbire moralităţii acestui escroc şi nesăţios exploatator: ele sunt de notorietate publică; şi cine nu ştie sau cine mai poate ţine cont de câte ori s-au perindat prin faţa instanţelor noastre judecătoreşti, ipocrita figură a acestui nelegiuit om? Pe cine n-a înşelat dânsul şi de cine n-a fost dat în judecată?

Şi cum s-ar putea să roşească sau să revolte de aceste rânduri, nişte oameni care cu toată bogăţia lor, nu se sfiesc de a fura un pumn de ipsos

unui biet geamgiu, venit spre a câştiga de la dânsul un ban pentru a trăi? Cum ar putea să se indigneze un om care, cu toată poziţia sa în societate nu-i o ruşine să-şi înşele portarul cu 0,50 b (ani), dublându-i costul unui sfert de chilo (gram) de gudron?

Dar să vedem prin ce metodă s-a mai pricopsit această „splendidă pereche" pe lângă înşelăciunile săvârşite printre cei avuţi.

Să vedem cum s-a purtat el faţă de factorul principal care i-a îngrămădit aceste averi.

Cu o lună înaintea deschiderii fiecărui sezon balnear, adică la 1 aprilie, începe vulpea bătrână să alerge cu limba scoasă după acei ce sunt „totul şi nimic" pe lumea asta, după acei purtători de braţe, aducătoare de aur. Atunci, el îşi pune tot talentul blestemat în acţiune. Pentru a fi concis, prin înseşi cuvintele lui voi arăta cum ademeneşte pe cel ce nenorocirea îl scoate. În cale – „e drept, zice el, luna asta, până la 1 Mai, vom munci cu toţii la curăţirea şi aranjarea hotelului. Leafa nu aveţi decât 15 fr. Pe lună şi mâncare dar, nu vă uitaţi la asta, nu e numa (i) asta, câştigul de la deschidere şi până la 1 septembrie, curat îmbrăcaţi şi prin puţină muncă la toamnă vă veţi trezi fiecare cu câte 5-6 sute de lei în buzunare cu care puteţi petrece boiereşte iama, aşteptând sezonul următor."

Câte cuvinte, atâtea minciuni, şi scump plătesc victimele acel moment de slăbiciune şi neraţionament matur.

Posturi sunt la acel hotel pentru 7 bărbaţi, dar, speculantul trece peste această sumă cu încă 3-4 inşi pentru luna de curăţenie şi dacă s-a întâmplat să poată răbda toţi până la deschiderea sezonului, apoi atunci ştie d-lui să facă vânt la ce e de prisos şi să reţie tot ce a fost mai bivol şi mai răbdător.

Această sumă de oameni într-o lună trebuie să dea gata 100 şi ceva de camere numerotate plus două coridoare, balcoane, intrări, etc. Aceşti oameni trebuie să fie şi servitori: să scuture, să spele, să aşeze şi meseriaşi să zidească şi vopsitori, să se facă tâmplari, dulgheri, lăcătuşi, pavoazatori, electricieni, etc. Meseriaşii, cu adevărat, nu calcă niciodată în casa asta.

P. Istr. Brăila

Mărturisesc că am văzut prin lume multe năzbâtii şi diferite sisteme de avarii, dar cearceafuri în loc de plafoane şi tinichele în loc de duşumele, nu cred să fi văzut nici evreul rătăcitor din poveste.

Într-adevăr, nu cred să se afle în toată clădirea aceasta
10 în.P. De plafon zidit, restul pe unde a picat tencuiala s-au aplicat cearceafuri vechi bătute în cuie şi din cauza restului de moloz căzut cu timpul în cearceaf, nu o dată s-a pomenit pasagerul şezând tranchie în pat, cu o bruitură, un pârâit şi apoi sculându-se cu cearceaful în cap neştiind dacă e în Lacul Sărat sau în Messina.

Acelaşi lucru cu duşumelele. Fiind putrede şi nevoind a face cheltuială, pune oamenii de bate tinichele unde e scândura putredă şi se scufundă piciorul şi acum întreaga casă nu are nicio saândură bună, tinichelele se aşează unele peste altele.

De la 4 dimineaţă şi până la opt seara când nu se mai vede, bietul om e gonit timp de 10 ceasuri, mai rău decât calul de tramvai. Hrana, spun cu siguranţă că de ar vedea-o Nababul cu toată arta sa de a da „pandişpan” ţăranilor, s-ar lovi cu palma în frunte şi ar lua cea mai mare tinichea pe care tov. Gherea a dispreţuit-o şi ar spânzura-o din toată inima pe pieptul ce e bun pus în bătaia tunurilor de la Stăneşti.

Pe lângă aceasta, mizerabilul nu te lasă să mănânci în tihnă nici ceea ce ţi-ai cumpărat din buzunarul tău şi de multe ori oamenii trebuie să pună mâna pe lucru mestecând ultima îmbucătură.

Şi dacă cineva murmură un cuvânt, i se răspunde scurt: „dacă-ţi place aşa, la mine loc să fie, că broaşte berechet”

Partea cea mai grozavă însă, stă în faptul că în acest local, muncitorul nu-şi pierde numai timpul şi sănătatea dar şi… CINSTEA.

Cleptomania patroanei acestui infern a târât pe mulţi servitori prin cancelaria comisariatului, căci nu o dată s-a semnalat dispariţia a diferite bijuterii lăsate de către pasageri prin diferite cutii pe masă crezând că se află într-o casă cinstită; apoi, câţi ţal-chelneri nu şi-au pierdut garanţia şi iată cam în ce mod: restaurantul hotelului e luat totdeauna în antrepriză, iar patronul, natural, cerea ţal-chelnerului angajat, o garanţie oarecare, dându-i în primire serviciul complet. Toamna, la facerea inventarului, constatându-se lipsa diferitelor tacâmuri; şerveţele, etc. Garanţia e pierdută. Lipsa aceasta, victima o vede sub ochii săi în fiecare seară, dar nu pricepe de unde vine. El nu ştie că argintăria şi celelalte obiecte sunt dijmuite de cleptomană când dă peste ele lăsate pe undeva în grabă de câte un chelner.

Din cauza aceasta, acum, niciun ţal-chelner nu mai vine la acest restaurant iar când se hotărăşte la aceasta, atunci propune stăpânului restaurantului să ia şi el parte la pierzanie.

Acestea sunt fapte adevărate.

Înainte de a termina şi pentru a nu se pune în dubiu spusele mele asupra moralităţii acestor oameni, aduc ca probă vie următoarea înserare la coresp (ondentul) din Brăila din ziarul Universul no. 130/24 mai a.e.

— "Gh. Odăreanu din Viziru a reclamat parchetului pe d (omnii) Paleologu şi C. Popescu de aci, care în calitate de martori prin substituire au ridicat de la Tribunal o recipisă pe numele Neagu Untaru şi au încasat bani de la ad (ministraţia) financiară.

Cred că aceasta e deajuns pentru un om cu o avere de un milion"

(Brăila) *P. Istr.*

(" România Muncitoare", an V, nr. 28-29, 7 iunie 1909)

Din ţară O lecţie bună

Dacă toate mişcările muncitoreşti au avut de suferit prigoanele administrative nimeni nu se plânge că aşa e firea lucrurilor.

Poliţiile au rolul şi menirea de a apăra interesele capitaliste în detrimentul intereselor muncitoreşti, dar muncitorii au de suferit din cauza altui element mult mai primejdios şi mai josnic decât însuşi poliţia, e inconştienţa unor muncitori, care fie din cauza naivităţii, fie din alte cauze, se fac informatorii poliţiei sau ai patronilor.

Muncitorii de cherestea din Docurile Brăila au declarat grevă cerând îmbunătăţiri în condiţiile de muncă. Greva în adevăr a avut succesul deplin, deoarece au fost admise toate condiţiile formulate de muncitori – dar aceasta nu e o garanţie că condiţiile le vor fi respectate pe viitor; muncitorii neavând organizaţia lor, nu vor putea impune respectarea condiţiilor odată admise.

În Brăila, mai mult ca în alte localităţi, s-au găsit muncitori care să servească informaţii poliţiei, să denunţe pe toţi acei care căutau a îndruma pe muncitori spre organizaţiile sindicale. Printre aceştia, e un oarecare I. Crăescu, cunoscut în Brăila ca informator şi care ar trebui să vadă cu regret că tot sprijinul lui nu i-a adus niciun folos.

Imediat ce greva a fost declarată, Crăescu a fost arestat, deşi el nu avea

nicio cunoştinţă, căci muncitorii, cunoscându-l, s-au ferit a-i spune înainte de a fi declarată greva, totuşi poliţia i-a impus ca în 8 zile să părăsească oraşul ne mai primindu-l de a lucra în Docuri.

Aceasta-i cea mai bună lecţie ce o pot primi toţi naivii şi rătăciţii care cred că luându-se bine cu poliţia vor fi scutiţi de prigonire. Muncitorii conştienţi sunt prea îngăduitori şi îşi dau seama de rătăcirea în care hălăduiesc aceşti nenorociţi şi în loc de a-i prigoni îi privesc cu milă şi compătimire.

Nu, atunci când eşti muncitor, rămâi în rândul muncitorilor şi luptă la cot cu ei căci numai astfel chiar prigoniţii vor avea mulţumirea datoriei împlinite.

(*Pribeagul*)

(„România Muncitoare", nr. 37, 9 iulie 1909)

Un ucenic linşat

Universul, la numărul său de sâmbătă, ne-a adus la cunoştinţă o barbarie ne mai întâlnită, petrecută la atelierul de cizmărie Gh. Gheorghe, Calea Victoriei, nr. 88.

Sus numitul patron bănuind că ucenicul din atelier i-ar fi furat un ceas ce-i lipsea de „4 zile" a închis uşa prăvăliei şi l-a luat la bătaie într-un aşa mod încât l-a lăsat în nesimţire.

Sergentul de post atras de ţipetele victimei a anunţat secţia respectivă şi când comisarul de serviciu a venit la faţa locului a găsit pe nenorocitul ucenic căzut la pământ, fară cunoştinţă şi… legat de mâini şi de picioare cu o frânghie groasă, iar pentru ca chinul să-i fie şi mai mare sălbaticul patron puse între legături nişte scânduri.

„Patronul a fost arestat şi dat judecăţii".

Noi nu ştiam la ce rezultat va ajunge această dare în judecată, dar ştim că dacă ar fi fost la acel atelier nişte lucrători cu adevărat oameni, ar fi aplicat acestui mizerabil patron aceeaşi judecată pe care a aplicat-o el ucenicului.

Căci ce alta merită un om feroce ca acesta care pe o simplă bănuială supuse pe un copil la astfel de suplicii. Acest patron care introduce noaptea prostituate în casă, femei pierdute, în al căror principiu stă în primul rând furtişaguri merita el o judecată în urma unor astfel de fapte?

Dar, am uitat căci în acest atelier lucrează – ca cizmar – un lucrător, fost

om odată, care sta în fruntea cizmarilor sindicalişti şi care pe timpul când era cu mintea întreagă protestase „cu ultima energie” în faţa unei astfel de fapte.

Oare acum, de când s-a întors din voiaj cu graţiosul concurs al brigăzii a III-a n-a mai rămas în el niciun pic de sentiment, de umanism? S-a tocit cu totul? Atât de jos a căzut.

Istrian

(„România Muncitoare”, an V, nr. 55, 10 septembrie 1909)

Săptămâna **17**

Insuficienţa gimnaziilor. O dată cu deschiderea noului an şcolar presa strigă zilnic că gimnaziile sunt neîncăpătoare faţă de contingentul numeros de elevi. Se arată starea de lucruri în care ne aflăm, se plânge soarta acelora care nu-şi mai pot continua studiile şi se dau nişte remedii derizorii. Nu îndrăzneşte însă nimeni să arate cauza adevărată pentru ce statul – care seacă bugete însemnate cu serviciul de spionagiu, cu pletora de funcţionari inutilă, cu armata – nu construieşte proporţional cu numărul crescând al elevilor, gimnazii şi licee unde poporul să-şi poată trimite fiii la o învăţătură superioară; n-o spune. Aceasta am spus-o noi şi o vom spune totdeauna.

Cu toate că art. 5 din Constituţie glăsuieşte că „libertatea învăţământului” e garantată, că pentru copiii de români nu se percepe nicio taxă, cu toate acestea, statul, în interesul ce-l are de a ţine populaţia muncitoare în cea mai mare ignoranţă posibilă, ca masele populare să nu se deştepte la viaţă, în urma învăţăturii, şi să-şi ceară sau să-şi smulgă drepturile răpite în mod ilegal, în acest interes, zicem, statul caută să pună omului sărac toate piedicile posibile (:) taxe (oprite de Constituţie), diferite uniforme costisitoare, cărţi exagerat de scumpe, concursuri de admitere, unde caută nod în papură elevului sărac etc. — Lucruri care fac neputincios pe omul nevoiaş a le susţine, din care cauză copilul lui, deşi poate cu talent şi setos de învăţătură, întrerupe studiile, rămâne câţiva ani acasă, şi dacă în acest timp nu a avut energia de a deveni autodidact, adică de a se cultiva singur şi a-şi forma o educaţie sănătoasă, curând îl vezi că a uitat şi ceea ce

---

17 Rubrică semnată de Panait Istrati cu pseudonimul *Istrian*.

învăţase şi, sau devine în cazul cel mai bun meseriaş abrutizat, sau în celălalt caz, un vagabond, un viţios, care sfârşeşte la spital ori la puşcărie.

Dar noi nu trebuie să aşteptăm ca reformele şi îmbunătăţirile să ne pice ca para mălăiaţă, ci trebuie smulse prin puterea conştiinţei noastre.

Sărăcie şi pretenţii (Răspuns doamnei Fulmen)

Am simpatizat şi simpatizăm pe toţi scriitorii a căror pană aşterne câteodată câteva rânduri sincere şi de nuanţă democratică prin ziarele zilnice contribuind astfel, cu conştiinţele lor, în favoarea unui popor oropsit.

D-na Fulman e una dintre cei ce mânuiesc în modul arătat pana şi mă învăţasem să o privesc astfel.

Dar, iată că printr-un articol de fond din săptămâna trecută, care purta titlul de mai sus îşi dă în petec şi mă face să- mi schimb – cred, pentru puţin timp – bunele păreri ce le aveam despre dânsa.

Probabil, inspirată de vreo cucoană ideală (!) prieteni de la externat şi care i se va fi plâns că…" nu poate găsi o fată de oameni cumsecade spre a îngriji, ca o soră mai mare, de un copilaş", simpatica scriitoare ia condeiul şi aşterne nişte monstruozităţi dărâmându-şi astfel tot ce clădise mai înainte.

Cum, stimată cetăţeană, nu eşti d-ta acea care scriai, cu câteva numere mai în urmă, că te-a vizitat „o drăguţă lucrătoare dintr-o fabrică" spunându-ţi „printre lacrimi" că a fost necinstită de director sau mecanic şi trebuie să lucreze înainte, fiind într-o neagră mizerie?

Cum, acea fată nu voia să lucreze decât „cu mănuşi în mâini şi cu pălăria pe cap"?

E drept că nu stă în firea românului de aş da copilul la stăpân. Dar de aci şi până la a „decreta" că „orice fiică de român se naşte cucoană" e departe şi nu şade bine în gura aceluia care, umblând cu trăsura prin mahalale, descria apoi starea mizerabilă în care se găsesc familiile nevoiaşe.

Şi acestea constatate, d-sa dă ca soluţie intrarea fetelor la stăpân? Dar, odată aci, vor mai ieşi şi bune soţii când e ştiut că mai toate „familiile onorabile" au şi câte un „domnişor onorabil" din cauza căruia drăguţa fată se pomeneşte doică minunată?

Frumoase tendinţi de emancipare!

— „Maşina de scris, iată idealul oricărei fete sărace".

Tot aşa a spus şi d (omnul) Duiliu Zamfirescu.

Dar eu întreb: de ce o fată şi-ar face un ideal din muncă

— Indiferent de felul acelei munci – şi nu ar prefera să stea acasă să-şi vadă de gospodărie? Oare pretendentul ce ar veni să-i ceară mâna ar întreba-o dacă cunoaşte dactilografia? Nu înţeleg deloc această expansiune spontană pentru slugărnicie a colaboratoarelor *Dimineţii.*

Sărăcie şi pretenţii există în societate dar nu printre fetele „absolut sărace" ci la acele clase intermediare al căror cap de familie e un funcţionar de 200 lei pe lună; la soţia şi fiica acestui funcţionar care pe stradă fac paradă cu un franţuzism schilod dându-şi aere ighemonicoase iar acasă freacă fundul tingirilor cu mănuşi în mâini.

„Ne lipsesc – zice dânsa – adevăratele femei devotate casei, femeia care să iubească locul ce o adăposteşte" …

Dar „ne lipsesc" şi acei stăpâni patriarhali – după cum şi d-sa recunoaşte – care să ducă o viaţă aproape comună şi care să vadă în servitor un om dar nu un animal. Astăzi, funcţionarul de mai sus, după a cărui masă de multe ori nu mai rămâne nimic pentru servitoare – dacă îşi permite acest lux – tratează cu cel mai mare dispreţ pe omul sau femeia ce-l serveşte pe un preţ derizoriu.

Cât priveşte pretendentele la maşina de scris, eu aşa cred că ele sunt nule faţă de cele ce bat pe la porţile fabricilor.

Deci şi d-sa cade în acelaşi „păcat" în care zice că a căzut bardul de la Mirceşti „decretând" că: tot românul se naşte poet – la rândul d-sale „decretând" că: orice fată de român se naşte cucoană".

Fără a decreta şi fară a fi „o axiomă", *orice fiică de muncitor* (nu de român) *se naşte umilită şi moare umilită.*

Moş Istrati

(„România Muncitoare", an V, nr 57, 17 septembrie 1909)

Ticăloşiile poliţieneşti la Brăila

Am arătat în numerele trecute despre acţiunea începută de un însemnat număr de muncitori din portul Brăila, pentru a se organiza în sindicat. Am arătat cum prefectul Brăilei a inaugurat domnia bunului plac interzicând întrunirile şi declarând că nu va da voie să se vorbească în acele întruniri decât ce-i va conveni lui. Odată cu protestarea noastră energică şi cu

hotărârea muncitorilor brăileni de a trece peste piedicile ce
li se puneau în cale, prefectul a bătut, momentan, în retragere. Acum însă ni se comunică, din Brăila, că autorităţile poliţieneşti au pornit cu o forţă neobişnuită goana împotriva muncitorilor care se asociază şi se întrunesc cotra legilor în vigoare.

Prefectul din Brăila dorind să calce pe urmele colegilor lui Atanasiu şi Gusal, din Galaţi, răspândeşte teroarea printre muncitorii din localitate pentru a nu se mai întruni şi discuta de nevoile lor. Abuzul acesta revoltător trebuie înfierat cu ultima energie şi trebuie opusă o rezistenţă ticăloşiilor poliţieneşti.

Marţi 22 Sept. (…) Ştefan Gheorghiu (Ploieşti) se afla în localitate pentru a căuta de lucru. El a fost ridicat cu forţa de pe stradă, dus la poliţie şi expediat cu forţa la Ploieşti. În aceeaşi zi, (…) Ştefan Gheorghiu a fost arestat, dus la poliţie şi maltratat, în mod îngrozitor, cerându-i să se lase de organizaţie. Dându-i-se drumul a fost condus până acasă postându-i-se la poartă mai mulţi agenţi (…)

Muncitorii ceilalţi de asemenea sunt terorizaţi, insultaţi şi ameninţaţi cu bătaia dacă se vor mai duce la Organizaţie. În sfârşit, poliţia, din ordinul prefectului, şi-a pus în gând să aducă la disperare pe paşnicii muncitori din port.

Regimul liberal care guvernează a transformat ţara într- un fel de gubernie rusească. El tremură şi se îngrozeşte la licărirea oricărei lumini de redeşteptare a poporului muncitor. El suprimă, cu neruşinare, legile care garantează libertatea de gândire, asociaţie sau întrunire şi în nebunia ce l-a cuprins nu stă un moment la îndoială ca să uzeze de cele mai degradatoare şi revoltătoare măsuri arbitrare.

Dacă cinicul ministru de interne, Ionel Brătianu, îşi închipuie că prin asemenea stupide dispoziţii va înăbuşi avântul de redeşteptare al clasei muncitoare se înşeală amar. Ceea ce se opreşte azi, cu forţa, ca să nu fie cunoscut, vor izbucni mâine, cu furie, şi vor regreta amar cei ce încearcă să încătuşeze conştiinţele. Indivizii pier, ideile, niciodată.

Muncitorii brăileni au acum ocazia să se convingă şi mai mult că interesul guvernanţilor români este ca ei să lâncezească în ignoranţă şi mizerie. Clasa stăpânitoare preferă ca să-i vadă în cârciumi, cafenele şi

copleşiţi de toate viţiile rele dar nu-i convine niciodată să vadă pe muncitori întrunindu-se şi discutând asupra nevoilor lor.

De aceea tov. Noştri din Brăila trebuie să continue cu mai mult entuziasm lupta lor de organizare şi lumânare. Persecuţiile ce le îndreaptă asupra lor guvernanţii sunt dovada cea mai evidentă că ei au pornit pe calea sănătoasă care-i va duce la deşteptare şi emancipare.

Dacă oligarhia liberală batjocoreşte legile şi nu vrea să le lase libertatea de a-şi exercita drepturile cetăţeneşti ei să nu dispereze. Niciun sacrificiu nu trebuie să li se pară prea mare atunci când e vorba de luptă pentru fericirea clasei muncitoare din care fac parte.

Mergeţi înainte muncitori din Brăila! Mereu înainte!

„R, M."

(„România Muncitoare", an V, Seria I, nr. 60, 27 sept. 1909)

Greva de 5 minute de la fabrica de cuie „Chercea" din Brăila înainte de a descrie împrejurările când s-a produs această grevă precum şi succesul ce I-au obţinut, e bine să facem cunoscut muncitorilor apucăturile d-lui N.P. Chercea, patronul fabricii de cuie din oraşul nostru pentru ca toţi muncitorii organizaţi în sindicate să-l cunoască.

Numitul patron a moştenit obiceiurile rele ale colegilor lui de acum câteva decenii care tratau pe lucrătorii ce-şi cereau drepturile, cu cuvintele: mişei, hoţi, etc. Şi că n-au dreptul să vorbească înaintea patronului.

Toată vara cât d. Chercea a avut aglomerare la lucru, noi, muncitorii din fabrica lui, eram oamenii cei mai buni iar acum când a sosit iama, a schimbat tactica şi spune că muncitorii sunt răi, leneşi şi nu merită salariul ce-l primesc pentru munca lor ingrată. Dar am întrebat noi pe d (omnul) Chercea, d (umnea) lui nu vinde iama pe acelaşi preţ ca vara? Atunci, de ce caută noduri în papură pândind cea mai mică greşeală a unui muncitor pentru ca să-i găsească vină şi să se răstească la el cu cuvintele acestea: „ieşi afară, mişelule, îmi mănânci averea de pomană!"

Un astfel de caz s-a întâmplat unui bătrân şi vechi lucrător, anume, moş Stancu Florea, care e maistru la atelierul unde lucrează băieţii. Şi fiindcă d (omnul) Chercea are aci două creaturi, ale sale, din care una e văr cu ginerele său, d (omnul) Bratu, directorul fabricii caută un prilej lui Stancu Florea ca să-

1 dea afară şi să-l înlocuiască cu unul din cei doi candidaţi.

Aşa Că, într-una din zile, întâmplându-se un accident la băieţi, dar de care maistrul nu era vinovat de fel, d (omnul) Chercea găseşte de cuviinţă să-l concedieze. Noi, văzând cum stau lucrurile, pătrunşi de spiritul de solidaritate faţă de cel nedreptăţit, am format o delegaţie compusă din 5 tovarăşi şi neam dus la d (omnul) Chercea. Cum ne-a văzut d (omnia)-sa, ne spuse că dacă nu ne place cum procedează, n-avem decât să plecăm şi noi. Fără să mai zicem ceva, ne-am apucat să ne îmbrăcăm spre a pleca.

Patronul, văzând că nu glumim, după câteva clipe, a trimis să cheme pe moş Florea la lucru înapoi, aşa că greva noastră a durat numai 5 minute. Iată dar, că de această dată grandomania d (omnu) lui Chercea a fost îngenuncheată şi sperăm că-i va servi pentru viitor, cu atât mai mult, cu cât să nu creadă că mai are a face cu lucrătorii de odinioară!

Un om.[18]

(„România Muncitoare”, an V, nr. 81, 26 noiembrie 1909)

Francisco Ferrer

La 30 septembrie 1909, a fost împuşcat de către un pluton de infanterie în curtea închisorii Monjuich, din Barcelona (Spania), revoluţionarul Francisco Ferrer.

Cine a fost Ferrer şi ce vină a avut el, vom vedea mai jos.

Ferrer s-a născut la 13.01.1857, în Alella (Spania). Copil de părinţi bogaţi, el a avut o educaţie şi o instaicţie deosebite, de vreme ce s-a asociat mişcării radicale şi republicane, iar mai târziu a devenit secretarul şefului partidului radical-republican pe care l-a urmat la Paris în exil. Iubitor sincer al poporului dezmoştenit, Fefrer se convinse curând că, pentru a dezrobi atât politiceşte cât şi economiceşte poporul spaniol, trebuie începută o acţiune de jos, ştiind de asemenea că, în mare parte datorită clerului, călugărilor, norodul ajunsese atât de îngenuncheat şi cum era un anti-clerical convins, se hotărî să înfiinţeze şcoli unde să sustragă cu timpul unele generaţii de sub presiunea abrutizantă a popimei trândave. În lipsa însă a mijloacelor pentru o asemenea acţiune, împrejurări favorabile nu întârziară a veni. Ca profesor de limba spaniolă, facu cunoştinţa unei dame bogate, a d-rei

---

18 *Un om* este un pseudonim mai puţin cunoscut - aproape deloc - al lui Panait Istrati.

Meunier. La început, ea a venit să-l readucă în sânul bisericii catolice, dar lucrurile au ieşit invers; în curând, o converti el la ideile sale. Murind ea, îi lăsă prin testament întreaga avere de mai multe milioane.

Dacă ar fi fost un parvenit ce umblă după titluri şi avere şi nu un devotat cauzei proletare, Ferrer ar fi putut cheltui în orgii şi desfătări această moştenire neaşteptată. El puse imediat în practică ideile sale. Prima şcoală modernă: „(Escuola moderna)" el o deschise la 1901, la Barcelona, cu 18 băieţi şi
12 fete.

Întregul său sistem de predare şi educaţie era pus pe bază pur raţionalistă – raţiune şi ştiinţă – Religia şi naţionalismul idiot ce se predau în toate şcolile existente, fură cu totul excluse. El voia să scoată din elevii săi oameni liberi şi emancipaţi, adepţi ai ştiinţei adevărate iar nu maşini guvernamentale, păpuşi al căror creier îmbâcsit de religie şi naţionalism stupid să servească de instrument guvernanţilor.

Până la finele primului an şcolar, numărul elevilor săi ajunse la 80, iar în anii următori şi până astăzi se înfiinţară peste 600 şcoli în toată Spania. Mai mult. Înaltele şi frumoasele sale învăţături trecură oceanul şi numeroase şcoli modeme se înfiinţară în America de Sud, Brazilia şi Argentina. Acum, de curând, s-au înfiinţat şi în Portugalia.

Iată cine a fost Ferrer şi care au fost ideile lui. El nu era un anarhist, după cum a încercat să insinueze guvernul spaniol, după executare; el n-a înarmat braţul nimănui pentru a distruge, din contră, el era un adevărat creator de oameni li beri – cugetători, iubitori ai progresului şi dezrobirii maselor muncitoare. Ferrer a fost un revoluţionar în înţelesul ştiinţific al cuvântului.

Dar tocmai prin faptul că, cu mijloacele sale ştiinţifice legale, smulgea mulţimea din ghearele călugărilor papistaşi atotputernici şi sugrumători de libertăţi care vedeau că le fuge terenul de sub picioare în faţa uimitoarei repeziciuni cu care se înmulţeau şcolile, tocmai din această cauză îi purtau ură şi căutau să-l piardă – ceea ce au şi încercat în anul 1906, cu ocazia unui atentat anarhist în contra regelui Alfons, dar despre care el nu avea nicio cunoştinţă.

De astă dată, li se prezentară teren mai priincios. Ivindu- se răscoala la

Barcelona şi în toată Catalonia (provincie) în urma nesocotitului război din Maroc cu care ocazie poporul se răzbună arzând vreo 40 de mănăstiri, popii denunţară pe Ferrer ca autor al revoluţiei şi prindeau momentul de a pune mâna pe el. În timpul acesta, Ferrer se afla în Anglia. Fatalitatea şi împrejurări familiale chemându-l în ţară, el se întoarse şi, auzind de acuzaţia ce i se aruncă în spate, ştiindu-se nevinovat, cu toată insistenţa amicilor săi se duse să protesteze. Cum ieşi în stradă, fii arestat şi băgat în fosta fortăreaţă Montjuich. Ştiind că lumea civilizată va protesta, reacţiunea a căutat să procedeze scurt cu dânsul. Fiind stare de asediu, fu judecat de tribunalul militar a căror negri judecători aveau sentinţa pe buze. Ferrer trebuie executat. Ca să-şi poată face cineva o idee de slabele învinovăţiri şi pentru care motive a fost împuşcat acest învăţat al lumii, dăm mai jos câteva fragmente din actul de acuzare, Iată-le:

„Avem mărturia consilierului comunal Don Narciso Berdaguer Callo care depune că după comunicări pe care nu le poate dovedi, dar pe care le crede juste (sic) răscoala a fost provocată de elemente anarhiste care erau conduse de Ferrer, Guardia şi Fabre."

"Consilierul comunal din Barcelona, don Emiliano Iglesias crede în mod vag că răsculaţii şi-au procurat banii de la cunoscutul anarhist Ferrer.

"Mai este mărturia locotenentului de artilerie Alfredo Garcia Magallon, care a auzit de la un ziarist care şi acesta a auzit de la un altul, cum că, cu evenimentele din iulie (răscoala) s-au succedat sub conducerea şi ca o «afacere personală a lui Ferrer!»

I se dădu un avocat din oficiu, căpitanul Galceran. Aceasta numai ca o formalitate. Se întâmplă însă că acesta să fie un om drept şi cu conştiinţă şi ca atare voi să-l apere în mod conştiincios. El propuse mai mulţi martori în favoarea apărării.

I Se respinseră. În ziua judecării procesului, îl apără cu multă căldură şi spulberă cu argumente puternice toate acuzaţiile ce i se aduceau clientului său. Naivul avocat căuta să convingă pe judecători de nevinovăţia lui Ferrer; aceştia însă erau pasivi, „dădeau din umeri" şi respingeau cu perversitate argumentele apărării. După cum am spus, ei aveau sentinţa deja pronunţată şi începură chiar a prinde ură pe apărător că îşi îndeplineşte cu conştiinciozitate misiunea. Ceva mai mult. După executarea

lui Ferrer, îl căutau în nebunia lor, să-l dea în judecată aceluiaşi tribunal care, a condamnat pe Ferrer. Aceasta nu s-a întâmplat însă.

Ferrer fu condamnat la moarte şi a doua zi, fară nicio amânare, fu scos în curtea închisorii şi împuşcat de un pluton de soldaţi.

Pentru cei care i-au ridicat viaţa, martirul de la Barcelona a avut cuvinte dumnezeieşti: „Voi nu sunteţi de vină, dragii mei, a zis el, adresându-se soldaţilor, ţintiţi numai bine.”

Dragii mei! Câţi nu pronunţă în viaţa lor aceste două cuvinte simple? Dar cine mai bine ca el a ştiut să dovedească aceasta prin fapte?

Dar dacă împuşcarea i-a adus vreo suferinţă, acestui martir al nostru, ea a fost de mică însemnătate faţă de supliciul moral după condamnare şi înainte de moarte. El era de toţi cunoscut ca un convins ateu şi un înverşunat anti-clerical. Ar fi trebuit deci să-l lase în pace şi să-i respecte ultimile lui momente. Dar pentru ei, acesta era momentul cel mai priincios de a-şi bate joc de acela ce îi dispreţuise şi îi lovise în interes. Sub pretext de a-i da binecuvântarea şi mângâierea ce o primesc unii criminali de rând în asemenea ocazii în biserica închisorii, unde, cu toate protestările şi respingerile sale, a trebuit să rămână până în dimineaţa executării, înconjurat de acei diavoli pe care îi urâse toată viaţa, a fost silit acest om să gândească şi să pună pe hârtie ultimele sale hotărâri. Oroare! Numai ateul care se îngrozeşte la vederea bisericii, poate şti ce-a simţit acest om în acea îngrozitor de lungă noapte. Numai omul de ştiinţă, care se cutremură la vederea întunericului religios, poate simţi ce-a îndurat acest cugetător, închis şi înconjurat de făţărnicii apostoli ai fictivului dumnezeu. Moartea pentru el a fost curmarea unui supliciu de nefericit.

Dispreţuiţi cu convingere minciuna religioasă, clerul şi pe dumnezeul plăsmuit de el.

Veneraţi nemurirea lui Francisco Ferrer!

P. I.

(„Calendarul Muncei”, nr. 20 pe anul 1910, pp. 68-72.

Almanah apărut în decembrie 1909.)

/\

Marea întrunire Sindicală din Brăila

Brăila, 22 XII 1909 (…) Vorbeşte apoi lucrătorul Panait Istrati care

analizează articolele cuprinse în regulamentul întocmit de căpitănia portului nostru şi arată cum făuritorii de legi consideră pătura muncitorilor ca pe o turmă care o pot conduce după voie.

Muncitorii însă organizaţi şi luminaţi trebuie să dea dovadă de conştiinţă şi energia de care sunt animaţi şi să facă prin atitudinea lor pe cei de sus să-şi schimbe vederile. „Muncitorii – adaugă vorbitorul – nu trebuie sub niciun cuvânt să se supună acestui regulament (regulamentul cărţilor de muncă, n.n.) ci trebuie să se îndemne unii pe alţii la solidaritate, refuzându-l categoric."

Referindu-se apoi la constituirea P.S.D. Îl arată ca pe un rezultat firesc al fărădelegilor comise de partidul zis în batjocură „liberal" şi mai cu seamă a funestei legi contra sindicatelor.

Arată cum până acum muncitorimea din întreaga ţară luptă numai pe cale economică şi lăsând pentru mai târziu educaţia şi lupta politică, iar dacă a făcut acum acest pas de a se constitui în partid politic, aceasta se datoreşte numai regimului reacţionar ce guvernează.

Oratorul termină – citind următoarea scrisoare către d (omnul) Constantin Miile care a fost cu (...) al funestei legi. "Muncitorimea organizată a oraşului Brăila, întrunită azi, 22 decembrie ora 6 p. în. În sala sindicatelor, în număr de peste o mie, simte de a sa datorie, a aduce cele mai călduroase mulţumiri omului care, consecvent principiilor sale a ridicat totdeauna glasul întru apărarea clasei obăjduite şi în contra numeroaselor nedreptăţi făptuite de reacţionarii acestei ţări; îşi exprimă aşadar admiraţia şi recunoştinţa faţă de omul de conştiinţă şi directorul, care, prin ziarele sale "Adevărul" şi "Dimineaţa" a înfierat cu energie actele arbitrare săvârşite de odiosul guvern liberal şi promite tot concursul său acestor ziare care au fost în permanenţă la înălţimea lor.

„Trăiască social-democraţia română!"

Muncitorimea organizată din portul Brăila („Adevărul", nr. 1249, 25 decembrie 1909)

Meseriaşii faţă de Mişcarea socialistă **Conferinţa d-lui Badea Spânu la Brăila**

Mai mare daraua, decât ocaua: mai lung titlu decât darea de seamă. Şi dacă darea de seamă nu-i mare, apoi, numai conferenţiarul e de vină.

Duminica trecută, d. Badea Spânu, prim ajutor primar, a ţinut la clubul meseriaşilor din Brăila, o conferinţă cu titlul de mai sus. Nu-l cunoşteam pe conferenţiar ca forţă intelectuală şi atras de titlul conferinţei, precum şi ca meseriaş, m-am dus să-l ascult neştiind că voi pierde vremea în zadar.

De aceea nu voi critica această conferinţă, pentru puternicul motiv că nu o merită. Şi aceasta n-o spun eu, care pot fi acuzat de parţialitate, ci o spun singuri clubiştii care, scoborând scările, ziceau că „ne-a umplut de brânză d (omnul) ajutor de primar."

Neştiind că se dă titlul de conferenţiar tuturor zeflemiştilor, îmi închipuiam că voi asista la o erudită critică a socialismului. Dar n-a fost aşa, căci, d. Spânu a început a repeta cele ce auzise prin ziare că suntem o mişcare „fară cap" şi a terminat facând pomelnicul veşnic cădelniţat, începând cu Racovski şi ajungând la Istrati şi moş Grigoriu.

Într-o parte a conferinţei sale s-a scremut să-şi arate erudiţia facând un istoric etnico-economic al omenirii şi trăgând concluzia că „numai naţiunilor se datoreşte civilizaţia şi progresul", parcă noi am fi spus că se datoreşte polului Nord, unde nu sunt naţiuni; iar ca o pecetluire, a sfătuit pe meseriaşi că nu prin „mişcări anarhice" îşi vor îmbunătăţi soarta, ca să aştepte totul de la guvern.

Dar partea unde a fost tare d (omnul) ajutor de primar este atunci când a spus că „doctrina socialistă s-a încercat să se planteze în ţară la noi, dar n-a putut prinde rădăcini" Sau, într-o peroraţie patetică, a strigat că „trebuie să luptăm cu energie contra acestei mişcări care tinde să acapareze întreaga suflare românească."

O idee care nu putea să prindă rădăcini şi, în acelaşi timp, să te aperi cu energie contra acestei idei „care tinde să acapareze întreaga suflare românească", cum se împacă aceste două afirmaţii, n-ar putea să ne-o spună nimeni altul decât Badea Spânu care… are cap.

Atât.

Am voit să încunoştiinţez pe tovarăşii din ţară că avem în Brăila un erudit şi temut critic al socialismului.

P. I. Brăila

(„România Muncitoare", an V, nr. 106, 22 februarie 1910)

Comerţul Brăilei periclitat?

În ultimele zile, ziarele zilnice au atras atenţia ţării că, comerţul Brăilei este periclitat din cauza agitaţiei muncitorilor. Acum mai scriu, că muncitorii sunt agitaţi de nişte indivizi interesaţi şi că în contra lor s-au luat trei măsuri: 1/cei străini vor fi expulzaţi; 2/cei care sunt români, dar nu din localitate, vor fi trimişi la urma lor, şi 3/cei localnici – aplicându-se procopsită lege a d-lui Orleanu – vor fi daţi în judecată şi condamnaţi.

Perfect.

Să facem acum şi noi pe chinezii şi să vedem cum stau lucrurile la suprafaţă, căci aceste ziare nu privesc lucrurile în fond, ci tot la suprafaţă.

În ce fel se poate periclita comerţul Brăilei? Eu înţeleg în modul următor şi astfel înţelege orice om zdravăn la minte: dacă muncitorii din port, prin solidaritatea lor, ar fi impus comercianţilor de cereale nişte preţuri exagerate faţă de cele din trecut şi ar fi redus simţitor numărul braţelor de lucru tot atunci, da, piaţa Brăilei era periclitată.

Cum s-au petrecut lucrurile:

Am în acest moment în faţă un afiş cât un cerceaf şi care a fost în 1908 împărţit în tot oraşul. Acest afiş este un regulament. Pe el se văd iscăliţi toţi, dar toţi comercianţii de cereale din oraş. Dedesubtul lor, se văd iscălite autorităţile. Ce conţine acest regulament? Iată: muncitorii de comun acord cu comercianţii au stabilit preţurile de muncă.

Să spicuim câteva cifre:

Transportarea unui vagon din vale va fi plătit 12 lei; a unuia din deal 24 lei. Transportarea unei chile din vale va fi plătită 60 bani; a uneia din deal, 1,20 lei.

Acestea sunt preţuri stabilite şi pe care comercianţii şi autorităţile prin iscălitura lor le-au aprobat. Nu?

Acum să vedem astăzi după atâta zarvă şi frământare, după atâtea intervenţii a unor indivizi grozavi ce-au obţinut muncitorii peste aceste preţuri?

Găsim:

Vagonul din vale, 11,50 lei; vagonul din deal, 23 lei!

Chila din vale, 55 bani, chila din deal, 1,10 lei!

Ce vedem? Muncitorii în loc să câştige ceva peste preţurile anterioare,

vedem că au luptat să mai piardă 50 bani şi 1 fr. La vagon; 5 bani şi 10 bani la chilă! Cât priveşte orele de lucru, nici nu ne-am atins de ele.

Unde este pericolul, d (omni) lor? De ce piaţa Brăilei este ameninţată, scumpii mei? De ce trebuie expulzaţi şi băgaţi în puşcărie nişte indivizi care au luptat să scadă preţurile? De ce atâtea conciliabile cu d (omnul) prefect care v-a promis să vă dea şi luna din cer? De ce?

Preţurile au mai scăzut în loc să se ridice de la formarea sindicatului.

Dar iată că pe când scriu aceste rânduri, mă trage un vătaf de-o mânecă şi un magaziner, de cealaltă.

— Ce tot urli acolo, d (omnu) le? îmi spun ei. Ce tot dai zor cu preţurile?! Dar nu vezi că mai suntem şi noi la mijloc? Nu vezi că ne-am îngălbenit de când cu afurisitul de „spintecat”. Ai uitat că nu mai putem să facem noi plata la oameni şi se duc ei singuri de iau banii din mâinile magazinerului? Nu ştii că înainte, dacă aveau de primit 30 lei dădeam numai 15 şi dacă faceau „gât”, le umflam fălcile? Nu ţii minte, bre – urmează ei – că înainte îi aduceam ca pe oi la cârciumile noastre, le dădeam să bea tot borşul ce-l găseam prin depozite şi le scriam de trei ori la socoteală? Pe urmă, nu vezi, omule, că de-o vreme încoace, nu mai putem fura un bob de porumb că şed ca toţi dracii cu ochii pe tine şi de te prind, te înşfacă de guler şi te pomeneşti în faţa negustorului? Nu vezi că nu mai putem creşte câte-o duzină de porci cu marfa de furat care nu ne costa o para chioară? Ei, păi cum dracu să nu scrii la gazetă că, comerţul este în pericol? Ce ne pasă nouă că afurisiţii de oameni nu s-au atins de negustori? Ce ne pasă că preţurile sunt mai mici ca înainte, dacă le ia întregi, în loc de jumătate, cum le dădeam noi? Mai bine le facea de două ori mai mari să nu ne fi făcut nouă boala asta! Auzi d-ta? Nu-i comerţul în pericol? Păi nu vezi că nu mai saltă comerţul dumitale?

— Lată de ce a spus d (omnu) l prefect că o să desfiinţeze „spinticatu”.

Boierii sunt oameni cu scaun la cap, bre, şi gândesc că la alegeri dau ochii cu noi. Cine îmbată pe muncitori şi-i duce în gheretă? Noi. Şi când ne este cuţitul la gât să nu ne dea şi ei o mână de ajutor? Ce, „jidanii” sunt comercianţi? La „jidani” o să se ducă ca să ceară voturi?

Noi, d (omnu) le, suntem comerţul şi comerţul Brăilei, nu-i în pericol! …

— Aud?!

P. Istrati Brăila („România Muncitoare”, an V, nr. 4, 14 martie 1910)

Monstruoasa faptă a unui diacon

Brăila, 12 martie. Un fapt de o extremă gravitate şi care zguduie puternic spiritele muncitorilor s-a petrecut zilele acestea în localitate.

Muncitorul Ilie Tudor, în urma unei înţelegeri avute, şi- a plasat copila adoptivă, Drăguţa Ilie Tudor, în etate de 12 ani în serviciul unui ginere al preotului Radu Ionescu de la biserica Ion Botezătorul din localitate.

Ginerele acestui preot fiind diacon, a luat la plecare cu el copila pe care o angajase ca servitoare, fapt cu trei luni şi jumătate în urmă.

Zilele acestea, tatăl copilei a primit o scrisoare din Tulcea, din partea perceptorului G. Dumitrescu, prin care acesta îl înştiinţează că fiind vecin cu locuinţa diaconului, l-a surprins pe acesta în momentul când violase copila şi îngrozit de acest act, a dat în grabă ştirea parchetului de acolo.

Am găsit azi pe nefericitul părinte care, plângând, mi-a declarat că e convins că parchetul de Tulcea nu va da niciun curs judiciar acestei fapte, aducând ca dovadă declaraţia perceptorului care i-a descris modul cum copila, cu concursul autorităţilor, a fost îmbarcată cu forţa pe vaporul ce pleca din Tulcea, cu toată energica apărare a acestuia care protesta, spunând că trebuie aşteptată sosirea tatălui copilei.

Procurorul de Brăila, deşi a fost avizat de această afacere, până în prezent n-a luat nicio măsură pentru urmărirea criminalului diacon.

Cor.

(„Dimineaţa” 2’, an VII, nr. 2172, 14 martie 1910)

Monstruozitatea unui diacon

Declaraţiile copilei de 12 ani, victima diaconului Mitică Popescu

Brăila, 13 martie. V-am comunicat diferite amănunte asupra faptei odioase săvârşite de diaconul Mitică Popescu, ginerele preotului Radu Ionescu de la biserica Ioan Botezătorul din localitate.

Iată amănunte complete, culese din chiar gura victimei, copila Drăguţa Ilie Tudor.

Declaraţiile victimei

M-am transportat la locuinţa muncitorului Ilie Tudor din cartierul Comorofca şi care în acest moment se afla la parchet pentru a da deslușire

asupra nenorocirei ce se abătuse asupra capului său.

Copila se afla în îngrijirea unei familii de muncitori.

Am rămas înmărmurit la declaraţiile micei victime care pare a nu-şi da seama de starea ei.

Violul

După ce se mai familiarizaseră cu mine, îi puse mai multe întrebări pe cât era cu putinţă mai delicat.

Amănuntele pe care le dă copila asupra cazului său, nu se pot reproduce.

Să adăugăm că diaconul, ca să liniştească pe fetiţă, i-a dat cinci bani şi a trimis-o la plimbare.

Copila a ieşit plângând în curte şi a fost văzută de proprietăreasa casei „coana Frosa" care a chemat pe soţia perceptorului Dumitrescu şi împreună au dus copila în casa perceptorului.

Perceptorul a chemat un medic care a constatat violul. A fost înştiinţată şi poliţia.

Aflase toată lumea şi victima era obiectul batjocurei prietenilor ei.

Diaconul însă nu se cuminţise. El a mai avut în două rânduri relaţii cu fetiţa. La al treilea caz, a fost văzut pe fereastră de „coana Frosa" care a strigat îndată pe d-na Dumitrescu şi ambele au „făcut de două parale pe popă".

Arestarea

Această împrejurare a făcut ca diaconul să-şi dea seama că lucrurile vor lua o întorsătură urâtă pentru dânsul.

Atunci a chemat un medic, care, după examinare, a declarat că copila e fecioară.

În urmă, a început s-o ameninţe că dacă va spune cuiva cele ce s-au întâmplat, o „va băga în beci unde sunt guzgani care mănâncă urechile oamenilor".

Dar în vremea asta, perceptorul Dumitrescu înştiinţase pe tatăl copilei, Ilie Tudor, despre nenorocirea ce-l lovise.

Muncitorul, neavând mijloace, n-a putut veni îndată să- şi ia copila.

Pe de altă parte, însă, socrul diaconului, Radu Ionescu, aflând despre zvonurile care circulau pe seama ginerelui său, care slujea la biserica Sf. Nicolae din Tulcea, a căutat să-l ia din acea localitate şi să-l aducă la Brăila.

În călătoria pe vapor, fetiţa a povestit mai multor persoane monstruozitatea stăpânului său.

S-a întâmplat că „a tras cu urechea” un jandarm.

În condiţiile acestea, diaconul Mitică Popescu a fost arestat.

Preotul Radu Ionescu, după ce a protestat asupra arestării ginerelui său, s-a îmbarcat cu fetiţa şi cu soţia lui pe un vapor şi au venit cu toţii la Brăila.

Fetiţa mi-a mai declarat că „amândouă preotesele” au ameninţat-o cu moartea fiindcă „diaconul” a fost arestat.

Ancheta

Cazul se anchetează de d. Procuror Stoianovici şi instrucţia se face cu multă activitate de nepărtinire.

În oraş e fierbere mare din cauza acestei monstruozităţi şi lumea e foarte indignată contra satirului, Mitică Popescu.

Coresp.

(„Dimineaţa”, an VII, nr. 2174, 16 martie 1910)

„Dr. Racovski”

Am vorbit în numărul trecut al ziarului nostru despre incidentul întâmplat la întrunirea tachistă de la Brăila, în care, mai mulţi muncitori, întrerupând pe un orator au interpus în discuţie cauza tov. Dr. Racovski.

În numărul său de duminică, ziarul România *din Brăila, publică în aceeaşi chestiune şi sub titlul de mai sus un interesant articol din care extragem următoarele pasagii:*

”Trebuie să se simtă foarte fericit omul acesta dacă după patru ani aproape de la expatrierea lui, mai ocupă un loc aşa de însemnat în inima muncitorimii conştiente, dacă şi astăzi continuă să-i stăpânească gândul şi sentimentele.

Ne închipuim acum, de abia, ce fascinatoare înrâurire a exercitat omul acesta asupra muncitorimii ţării acesteia, dacă nicio manifestare politică, nicio întrunire, fie ea conservatoare sau liberală, nu se poate termina fără ca întreaga sală să se cutremure la un moment dat de zguduitorul strigăt a zeci de piepturi, care aduce ceva cu trâmbiţa de război a voinicilor care întrevăd în zare victoriile de mâine: dreptate pentru Rakovski!

La întrunirea takistă de duminică, un orator, d. Petru Lazaroveanu, vorbind în treacăt de garanţiile constituţionale pe care se reazemă întreaga

noastră viaţă politică, un muncitor, unul din acei pe care ne-am obişnuit să-i vedem prea puţin preocupaţi de problemele care frământă ţara, acesta a avut tăria să întrebe în aplauzele tovarăşilor săi de idei:

— De care constituţie vorbiţi? De aceea cu ajutorul căreia doctorul Racovski a fost aruncat peste graniţă?

Dacă interpelatorul acesta îndrăzneţ nu a avut mângâierea unui răspuns mulţumitor, sala toată l-a admirat totuşi pentru îndrăzneala cu care ştie să reclame dreptatea pentru acel care a plătit cu restul vieţii lui ambiţia de a fi ridicat mereu glasul său pentru binele mulţimii uitate de Dumnezeu.

"Aşa de zdrobitoare a fost întreruperea din senin a muncitorului sindicalist, aşa de bine a fost plasată, încât, d.

Tache Ionescu, el însuşi o victimă a nedreptăţii, el însuşi silit să pribegească prin ţară pentru a cerşi dreptatea pentru sine şi pentru cauza pe care o apără, a fost nevoit să se adreseze prin organul d-lui Stroescu, fost ajutor de primar al Capitalei, un cuvânt de compasiune muncitorimii îndurerate!!"

Sigur, pasajul din urmă l-am reprodus numai cu intenţia de a-i observa d-lui M. Rola22 că greşeşte nemăsurat când apără cauza drului Racovski cu politica d-lui Tache Ionescu, căci. – Abstracţie făcând de orice adoraţiune – e aproape recunoscut de fiece om cinstit că foarte greu s-ar mai găsi o a doua jiinţă care să suporte cu atâta răbdare mucenicească exilul pe care-l suportă scumpul nostru pribeag şi deci e cam riscant să spui că martiriul unuia poate contrabalansa cu turneul „high life" al celuilalt. – Care fără a se supune vreunei privaţiuni cât de neînsemnate şi fără a suferi decât atacurile convenţionale en-vogue în politica secolului nostru – nu face altceva în toată această „pribegie prin ţară" decât ceea ce au făcut toţi predecesorii săi pentru a-şi căpăta popularitatea necesară fiecărui şef de partid. – Uitând însă că astăzi e mai anevoios a aduce aşa ceva la îndeplinire şi că. – În drumul tău ţi se pot ivi foarte multe amărăciuni ca cea ivită deunăzi la Brăila.

Is.23

(„România Muncitoare", an VI, nr. 79, 9 decembrie 1910):

M. Rola (Rothstein), publicist din Comunitatea evreilor din Brăila, proprietar de ziar şi redactor.

23 Acest pseudonim a fost folosit prima dată în anul 1908 şi reluat, după

cum se vede, peste doi ani.

Ancheta pentru votul universal[19]

1. Sunt pentru votul universal, egal, direct şi secret din convingerea că numai cu chipul acesta poporul îşi va putea manifesta adevărata lui voinţă în alegerea acelora care vor trebui să-l reprezinte în treburile ţării şi numai prin acest sistem electoral se va putea deschide calea către parlamentul tuturor oamenilor de inimă dornici a contribui la marea operă a luminării şi dezrobirii economice a nenorocitei clase muncitoare.

2. Tocmai în situaţia politică şi socială a ţării noastre, cred că această reformă electorală poate fi o operă mai mult decât necesară: una din condiţiunile vitale ale factorilor de progres şi avuţie a ţării, căci nu trebuie să ne ascundem că marea mulţime a clasei muncitoare, din cauza unei politici detestabile şi a concepţiei morale în care ne aflăm, îndepărtată de la viaţa publică şi aruncată în prăpastia mizeriei şi a întunericului. – Se găseşte în cea mai deplorabilă stare ce se poate închipui. Cred că nu exagerez comparând viaţa muncitorului român cu viaţa lamentabilă a celor din urmă animale sălbatice.

3. Cât priveşte a treia şi cea mai capitală întrebare, sunt convins că şi această mare reformă nu poate fi nici cerşită, nici aşteptată de la mila celor puternici care, în cel mai bun caz, n-o poate da decât schilodită.

Votul universal egal, direct şi secret nu poate fi obţinut decât prin constrângerea clasei diriguitoare de către poporul luminat şi conştient de drepturile lui. – Iar această operaţiune se va întâmpla mai curând sau mai târziu, după cum şi acţiunea luminării maselor va avansa mai repede sau

---

[19] La această anchetă, publicată în revista “Viaţa Socială”, nr. 7-8, aug.-sept. 1910, condusă de N. D. Cocea, după ce Dobrogeanu-Gherea într-un articol amplu dezbate problema *Votului Universal,* urmează răspunsurile mai multor personalităţi printre care şi Panait Istrati, Secretar al Sindicatului muncitorilor din portul Brăila; în anul 1924, răspunsurile lui Panait Istrati la ancheta pentru votul universal sunt reproduse în “Adevărul literar şi artistic” din 10 august sub titlul: *Ancheta pentru votul universal. Ideile politice ale lui Panait Istrati.* Cel care s-a ocupat de această reproducere a fost brăileanul *I. Stamatin* care scria directorului revistei:

“Domnule Director, cunoscând interesul ce-1 purtaţi vieţii şi lucrărilor lui Panait Istrati, cred că vă vor interesa credinţele mai sus amintitului, publicate în nr. 7-8 din “Viaţa Socială”, condusă de domnul N. D. Cocea în anul 1910 (...) Am ţinut să vă trimit cele de mai sus (răspunsurile lui P. Istrati la ancheta pentru votul universal, n.n.) ca să puteţi fi şi dv. mai lămuriţi de ideile pe care le avea d. Istrati în anul 1910, şi să vedeţi din aceste rânduri că el era pătruns de nevoile clasei din care lacea parte şi, conştient de misiunea sa, el, fierul dominator al muncitorilor - fraţii săi - a susţinut sus şi tare revendicările clasei mereu asuprite (...)”

mai anevoios.

P. Istrati

Secretând Sindicatului muncitorilor din portul Brăila

(„Viaţa Socială”, nr. 7-8, 1910)

Ironii ocazionale

Domnule redactor,

Vă rog respectuos să binevoiţi a publica în onor dv. Ziar următorul

Răspuns (*ivii la o scrisoare cazonă*

Ca orice creştin habotnic, care ţine în ruptul capului să fie… la curent cu ultimi le noutăţi poştale, fotografice, telefonice şi marconice din lumea întreagă. – Am luat şi eu în ajunul Crăciunului ziarul „Adevărul”; şi dacă îmi permiteţi încă un amănunt, vă voi spune că el purta nr. 7651 din 25 decembrie 1910.

După ce mă voi fi făcut doldora de caltaboşi – îmi ziceam eu – mă voi lungi lângă sobă pentru ca, între două sughiţuri de om sătul să văd cine vine la putere.

Dar, din păcate, sunt om nerăbdător şi cu toate că nu prea aveam chef de ieşit, din cauza afurisitului de post – care mă făcuse iască în câteva săptămâni – cum am ajuns acasă, am căutat să iau caimacul ziarului din ajun. Îl deschisei încet şi aruncând o privire molatică asupra conţinutului, întâlnii în pagina a doua următorul titlu şi subtitlu: *După Achitare – O scrisoare domnului căpitan G.G. Coandă* – (autorul e cel ce a găurit cu gloanţe de revolver, la Isaccea, pe vreo câţiva inşi dintre care unul a dat ortul popii, fiind achitat, acum dădea din… coadă).

Scrisorile interesându-mă întotdeauna, mă hotărâi să nu trec mai departe şi începui s-o citesc, dar de-abia lecturai vreo zece rânduri şi începând de-acum dădui peste următoarea spovedanie care facea să-mi scape ziarul din mână. D (omnul) căpitan G. Coandă spunea:

“Să credeţi domnule Miile că eu – care purtând zece ani uniforma n-am avut nici cel mai mic conflict cu cineva, *n-am tras nici chiar o palmă unui chelner…*

Să mă credeţi şi pe mine, d (omnu) le redactor, am îmbătrânit chelner, dar mai curând aş fi crezut că am să mor într-o gastronomică zi de Crăciun, decât să aud o asemenea mărturisire; şi la citirea rândurilor de mai sus,

mi-a venit în minte exclamaţia (...) sihastrului Daniil: „Mă înşeală auzul – în cazul meu, ochii – sau eu am un vis?” E de crezut că d (omnul) căpitan Coandă să nu fi tras nici *chiar* o palmă unui chelner pârlit? Se poate să nu-şi fi făcut d-sa încă această datorie de om civilizat? E posibil să rămâie atât de mult în urma progresului şi în coada amicilor săi de arme? Dar, pentru dumnezeu, acest caz ar trebui adus în faţa consiliului de război ca reforma să fie pronunţată fară nicio întârziere. Nu vă puteţi închipui ce indignare îmi zbuciumă pieptul când mă gândesc că întreaga armată română are la sânul ei pe un membru care n-a avut încă curajul să dea o palmă unui chelner? Ce ne vom face noi cu un asemenea om într-un moment de pericol naţional? Ce va deveni sărmana companie care va avea nenorocirea să fie comandată de un astfel de fricos căpitan într-un viitor ’907? Ne vom pomeni cu mojicii de ţărani ocupând capitala şi bufetul de la Capşa!

Ca unul care sunt competent în materie să-mi permiteţi, d (omnu) le redactor, să vă fac cunoscut criteriul după care noi, chelnerii, putem aprecia pe oamenii cu viitor în momentul când debutează în viaţă; (...) înainte de-a ocupa ministere, funcţiuni publice, catedre, comandamente, etc.

1) Dacă un debutant mi se adresează în limbajul unui comisar de poliţie când interoghează un sindicalist spunem: „N- o să fie nimic de capul ăstuia!”

2) Dacă ne arde o palmă ce scoate scântei dinainte, zicem: „Ăsta trebuie să fi absolvit facultatea de drept. Promite băiatul!” Şi,

3) Când unul ne aruncă şervetul în cap, în mijlocul unui buchet de palme robot, exclamăm radioşi: „Ăsta trebuie să aibă în buzunar doctoratul în ştiinţe sociale de la prima vitrină din Paris. Vom auzi lucruri mari vorbindu-se de dânsul”.

Acum să-mi daţi voie să vă întreb ce să credem noi despre un oştean care n-a tras încă o palmă unui chelner? Sigur că nu merită să stea în fruntea unei companii.

Atrăgând atenţia domnului ministru de război asupra rândurilor de faţă, primiţi vă rog, domnule redactor, asigurarea distinsei mele consideraţiuni.

Istrian Delabrăila. Chelner

P.S. – Având în vedere că orice om e supus greşelilor şi cedând unui sentiment patriotic şi naţional ce m-a surprins gândindu-mă la insulta ce va

cădea pe capul iubitei noastre armate în urma reformării unui membru al ei pentru o greşeală ce se mai poate repara – subsemnatul fac apel la toţi colegii chelneri care vor avea onoarea de a servi pe d (omnul) căpitan Coandă, să-şi apere umilul lor obraz cât mai neîntârziat, pentru a salva onoarea ţării noastre.

Gândiţi-vă iubiţi colegi, la cuvintele poetului care a spus: *„Câtă depărtare Doamne de la vierme pân-la astru!”*

I.D.

(„România Muncitoare”, an VI, nr. 85, 6 ianuarie 1911)

Pentru d (omnul) ministru de Interne

Trimiterile „la urmă” a diferiţilor noştri tovarăşi au devenit de mult timp pentru noi o cataplasmă inerentă oricărei călătorii în ţară; iar pentru Osman-Paşa de la Siguranţa Generală, o datorie patriotică pe contul statului. Negreşit, un fapt oarecare, oricât ar fi de anormal şi contrariu legilor existente, după un timp îndelungat de repetare, se transformă în obicei. Aşa, de exemplu, (…) Ştefan Gheorghiu s-a obişnuit ca ori de câte ori pleacă spre vreun punct al ţării, să nu se îngrijească decât de costul dusului, pentru că de întors fiind sigur, dar absolut sigur, că se va îngriji d (omnul) Panaitescu. Lucrul acesta e de multe ori convenabil, mai cu seamă atunci când ţi se dă răgaz să-ţi achiţi mandatul ce l-ai avut şi dacă se poate să te înapoiezi aşezat pe o comodă canapea de clasa all-a…

Dar vezi că nu totdeauna Siguranţa procedează la fel. Uneori te ridică tocmai atunci când ţi-e lumea mai dragă, te ţine mai mult sau mai puţin într-o odăiţă cu pereţii acoperiţi de mii de iscălituri şi tot atâtea ploşniţe, de multe ori nemâncat şi foarte des fară tutun. Desigur că noi nu vom cere domnului ministru de Interne să prevadă în bugetul Siguranţei un nou supliment şi o nouă gură de sac intitulată: „Tutun pentru *Ştefan Gheorghiu*”; avem însă tot dreptul a-i aminti că fiecare e liber să călătorească fară să aibe nevoie de generoasa domniei sale intervenţie. Acestea s-au spus de atâtea ori. Prin rândurile de faţă, voiam să aducem la cunoştinţa d (omnu) lui ministru de Interne o declaraţie făcută de un agent al poliţiei domniei sale, declaraţie a cărei gravitate nu noi o vom măsura.

Ştiind că d (omnul) Marghiloman e un excelent sportman, întrebăm dacă e un simplu sport de cuvinte sau o ameninţare ce se va înfăptui declaraţia

comisarului Cârjan al gării Brăila care, săptămâna trecută, a spus, teatral, că „la prima ocazie ce i se va prezenta, va lua pe Ştefan Gheorghiu din tren, îi va trage o sfântă de bătaie, soră cu moartea, şi cu trenul următor îl va trimite la Ploieşti”.

Aceasta e o declaraţie ce nu se mai poate contesta şi noi am luat-o drept o sperietură dacă ea ar fi fost făcută de oricare alt poliţai din Brăila. Dar comisarul acesta ne e prea cunoscut ca să nu facem caz de declaraţia lui. Omul acesta negru, deşi comisarul unei gări, trăieşte tot în vremea când nu se pomenea de gări în ţara românească: pentru ei, poliţia d (omnu) lui Marghiloman e tot poliţia lui Radu Mihai, barbariile săvârşite de dânsul le poate mărturisi numai beciurile poliţiei din Brăila, dacă ar avea grai, şi la activul său – am spus-o şi cu altă ocazie în ziarul nostru – are omorul unui om, ucis dintr-o lovitură de ciomag şi aruncat pe un maidan. Juraţii, bineînţeles, I-au achitat şi, dacă nu ne înşelăm, din subcomisar a fost avansat comisar cu prilejul acelei isprăvi.

Deci avem tot dreptul să fim bănuitori. Pe de altă parte, tovarăşul Ştefan Gheorghiu pune în vedere comisarului Câijan că se pune în poziţie de apărare şi cum domnia sa îşi mai trăieşte zilele ce le mai are, tovarăşul noastru n-ar simţi nicio plăcere să-i accelereze un sfârşit care şi aşa nu e departe.

Credem că lucrurile sunt lămurite.

P.I.

(„România Muncitoare”, an VII, nr. 10, 10 aprilie 1911)

.. *Nostra Famiglia”*

(dintr-o scrisoare veche)

Neapole, 21 februarie 1907

Dar să lăsăm nimicurile astea, dragă M. Şi să trecem la partea aceea din scrisoarea ta, căreia eu îi dau o deosebită însemnătate. Cu firea ta poetică… dar depărtată de adevăr, îmi scrii plin de înflăcărare: „Cât de fericit eşti tu şi cât de mult te pizmuiesc! Te afli în oraşul visat de toţi poeţii, respiri balsamul dătător de viaţă al Italiei Sudice şi privirea ta se plimbă peste măreţia celui mai frumos golf din lume. *Ochii tăi nu pot întâlni lucruri triste, sufletul tău n-are pentru ce fi mâhnit* şi, în dulcea legănare a gondolei pe luciul celei mai duioase mări, viaţa ta îşi desfăşoară firul în mijlocul unui vis

ceresc. Câtă poezie e în jurul tău şi cât de fericit trebuie să fii!” Aşa este, iubite ML, Neapolul e mai frumos decât mi l-au descris poeţii de talent şi priveliştea lui, mult mai măreaţă decât ţi-o poţi tu închipui. E adevărat. Şi eu n-am să fac pe ipocritul încercând să tăgăduiesc minunăţia unui colţ de pământ care a înălţat şi înalţă zilnic atâtea suflete – nici să spun că n-am dreptul la pizma ta.

Dar, dragul meu, ca un băiat cuminte şi în stare a-ţi da seama că nu trăieşti în cer – ai să fii aşa de bun să recunoşti alături de mine că Neapole nu-i o mare, lumea e o barcă şi eu milionar, să plutesc veşnic într-însa.

Aruncat aci de către un vas franţuzesc – pe care mă ascunsesem din Pireu fără bilet – singura mea avere când am pus piciorul în „oraşul visat de toţi poeţii”, era o jumătate liră engleză cusută la betelia pantalonului de frica cercetării pe vas. Îţi poţi deci, singur, închipui cât de curând a trebuit să fac cunoştinţă cu acele „lucruri triste” care aveau să-mi „mâhnească sufletul” atât de adânc, încât să nu mai pot trăi în tot restul şederii, mele în Neapole, clipele trăite în primele zile ale debarcării.

Dar ca să vezi cu ochii tăi cum cele mai frumoase mere au în miezul lor un vierme care le’ roade, aşează-te liniştit pe molceluşa-ţi canapea, aprinde o ţigară bună, şi lasă pe „fericitul” tău prieten să-ţi povestească la ureche o întâmplare de toate zilele, un lucru de nimic, dar care, nu mai puţin a fost primul văl negru ce s-a întins peste „poezia din jurul lui” …

Ascultă:

Din clipa sosirii şi timp de cinci zile de-a rândul, eu n-am cunoscut altceva decât împrejurimile Neapolelui. Golful, în toată întinderea lui de mai mulţi kilometri, încântătoarele poziţii de pe culmea Spirito-Santo şi poalele Vezuviului pe care mereu voiam să-l urc, dar care totdeauna a privit cu mândrie la neputinţa mea, iată singurele cărări bătătorite în acest timp. Locuiam în apropiere de port, în prima înfundătură ce întâlneşti, urcând via Duomo. Dar, pentru mine, centrul oraşului n-a fiinţat atâta timp cât nu mă săturasem încă de frumuseţile fireşti. N-aveam niciun însoţitor, nicio călăuză şi deci nimeni nu se putea împotrivi dorinţelor mele. Or, eu nu aveam o dorinţă mai mare decât aceea de-a vedea de-aproape măreţia Neapolelui privită de pe vapor, când acesta îşi face intrarea în port sfidând smaraldul unduios al golfului.

Şi le-am văzut, iubite, aceste frumuseţi neîntrecute, le-am trăit… M-am făcut una cu ele. Dacă în vremea asta a fost noapte sau zi, dacă am mâncat ori nu, şi dacă mă voi fi gândit la ceva, în tot timpul acelor neuitate hoinăreli, nu ştiu. Dar ceea ce ştiu să-mi aduc aminte, sunt cuvintele albergatorelui2 la care trăsesem şi care într-o dimineaţă mi-a spus cu mâinile la spate, cu spinarea încovoiată şi nasul înfipt înainte:

„— *Son o cinque giorni; pagate-mi, signore!*"

Dacă un somnambul s-ar trezi deodată pe turla alunecoasă a unei biserici, cred că n-ar fi mai ameţit de cum am fost eu la auzul acelor cuvinte. Să-i plătesc? Dar cu ce, Doamne sfinte? în buzunarul vestei, biata mea jumătate liră se schimbase în şase soldii – treizeci bani.

I-am lăsat lădiţa cu lucruri şi cărţi şi-am plecat, în ziua aceea am cunoscut de-abia oraşul – cutreie- rându-l în lung şi-n lat, în căutare de lucru – şi în seara aceleiaşi zile mi-am dat seama că poţi fi şi în Neapole amărât. O, schimbarea asta, n-am s-o uit aşa de repede şi înrâurirea ce-a avut-o asupra mea, multă vreme mă-va stăpâni.

Zburase, dragă prietene, într-o clipă, toată poezia zilelor de până acum. Mă uitam la lumea care mişuna în jurul meu şi nu-mi venea să cred că acesta e Neapole. În port şi la gară, sute de inşi, cu feţe scâlciate şi deşiraţi ca nişte schelete, se luptau deznădăjduiţi, voind fiecare să pună mâna cel dintâi pe vreun cuferaş pe care să-l poarte pentru douăzeci de bani, cale de un ceas. Un furnicar de cărucioare trase de câte un măgăruş gârbov sau chiar de om, purtau în ele prăvălia şi… căminul bietului nevoiaş; copiii mai mici se gândăceau zdrenţăroşi în fundul cotigei, alături de zarvavatul sau ciorba de vânzare; cei mai mari, împingeau pe de-alături; iar femeia şi bărbatul zbierau din adâncul plămânilor, poftind pe cumpărători la nimicul ce-l aveau de vânzare. La ceasul mesei, sute de flămânzi se îngrămădeau în jurul unor cazane din piaţa portului, în care fierbea o amestecătură de apă vânătă, hartane jegoase de piele de porc şi coji de pâine, adunate de pe la birturi care pluteau umflate la suprafaţă. Pentru o soldie – cinci parale – negustorul împuţit al acestor lături, îţi trimitea într-o farfurie de lemn soioasă, o ciozvârtă de piele, câteva coji din bureţii plutitori şi o lingură de zeamă, pe care, în iuţeala vânzării, ţi-o repezea mai mult în piept decât în strachină. Şi aceste zoi care n-ar putea fi suferite de un ogar de rasă, erau

înghiţite de acele făpturi omeneşti, cu atâta lăcomie, cum niciun dobitoc de pe pământ nu mi-a fost dat să văd: ochii sticloşi şi ţintuiţi în gol se deosebeau de-ai spânzuratului prin aceea că lăcrămau; gurile se strâmbau ca la epileptici şi pe dosul palmei, zeama se scurgea şiroaie printre degetele încleştate pe şoriciul de porc.

Deşi această „mâncare”, am îndurat şi eu chinul unei porţii, nu fiindcă n-ar fi fost mai bine să rabd de foame, dar ca să-mi dau seama de ceea ce poate mânca un om.

Prin diferite puncte ale oraşului, întâlneşti tot soiul de oameni care îţi aţin calea şi caută să te înşele cu diferite juvaericale false, pe care le scot din buzunare cu o teamă prefăcută dându-ţi astfel să crezi că sunt furate şi de multe ori, reuşind chiar să păcălească pe câte un străin neştiutor.

Dar acestea ţi le spun în treacăt. În vălmăşagul vieţii napolitane, al acestei vieţi care n-are dreptul la acest nume, nu se poate aşterne într-o singură scrisoare. Trebuia să fii şi tu aici, să te iau de mână, într-un miez de noapte şi să-ţi arăt priveliştea acelor mii de fiinţe, bărbaţi, femei, copii, care dorm tăbârciţi de-a lungul cheiului sau prin gangurile sumbre ale clădirilor. Să te opreşti o clipă în preajma acelei lumi flămânde, să audă urechile tale sfâşietorul geamăt al copiilor adormiţi şi îndureratul suspin al mamelor nemângâiate, şi atunci vom vedea iubite M. Dacă „ochii tăi mai pot întâlni lucruri triste”, dacă „sufletul tău n-are pentru ce fi mâhnit”, şi dacă mai poţi pluti în „visuri cereşti”, fară să fii socotit în rândurile celor mai nesimţitori oameni.

*

Se găseşte însă în Neapole o altă categorie de nevoiaşi, o altă turmă de dezmoşteniţi, pe care îi urmăresc zilnic, ceasuri întregi şi ale căror suflete, pentru mine, vor fi mereu nişte probleme nedezlegate. Aceştia sunt *lazaronii* – cerşetorii cântăreţi. Se văd şi pe la noi aceşti oameni, dar acolo, ei nu pun în cântecele lor patima pe care, se vede treaba că o găsesc numai aci. Ei bine, dragă M., nu pot pricepe în niciun chip, cum poate cineva să pună asemenea accente sincere şi pătimaşe în voce, vioară sau chiar în armonică, ţinând seama că aceasta nu-i decât mijlocul prin care se poate smulge un gologan de cinci şi când viaţa lor se scaldă în mocirla celei mai îngrozitoare suferinţe!

Iată acum întâmplarea pe care aveam să ţi-o povestesc şi cu care să închei scrisoarea de faţă:

În ziua în care hotelierul mi-a cerut plata pe cele cinci zile, văzând că e peste putinţă să găsesc de lucru, i-am deschis cufărul, i-am arătat hainele şi rufăria ce aveam – cărţile n-aveau cătare, deşi îmi erau scumpe – şi ne-am înţeles să-mi dea în schimbul acestor lucruri, mâncare şi dormit 15 zile. În vremea asta, mă gândeam eu, poate voi găsi ceva de muncă. Apoi m-am dus în port, la sediul Societăţii care trimite echipe de greci în America şi, cum vorbesc bine limba lor, le-am arătat starea în care mă găsesc şi i-am rugat să-mi cumpere un briceag care mă ţinea şase fr. N-aveam bani de tutun. Mi-au dat un fr. Pe el şi cu cei câţiva gologani ce-i mai aveam, puteam să trec câteva zile. După aceea, m-am urcat în oraş. Era aproape dè asfinţit.

N-am făcut cincizeci de paşi pe *Via Municipio* şi, deodată, în dreptul unei case mari, văd un cârd de oameni făcuţi cerc şi privind la ceva în mijlocul lor. Mi-am deschis cale printre ei şi ce să văd? Un lazaron bătrân şi orb, sta pe un scăunaş de lemn şi sub bărbie ţinea înfiptă o vioară învechită, pe ale cărei coarde arcuşul aluneca cu atâta măiestrie, sunetele ce zburau în aer spuneau aşa de limpede cât e de trist să fii orb şi flămând, încât ochii mi s-au acoperit de ceaţă într-o clipită şi plânsul ce-mi umfla pieptul ameninţa să izbucnească în valuri.

În mijlocul cercului ce-l făcuse mulţimea şi în tovărăşie cu orbul, un copil ca de 10-11 ani făcea gimnastică cu doi câini, unul mare şi un căţeluş mititel care sărea călare în spinarea celui dintâi, se făcea mort şi scotocea prin buzunarele copilului, unde privitorii puneau bucăţele de zahăr; iar lângă lazaron, cam la spatele lui, sta jos şi cosea ceva, o fiinţă uscăţivă ce semăna a femeie. Purta o rochie închisă, foarte murdară, dar după lucrătură, se vedea că trebuie să fi fost cândva dăruită de vreo cucoană. Picioarele desculţe şi subţiri ca nişte fuse ce-i ieşeau de sub rochie, erau brăzdate de crăpături şi scorţoase ca un capac de broască ţestoasă. Mâinile puţin zgâriate, păreau a fi trecut prin foc, iar faţa nu i se vedea de fel. Un tulpan negru ce-l purta pe cap era cu totul tras pe frunte.

Mi-am închipuit numaidecât că dânsa trebuie să fie călăuza orbului. Dar voiam cu orice preţ să-i văd faţa. Îmi ziceam că nu poate să înfăţişeze decât

mărturisirea suferinţei. Am stat o bucată de vreme, nădăjduind că doar va ridica fruntea aplecată pe lucru, dar în deşert. Atunci, m-am lăsat încet pe vine, mi-am sucit gâtul cât am putut şi i-am zărit faţa pe sub streaşina tulpanului. Ca şi cum m-ar fi atins cineva cu fierul roş în luminile ochilor, aşa de repede am sărit în sus: *nenorocita avea faţa pungită de-o arsură veche, un ochi închis de tot şi unul pe jumătate.*

Am aruncat patru soldii în şapca băiatului şi-am fugit ca un scăpat din balamuc.

În seara aceea, am colindat oraşul ca un năuc şi n-am văzut nimic.

Pe la miezul nopţii, pe când mă îndreptam spre casă, cineva nevăzut îmi lovi braţul stâng în întunericul unei străduţe înguste ce dă în San Giacomo. Lovitura nu era mai puternică decât a unei pisici, când îţi face semn cu laba că-i e foame. M-am oprit în loc şi, după o clipă de gândire, am intrat pe ulicioară. Era o femeie.

Tu n-ai să-ţi închipui, cred, că în starea dureroasă în care mă aflam şi cu nouăzeci de bani în buzunar, îi poate trăsni cuiva prin minte că e timpul potrivit să se lase dus de o femeie pentru a fi acoperit de plăceri. Dar dacă nu era timpul plăcerilor, era în schimb, al calvarului. Voiam să văd dacă în viaţă mai sunt dureri mai mari decât acelea pe care ni le dau scriitorii, ca margini ale răbdării omeneşti.

Am plecat cu umbra ce sta lipită de zid şi, cum era întuneric beznă, nici nu m-am gândit s-o cercetez. După vreun sfert de ceas de umblet, intrai în urma ei într-o curte ale cărei case pustiite de foc te înfiorau ca şi ruinele Pompei. Din întreg şirul, o singură odaie, în fiind, mai avea acoperiş, dar acela, pe jumătate dărâmat. Mă trase înăuntru şi, ţinându-mă de mână, simţii că se aşează pe duşumea.

Nefiind lumină, nu puteam să văd nimic din ceea ce mă înconjura, şi eu doar pentru asta venisem. Prin spărtura acoperişului se zăreau două, trei stele pe cer, sclipind ca nişte luminiţe la căpătâiul unui mort sărac. Mă lăsai şi eu lângă dânsa. Tocmai când credeam că asta era totul şi-i strecurai în mână jumătate din gologanii ce-i aveam, urechea îmi fu izbită de nişte uşoare răsuflări ce veneau dintr-un colţ.

Ce bine ar fi fost să fi plecat atunci! Poate că acum n-aş fi atât de necăjit pe tine, care crezi că eu am văzut Neapole numai din „gondolă” şi mă

fericeşti ca pe un doge!

Cu şiretenia omului doritor să cunoască tot adevărul, chiar atunci când acest adevăr e împotriva voinţei altuia, am scos pe nesimţite chibriturile din buzunar, am ales unul cu aceeaşi băgare de seamă şi după o clipă, dintr-o singură mişcare

— Ca tunarul care face gestul morţii – camera s-a luminat de flacăra chibritului aprins.

Poate că tu ai înţeles de mai înainte cine era aceea care mă adusese aci, eu, însă, n-am avut de unde să ştiu acest lucru: odaia era cu desăvârşire goală, lângă mine sta femeia arsă la faţă, pe care o văzusem de cu seară, iar într-un colţ, pe o saltea cu paiele răvăşite, dormeau liniştiţi orbul, copilul şi cei doi câini, care-i hrăneau. Era o amestecătură de animale din două specii deosebite. Deasupra lor, într-un cui, erau spânzurate vioara, arcuşul şi biciul băiatului.

Când chibritul îmi ardea degetele şi când ultimele lui licăriri fluturau pe faţa aceea arămie în care, parcă un chirurg nedibaci cususe un ochi de sticlă, o voce slabă îmi suflă la ureche cuvinte prin care să mă încredinţeze că n-are de ce să-mi fie teamă… fiindcă ceea ce văd e… „n o s t r a famiglia”

Prietenul tău, *ANDREI SCUTARU* („Lumea Nouă”, nr. 5, 3 septembrie 1911)

Câte o glumă din când în când **Scrisoare deschisă unui „om necăjit”**

Onorate d (omnu) le Archibald,

Cu o deosebită plăcere vin prin scrisoarea mea, a vă aduce la cunoştinţă – (şi vă rog să nu roşiţi!) că v-am urmărit cu mult interes „notele” dvs. De „om necăjit”. Nu ştiu cum se face, dar mie îmi pare că în toiul unor vremuri atât de tulburi în care ne aflăm, îi stă mai bine unui om ca să fie necăjit decât vesel.

Uite, bunăoară, eu sunt amărât foc! N-am lemne, n-am murături, n-am chiria plătită şi nici chiar un jarcaleţ de palton ca lumea. Ba, pe lângă toate astea, mă mai ameninţă şi afurisitul de război să mă trimită la mama dracului să mor, fară lumânare… ca un câine lângă uluci. Şi d-aia am aşteptat cu multă răbdare – nevăzându-le afişate – „notele” dvs. De „om necăjit”. Îmi ziceam: „E… n-o fi având dânsul aceleaşi necazuri ca şi mine, om sărac, dar poate niscaiva acţiuni la tramvaiele comunale, împăcarea

conservatorilor sau… chiar refuzul unei audienţe la rege – în sfârşit, orice ar fi, omul e necăjit şi pace, fiecare cu necazurile lui”. Când colea, vai, ce dezamăgire!

Iertaţi-mă domnule Archibald (şi acum vă rog să nu vă supăraţi) dar dvs. V-aţi necăjit ca văcarul pe sat. Tocmai când mă aşteptam să intraţi cu descrierea în miezul necazurilor noastre şi când să trageţi cu arcuşul pe struna subţire, tocmai atunci vă înecaţi ca ţiganul la mal. Dar, bine, nenişorule, ce aveţi de împărţit cu sindicaliştii franţuji? Ba se fac greve peste greve, ba că şi-au luat nasul la purtare şi-au pus stăpânire pe Franţa, ba că au ortografie necioplită, şi câte altele! (Nu-i vorbă, în ce priveşte ortografia, suntem cam de aceeaşi părere, deşi sunt sindicalist: şi în ţară la noi, din cauza afurisitei de ortografii, mulţi pârliţi călătoresc la Paris pe socoteala noastră). Acum, eu mă trudesc să aflu din ce pricină aţi pornit războiul împotriva sindicaliştilor franţuji – din moment ce dvs. N-aveţi cinstea de a fi compatriot cu Pataud? Mi-am zis întâi că poate râvniţi cu orice chip să aveţi o operă în franţuzeşte şi aţi ales calea cea mai uşoară – (capitaliştii umblă nebuni după astfel de literatură). Dar n-aţi nemerit-o, fiindcă Franţa are destui Archibalzi şi n-are nevoie să mai traducă opere străine… decât doar dacă vă veţi da dvs. Osteneala aceasta. M-am gândit apoi că se poate să fi pus gând rău domnului Panaitescu şi ca atare, îi faceţi „cu ochiu’” domnului ministru de Interne. Dar nici asta nu-i cu putinţă, din cauză că s-ar scandaliza domnul Ionel Brătianu (cel mult, dacă v-ar numi generalisim în locul domnului Coroiu, la Piatra Neamţ).

Mi-a mai rămas ideea că poate vreţi să vă faceţi *'popular* în ţara românească, nădăjduind că ne veţi hotărî să organizăm o întrunire de protestare la Dacia sau Eforie. Nu… să nu speraţi aşa ceva şi motivul vi-l spunem, deşi dvs. Vă ridicaţi împotriva acestui motiv: e prea scumpă chiria acestei săli.

Cât priveşte intenţia ce poate veţi fi avut-o, de-a contribui cu „notele” dvs. La ridicarea tirajului *Dimineţii,* vă spun eu că vă înşelaţi, fiindcă „Dimineaţa” nu se citeşte numai în birourile domnului Panaitescu şi nu toţi cititorii le semnează „Archibald”. Ştiţi ce-mi spunea azi dimineaţă la tramvai, un sindicalist din aceia cu „ortografie aproximativă”?

„— Dacă s-o-ntinde ăsta prea mult la caşcaval, apoi… să-şi păstreze

impresiile pentru el.”

Deh, domnule, îţi place? Au început şi analfabeţii ăştia să aleagă şi să pretindă. Ptiu! ruşinea dracului în Belgia Orientului! S-a întors lumea pe dos, nu altceva!

Totuşi… cred şi eu domnule Archibald, că n-ar fi rău să mai revedeţi încă o dată manuscrisul, înainte de-a se sfârşi. Poate că n-aţi scris pasagiile acelea într-un ceas rău şi e… păcat de memoria dvs., la ce v-aţi „necăjit” atât pentru nişte ouă sparte în Franţa!

Al dvs. După cons,

I. Delabrăila

(„România Muncitoare”, nr. 60, 6 octombrie 191 1)

„Întâi Mai”

(schiţă)

Anotimpurile în Egipt nu se prea deosebesc, ca la noi, fiindcă lumea poartă în ianuarie ca şi în iulie, pălării de pai şi haine albe, iar natura nu-şi schimbă niciodată haina ei verde.

Venisem în Cairo, prin decembrie şi acum era aproape de sfârşitul primăverii. De lucru nu mai găseai demult şi într-o ţară călduroasă ca Egiptul, când punga e gata să-şi dea sufletul, un articol din regulamentul vagabonzilor te sfătuieşte că cea dintâi bunătate de care trebuie să te lipseşti e patul de dormit. Trupul e mai tăcut şi mai răbdător, dar gura e tare nărăvaşă. Am urmat sfatul de mai sus şi din seara aceea m-am hotărât să tai porţia lui „her… Iancl” care, la intrare, îţi cere numaidecât 25 de bani pentru trei scânduri şi o sobă, puse într-un colţ, unde toată noaptea te baţi cu păianjenii.

A doua zi, primele raze ale soarelui m-au găsit întins la rădăcina unui curmal, în apropiere de aleea ce duce la Piramide. Este o limbă de pământ pe care o formează malul oblic al Nilului, sau, mai bine zis, un povâmiş îmbrăcat cu iarbă mătăsoasă şi veşnic verde, care începe sus, de la rădăcina unui şir de curmali moţaţi şi aplecându-se desfătător se sfirşeşte în buza oglindită a Nilului dătător de viaţă, de la care primeşte neîncetat săruturi de amant sfios. Aci mă retrăgeam întotdeauna, când necazurile mă strângeau prea tare de gât. Împrejurimile oraşului Cairo nu se pot lăuda cu păduri întinse, cu vârfuri ameţitoare de Alpi, sau cu grote de azur, aşa cum

ar pretinde nişte turişti îndrăzneţi. Dar pajiştea asta e destul de mulţumitoare pentru un om doritor de linişte. Ferită de cavalcadele englezoaicelor şi de domnişorii pomădaţi care le însoţesc, e o nespusă plăcere să te aşterni aci, în clipe de restrişte şi, lipindu-ţi obrazul de iarba măruntă şi dezmierdătoare, să-i dai drumul privirii de-a lungul apei lucioase cât poate cuprinde ochiul. Atunci sufletul se uşurează de toate sarcinile şi viaţa nu-ţi mai pare o povară atât de grea.

Când m-am deşteptat, o linişte binefăcătoare domnea în tot ţinutul. La picioarele mele, Nilul lipăia cadenţat şi o boare plăcută ce se strecura printre curioasele frunze ale curmalilor, venea să-mi mângâie obrajii ca nişte valuri de mătasă, străvezie. Soarele se ridica cu vâlvătăi din mijlocul pustiului nisipos, stropind cu raze roşietice firicelele de iarbă înlăcrimate. Poiana mea devenise fermecătoare. Mi se părea că nicio dimineaţă n-a fost aşa de frumoasă ca asta.

Mă ridicai pe jumătate şi privii împrejur: nici ţipenie de om nu se vedea. În momentul acesta, o schimbare se petrecu în mine.

Altădată nu m-aş fi împăcat cu niciun chip să am pe cineva de tovarăş, când veneam aci. Acum, mi-era necaz că sunt singur. Îmi ziceam că e păcat să se bucure numai un om de toată măreţia firei ce mă înconjura. Luai o carte din săculeţul cu merinde, dar nu putui să citesc nici două rânduri. Aş fi voit eu, aşa deodată, să năvălească de undeva un cârd de oameni: tineri, bătrâni, femei, copii de toate neamurile şi din toate ţările – dar toţi să fie veseli, zglobii, plini de bunătate şi de viaţă. M-aş fi agăţat de gâtul fiecăruia, ne-am fi tăvălit prin iarba umedă şi apoi am fi încins o horă nebunească cu cântece în toate limbile şi cu chiote sălbatice, o horă prăpăstioasă în care dănţuitorii să strige din piepturi şi guri de vulcan: Soare! Viaţă! Libertate! Viaţă!

Să fi trecut vreun ceas de când m-am deşteptat. Şedeam întins pe iarbă cu faţa în sus, cu bărbia proptită în palmă şi priveam la minunata alee ce duce la Piramide şi care se profila nu tocmai departe. Pustiu, pe toată întinderea.

Deodată, răsunetul unei voci, ca o frântură de cântec, îmi izbi auzul. Mă ridicai într-un cot şi văzui un om venind dinspre podul cel mare care leagă oraşul cu drumul la Piramide. Cu toată depărtarea la care se afla, nu era

greu de ghicit că luase de dimineață „luleaua neamțului". Mergea tropăind cu jumătatea de sus a corpului aplecată înainte şi după cum împleticea picioarele, ai fi zis că joacă „brâulețul" nostru. Din când în când, se oprea în loc, ducea degetul la frunte, părând că vrea să-şi amintească ceva şi apoi începea să țopăi ască.

Mulțumit cum eram, începui să râd cu glas tare de musafirul acesta caraghios, dar când fu aproape de mine, îmi pieri pofta de râs: era o namilă cât toate zilele şi-ar fi putut cu o singură lovitură de picior să mă trimită în Nil. Cu mare greutate şi cu multă părere de rău, trebui să-mi stăpânesc râsul. Când ajunse în dreptul curmalilor, văzui că e un neamț… dar trăsese mai mult decât o „lulea". Cânta nemțeşte şi juca după cântec. Roşcat, cu barba şi mustățile blonde, neorânduite şi cu o şapcă numai cât palma, pusă strâmb pe ceafa, ținea într-un deget băierile unei sticle italieneşti, îmbrăcată în papură şi o bâțâia ca pe o ploscă. Nu tocmai gras, dar înalt, surtucul scurt, iar pantalonii şi mai scurți. Mâinile şi picioruşele îi rămâneau afară din haine, cu câte-o palmă zdravănă.

Se opri în loc, rezemându-se de un curmal. De teamă să nu mă vadă, făcui şi eu ca struțul, lipindu-mi capul de iarbă. Dar degeaba, unde să te ascunzi într-o pajişte deschisă! Mă zări şi începu să coboare spre mine, călcând ca-n străchini. După o clipă, o voce puternică îmi răsună deasupra capului.

— Hei! Cine eşti tu?

Mă întorsei puțin şi, privindu-l, mi se păru lung cât coşul unei fabrici. Cu fața lui de lucrător trudit şi îndrăzneala cu care venea, îmi făcu mare plăcere şi teama dispăru. Vorbea în limba lui, ce-i păsa dacă-l înțeleg sau nu! Răspunsei:

— Nu vezi cine sunt? Un om şi un lucrător ca tine.

— Aşa! … — Şi se trânti pe iarbă lângă mine. Atunci, dacă eşti un om bun şi un lucrător deştept, să facem „Întâi Mai" împreună. Şi pe când se căznea să aşeze drept sticla pe iarbă, murmură printre dinți:

— Tu ştii ce-i „Întâi Mai"?

Rămăsei cam nedumerit. Înainte de toate, habar n-aveam de mersul calendarului – ştiam doar că e primăvară – şi apoi, nu mă aşteptam să mă întrebe cineva de Întâi Mâi, prin locurile acestea.

Văzând că nu răspund, îmi puse o mână pe umeri şi se uită în ochii mei:

— A… nu ştii ce-i… „Întâi Mai"?? — Şi apucă sticla de băieri, voind să plece. Îl ţinui de haină.

— Ba ştiu ce-i „Întâi Mai", dar nu ştiu că e astăzi. Când nu lucrez, n-am nevoie să număr zilele.

El se înveseli.

— Aşa? … Ei bravo! Aşa te vreau! Şi eu uitasem că azi e Întâi Mai… Ce crezi, în ţara asta sunt numai secături! Să vezi azi dimineaţă… Dar, nu… trage mai întâi un gât de bere… cred că n-ai gustat demult.

Şi-mi dădu sticla. Era o băşică rotundă de vreo două kilograme şi aproape plină. Se vede că el trăsese, deosebit.

— Nu beau bere aşa dimineaţă, zisei eu, n-am mâncat nimic.

Neamţul se pomi pe râs şi începu să scoată de prin buzunare mai multe pacheţele.

— Ha! ha! … N-ai mâncat? Ei bine, o să mănânci şi o să bei! … înţelegi, azi e ziua ta. Iată o bucată de cvarghel şi pâine.

Când desfăcu hârtia în care se afla cvarghelul, mirosul greu al acestei brânze nesuferite mă facu să strâmb nasul.

— Fugi cu drăcia asta, pute rău!

— Ce? Pute? … Puţi tu, nu cvarghelul meu! Şi înciudat de ocara ce-i adusesem brânzei lui iubite, se puse şi o mâncă singur.

Mâncai şi eu din cele ce adusesem de cu seară şi după ce uşurarăm sticla tot plimbând-o între noi, ne-am sculat să căutăm o umbră. Soarele se ridicase sus şi începuse să ne ardă.

Urcând povâmişul, tovarăşul meu se clătina ca un elefant. Mai duse sticla o dată la buze şi văzând că e goală, o amncă în Nil. Apoi, începu să povestească.

„Aşa… Mă scol azi dimineaţă şi alerg ca un nebun, la lucm. Numai că aproape de atelier… Na! zic, ce măgar sunt. Azi e Întâi Mai! He, he, asta nu se poate. Înţelegi? Nu se poate! Trebuie să fii om chiar dacă ar trebui să crăpi! Ce-mi pasă mie de secăturile astea. La dracu, toţi sunt nişte măgari… Mă duc drept la maistăr! Ascultă, zic, azi nu lucrez."

„Da el se uită la mine: Eşti bolnav?" „Ba deloc! Azi sunt mai sănătos ca totdeauna. Atunci, trebuie să lucreazi," zice el. „Asta nu-i o lege, zic eu…

Da să nu lucrezi azi e o lege? Oh, da, asta e lege! Ce, numai legile voastre sunt bune?” Şi i-am râs în nas! Ha, ha! S-a supărat şi m-a dat afară! Ei şi? Azi e *Întâi Mai*, azi, la noi, se strâng la un loc toţi flămânzii. Înţelegi tu? Ai văzut tu aşa ceva? Sunt mulţi, mulţi de tot… Ca furnicile. E ziua lor astăzi! Ei… de ce nu suntem şi noi acolo? Să vezi ce putere ai atunci! Tii… dacă ai pune umărul într-un zid, s-ar duce dracului! … Şi neamţul începu să zgâlţâie un palmier. Se făcuse roşu ca focul. Apoi se opri şi mă apucă de mână:

— Poate că tu nu pricepi, dar… ia, hai, să facem şi noi o „manifestaţie”!

Mă luă de braţ şi începu să cânte un marş pe care nu-i prea înţelegeam, dar care-mi da fiori prin spate şi mă facea să calc după tact, fară voie. Aleea răsuna de parcă ne-am fi aflat sub o boltă de metal.

În singurătatea dimineţii, văzându-ne cineva cum ne depărtam cu paşii cadenţaţi, ar fi zis că nu suntem zdraveni. Şi cu toate astea, vorba neamţului, azi eram «mai sănătoşi ca totdeauna».”

P. Brăileanu

(„Calendarul Muncei”, nr. 31, pe anul 1912, pp. 107-111)

Ştefan Gheorghiu bolnav – în Egipt

Prietenia mea cu Ştefan Gheorghiu începe de la 1910. Îl văzusem la Conferinţa socialistă de la *Hotel de France,* din 1906, şi-mi rămăsese în minte înfăţişarea aceea de geambaş, cu cizme în picioare, cu barba mare, neîngrijită, mototolit (…). Dar, în toamna acelui an, plecând în Egipt şi înnămolindu-mă apoi vreo trei ani prin alte părţi, nu mai dau peste dânsul decât în anul 1910. Atunci, îmi dau seama de valoarea lui Ştefan şi de foloasele ce le-ar avea mişcarea brăileană, dacă l-ar reţine în localitate. Dar tot atunci, observ că el este bolnav, atins de acea boală pe care o purtam şi eu în sânge, de la naştere – şi care pe

Ştefan l-a dus direct la cimitirul Bolovani şi pe care medicina oficială a partidului nostru n-a voit s-o recunoască şi să-i spună pe nume cu niciun preţ, nici la el, nici la mine, cu toate că dânsul şi-a dat sufletul în Sanatoriul de tuberculoşi de la Filaret, iar eu nu-mi datoram viaţa decât Egiptului ospitalier şi climateric.

De la această dată începe acea tragedie mută care s-a desfaşurat timp de patru ani sub ochii democraţiei române şi care se încheie în 1914, lăsând

cortina peste un mormânt.

Ştefan nu era atunci doborât de boală, fuma încă şi avea acel stomac capabil să mistuie şi cremene. Nu era „fragil”, cum spunea Racovski, ci tocmai contrariul, un robust, înalt şi cu un schelet bine dezvolatat, care nu s-ar fi luptat cu o mizerie atât de neagră. Un om fragil este un pipernicit, o stâipitură care nu ar fi fost în stare să lupte cu boala patru ani şi s-arunce valuri de sânge din piept, timp de un an, lipsit de îngrijire, răcnind şi asudând pe la întruniri şi petrecând nopţi de-a rândul în dezbateri de comitet şi vagoane puturoase de clasa a 111-a.

Îi sugerez îndată ideea de a merge cu mine în Egipt, unde să stea un an întreg. Pe atunci, credeam că Ştefan e o speranţă nu numai pentru pârliţii de muncitori, dar şi pentru oamenii din mişcare, care pot sacrifica, la un loc, o mie de franci pentru viaţa unui propagandist. Mai târziu, am văzut că această sumă era rezervată unui bust de bronz…

Dar, în loc să plece în Egipt, Ştefan nimerise la „sac”, în port, unde după fiasco-ul „cooperativei” de lemne, muncitorii îl poftesc să se curarisească, ridicând saci cu cereale şi cărându-i în halele vapoarelor! în ziua aceea, neuitată, privind pe Ştefan cum se înconvoaie sub greutatea sacilor şi glumele bravilor cetăţeni, am avut prima şi cea mai strălucită dovadă a recunoştinţei umane! … îmi veţi ierta amintirea asta? (Şi dacă nu-mi veţi ierta-o… atâtapagubă!)

Dar în nemărginita noastră bunătate şi chiar cu iscusinţa şi înalta mea aprobare, îl mai facem şi de batjocură pe Ştefan în anul acela, logodindu-l prosteşte cu o fată, care de-abia purta jumătatea anilor lui. Voiam să-i dăm cetăţenie brăileană, ca să nu mai poată fi „trimis la urmă”.

Hotărăsc deci să plec cu Ştefan în Egipt fară sprijinul nimănui, aşa cum plecam eu în fiecare an numai pe baza muncii de acolo. Dar iată că nu mai pot suporta funcţiunea de încasator de cote ideale şi-mi dau demisia după trei luni de serviciu, cu un deficit de trei sute lei, luaţi peste leafa. Nu tocasem însă pe şantane această sumă: o sută de lei mă costa sănătatea unui valoros tovarăş din Severin, susţinut la băile Lacului-Sărat, mort anul trecut şi care mi-a făcut haine, mai apoi, pentru aceşti bani, deci nu mă va purta în „spinare pe lumea cealaltă”!

Iar restul, „cooperativa” lui Ştefan şi olecuţă de boemie a amândurora,

când ne permitem în timpul verii să luăm, vorba lui, câte o „măsurică” din vreme în vreme.

Pe vremea când eram secretar al Sindicatului muncitorilor din portul Brăila – mare şi puternic în 1910 – muncitorii înjghebaseră o aşa-zisă „cooperativă” de lemnărie, folositoare şi ingenioasă în felul ei, dar care n-a putut trăi din cauza intrigilor şi nefastei lăcomii omeneşti. Înfiinţarea ei avea două scopuri: întâi, de-a procura muncitorilor lemne ieftine şi al doilea, de-a da mijloc de existenţă răposatului moş Grigoriu, bătrânul prim-organizator al lucrătorilor. Se adăugau douăzeci de lei în plus peste costul vagonului de lemne, sumă destinată bătrânului care se ocupa şi cu cântăritul. Folosul era real: oamenii cumpărau lemne cu mult sub preţul pieţei şi moşul avea cu ce să trăiască. În urmă s-a crezut că el trăieşte prea… princiar şi ca să nu se producă dezbinare, comitetul a desfiinţat „lemnăria”.

Dar, pe când cooperativa de lemnărie mergea bine, sugerarăm în comitet ideea de a se înfiinţa şi pentru Ştefan Gheorghiu o asemenea „cooperativă”, în partea opusă a oraşului Brăila, de unde tocmai veneau plângeri că populaţia dintr-acolo nu putea beneficia la cumpărătura cu kilogramul, fiind prea departe. Ideea s-a aprobat repede, aşa cum se aprobă în România toate ideile, mai ales şi din dorinţa tuturor de-a opri pe Ştefan la Brăila. Dar – ca să nu mai pomenim de intrigile care s-au format şi în jurul acestor bune intenţii – a venit însăşi firea boemă şi temperamentul incorigibil al lui Ştefan de au dat lovitura de graţie acestei întreprinderi: ocupat zilnic la sediu cu propaganda intensă de atunci, ba dezertând uneori chiar şi prin alte oraşe în acelaşi scop, depozitarul Ştefan s-a pomenit într-o bună zi, la încheierea socotelilor, că în loc să-i iasă douăzeci de lei în plus la vagon, i-au ieşit în minus! De altfel, noi am prevăzut aceasta de la început, numai privindu-l pe Ştefan cum cântărea lemnele! … Câţi nu s-au stricat de râs când, suindu-se la tribună ca să se explice în mijlocul unei atmosfere în care toţi îi pricepeau încurcătura, şi-a început darea de seamă, izbucnind roşu de supărare, silabisind cu ciudă prima frază şi imitând nervos gestul avarului care număra banii: „Eu nu pot să cân-tă- resc! … Eu nu pot să dră-muiesc! …”

Am strâns şurubul, ca să iasă cu obraz curat. Am predat casa, fară ca muncitorii să ştie ce comisesem, dar a zburat şi ultima nădejde de-a pleca în

Egipt, în iama lui 1910. Ştefan îşi prăpădeşte „economiile", legându-mi în piele nişte cărţi, la Ploieşti, drept compensare faţă de aventura de la Brăila.

Urmează vara lui 1911 şi atunci, lucrând prin Bucureşti, ţin corespondenţă cu Gheorghiu la Ploieşti şi-i împărtăşesc părerea mea, întrebându-l dacă ar primi să se deschidă o listă de subscripţie pentru el, în ziar, ca să fie trimis undeva la aer, odihnă şi îngrijire. Dar el nu-mi răspunde mult timp, fiind sigur că ideea aceasta se va lipi de fruntaşii mişcării ca nuca în perete. Tocmai târziu, peste două luni, când se vede că-l răzbise boala, mă pomenesc cu această scrisoare, pe care o dau ca singuml document şi singura dată când Ştefan, în tot timpul cunoştinţei noastre, *mi-a cerut* să se facă ceva pentru sănătatea lui. Iat-o, cum e în original:

"Am primit mandatul şi e.p. Ce mi-ai trimis. Mai cu seamă «mandatul» a sosit tocmai la «pont». În privinţa propunerii tale, te las să faci ce vei crede, caută de vorbeşte cu Frimu şi Marinescu în privinţa mea. *Eu am absolută nevoie de-o lună de repaos.* Toţi medicii, pe care i-am consultat, sunt de părere să mă duc undeva, la ţară, pentru treizeci de zile. Afacerea aceasta necesită oareşicare cheltuieli, de aceea te rog pe tine să cauţi să vorbeşti cu Frimu şi cu Marinescu. Mi-ar trebui între nouăzeci şi o sută de lei. Pun mare nădejde pe tine, Istrati.

Frimu, singur, când a fost la Ploieşti, mi-a spus că se va face ceva pentru mine; rămâne ca tu să-i reaminteşti ca să se grăbească."

Nu ştiu despre ce „mandat" este vorba. N-au fost banii mei, cred. Nu ştiu ce s-a făcut atunci, dar ştiu că nu s-a făcut ce trebuia…

Spre toamna acestui an, eu intru pentru câteva săptămâni în sanatoriul de la Filaret, unde tocmai lucram şi atunci mă îngrozesc de încetineala cu care mor cei atinşi de această boală, şi de. Lunga lor suferinţă. Iau de acolo exemplu de purtare şi mă hotărăsc să plec din nou în Egipt.

Pe Ştefan îl găsesc la Brăila, dar, vai! în ce stare! într-un mizerabil iatac de cizmărie, într-o atmosferă în care se amesteca fumul de maşină cu fumul de ţigări, cu umezeala de afară şi cu praful de pe jos. El sta trântit în pat, pe o coastă şi cu resemnare de neînchipuit, primea să sufere durerile acelea în care tuşea izbucnea cu zgomote de tobă spartă. – O tuse nemaipomenită care se auzea de toţi vecinii şi care expulza din înteriorul acela copt enorme cocoloaşe de flegmă galbenă şi împuţită, pe care o trântea cu o nepăsare de

necrezut, pe un jurnal întins pe duşumea. Cei care nu au cunoscut de-aproape boala lui Ştefan, nu vor crede; dar cei care l-au avut pe atunci în gazdă, ştiu că pe acest jurnal dat în două, adică pe întreaga sa pagină, plutea dimineaţa un deget de coptură, scoasă din piept numai într-o singură noapte.

Cine va putea cunoaşte vreodată gradul de supliciu al acestui om sfânt, din acele zile, luni şi ani de boală? Măsura acestor suferinţe, Ştefan ne-a dat-o în acea ultimă carte poştală, citată de M.G. Bujor şi în care zicea: *“Nu doresc nici lui Ionel Brătianu suferinţele mele* înmărmurit de starea în care îl adusese boala, am tăbărât pe el, mai mult ocărându-l şi i-am cerut să dea dracului proprietatea de la Ploieşti şi să-şi scape viaţa sau să ia în contul ei câteva sute de lei. El îmi promitea tot, zicea că e cu totul de părerea mea şi că va fi în curând gata de plecare, dar nu se ţinea deloc de vorbă, lama înainta, iar eu, îmbrăcat într-un spenţer pirpiriu, tremuram cât şapte şi păstram cu dinţii banii de drum. Spre norocul meu, tocmai atunci şi tovarăşul de la Severin îmi trimite un palton pentru suma avansată. I-am ridicat imnuri de slavă!

Dar într-o zi, Ştefan spală putina din Brăila şi se duce nu ştiu unde era chemat. Atunci, încredinţat că n-am cu cine mă-nţelege, îmi fac sacul de drum, necăjit că intrasem în ianuarie şi tremurasem degeaba aşteptând pe Ştefan, care nu se învoia să meargă nici pe seama celor o sută de lei ai mei. Dar iată că în ziua hotărâtă plecării, îmi cade o scrisoare de la Bujor, din Iaşi, un răspuns întârziat la o întrebare a mea, dacă n-ar putea dânsul, prin legăturile ce le are cu anumiţi membri ai mişcării, să înlesnească lui Ştefan plecarea în Egipt. Dânsul se scuza de întârziere şi, spunând că se gândea demult la acest voiaj necesar, continua entuziasmat: „îţi închipui, deci, ce bucurie sufletească a fost pentru mine scrisoarea ta, care pe de-o parte îmi arăta că sunt într-un grad cu voi, iar pe de alta, mă chema la împlinirea datoriei. Voi face negreşit totul ca plecarea voastră să fie asigurată. Pregătiţi-vă, deci de plecare. Momentan, cred că vor fi de ajuns două sute de lei, rămânând ca ulterior, să vă mai trimitem câte ceva în Egipt”.

Bujor vorbea la plural, dar eu cerusem să se facă numai pentru Ştefan, căci nu doar mişcarea îmi înlesnea mie drumurile, atât înainte cât şi după această întâmplare şi nici nu aveam interesul să gândesc altfel.

Surprins deci, de această nouă speranţă, amân plecarea pentru o săptămână, dar când am văzut că s-a scurs şi acest timp şi nu am niciun semn de viaţă şi nici de la Bujor, nici de la Ştefan – care parcă intrase în mormânt – mi-am luat traista şi ciubucul şi am şters-o la Constanţa ca să nu scap cursa.

La Constantinopol, poştalele serviciului maritim se încrucişează întotdeauna. Am trecut pe vasul de Constanţa şi-am scris o carte poştală lui Ştefan, ocărându-l din nou şi precizându-i că nu voi sta deloc la Alexandria, ci iau imediat trenul pentru Cairo, unde e cald; iar dacă el se decide să se îmbarce pe o „cursă" în urma mea, atunci să-mi trimită de urgenţă, pe adresa *Poste-restante Alexandria,* o telegramă cu un cuvânt: *„Aşteaptă-mă!"* – ca să-l iau de la vapor, la sosire. Neştiind limba şi necunoscând peripeţiile unei călătorii cu punga ofticoasă, avea s-o păţească mai rău ca doctorul C. Istrati, care avea şi una şi alta şi totuşi se plângea cu atâta amar, de „plaga dragomanilor" din Egipt, în cartea sa *Bucureşti- Cairo.*

În sfârşit, a dat Dumnezeu şi găsesc telegrama cerută.

Ce bucurie pe mine! Fiindcă mai aveam încă toată credinţa că Ştefan, o dată smuls din mediul acela ruinător de sănătate şi vestindu-se în ţară că se află în Egipt, se vor găsi douăzeci-treizeci de oameni mai cu dare de mână, care să-i asigure un minimum de trei franci pe zi sau se vor lansa acum, cu mai mult elan, acea listă de subscripţie, care să-i înlesnească cinci-şase luni de şedere în Egipt. Nu ştiam atunci că viaţa nu mă va cruţa de nicio decepţie şi nu-mi închipuiam că pielea lui Ştefan îmi va servi să fac şi acea experienţă a prietenului care la nevie se cunoaşte.

Închiriai un pat numai pentru o săptămână, cu un şiling pe zi (1 franc şi 25 centime) şi transportat în nori la gândul că, pe lângă redarea sănătăţii, voi mai avea nemăsurata fericire de-a arăta lui Ştefan şi minunăţiile Egiptului, dădui drumul pungii şi prăpădii săptămână aceea vreo treizeci de franci, crezând că va aduce cu dânsul o cât de mică sumă cu care să plecăm la Cairo şi să plătim camera pe o lună. O dată instalaţi în Cairo, nu mă mai temeam, deoarece mult, puţin, eu mi-am scos acolo întotdeauna cheltuiala.

Dar iată că soseşte şi „cursa" cu Ştefan. Ghinionist însă la culme, „cursa" lui se declară contaminată şi când alerg în port să-l scot din ghearele

hrăpăreţilor dragomani, aflu că vaporul „Dacia" trage la carantină. Acum, alte trei zile de chinuri pentru bietul om: mizeriile dezinfectării, dormitului, taxa de carantină, scumpetea alimentelor şi chiar pericolul molipsirii. – Un adevărat iad de care boierii claselor întâi şi a doua sunt feriţi, deoarece lor li se face o sumară dezinfecţie pe bord, la sosire, şi li se dă drumul.

Carantina Bittei Mahrussa e o instalaţie sanitară primitivă, la o mare depărtare de oraş, pe malul mării. La expirarea termenului de trei zile, pasagerul este eliberat numai în schimbul numărului acelui dragoman care-l scoate. Acesta e obligat de autorităţi să ducă la serviciul sanitar adresa călătorului, care, la rândul lui, este obligat de lege să stea alte cinci zile în Alexandria, înainte de a pleca în restul ţării, pentru a i se face vizita zilnică la domiciliu, de către un medic arab. Închipuiţi-vă acum cât ştie să se arate de necesar, în ochii călătorului neştiutor, acest dragoman şiret şi cât de uşor poate să ticluiască acea listă de mici taxe de bagaje, de camionaj, hamalâc, trăsură, viză etc., ale căror recipise cu litere arăbeşti şi englezeşti ţi le prezintă mereu. Serviabil, vorbeşte limba ta ca şi alte o mulţime de limbi, poartă uniformă ca şi funcţionarii autorităţilor, al căror om necesar este şi când ai ajuns, în sfârşit la hotel şi te-ai instalat într-o cameră primitoare, îţi vine să crezi că numai datorită lui ai scăpat să nu fii sfâşiat în mijlocul acelui vacarm de antropofagi. E adevărat că la urmă, acest om providenţial îţi prezintă un cont cam kilometric, dar ce-are a face? îl urci, apoi, în trăsură, lângă tine, îi dai un fleac de zece franci pe zi, şi masă şi pornind împreună în vizitarea Egiptului rămâi uluit de cunoştinţele lui istorice: e un adevărat egiptolog! Unde mai pui mândria noastră naţională, când constaţi că cea mai mare parte a acestor oameni salvatori sunt români sau din România?

Fiind Stan-Păţitul, ştiam că acestea se petrec şi fară carantină, dar când mai vine şi pacostea asta, atunci te scutură dragomanul cum îi place. Sosind acolo, găsesc toată şleahta adunată în faţa porţii închise.

Începu eliberarea…

Poarta se deschise şi păsările de pradă năvălesc înăuntru. Fiecare apucă câţiva pasageri, cât poate, după îndrăzneală şi după limbile pe care le ştie. Dar ei sunt opriţi la distanţă, li se interzice siluirile (sic!) şi numai cu anumită ordine se fac „predările", Cunoştinţele şi patronii de mici hoteluri

stau afară, în fața porții deschise.

După câteva rânduri, iată-l şi pe Gheorghiu compărând în fața mesei funcționarului care ia notele. Lung, încovoiat, mototolit şi murdar. – Murdăria aceea produsă de slina, praful şi mirosul clasei a II-a. Stă cu banii în palma deschisă, priveşte buimăcit la scandalul din jurul lui şi scoate doar nişte sunete nearticulate la întrebările ce i se fac în mai multe limbi. Un dragoman e chemat din plutonul de pradă şi nu se poate înțelege. Nu ştie româneşte. Un altul, de asemenea. Atunci strig o dată numele lui. El se întoarce cu privirea pe deasupra capetelor, ca electrizat. Îmi recunoaşte vocea şi figura i se înseninează de o bucurie care m-a mişcat până la lacrimi.

Funcționarul, un arab, dă ordin să fiu lăsat înăuntru şi mă întreabă dacă-l cunosc şi pot să prezint o adresă cunoscută de poliție. Scot cartea semnată de hotelier, cu care mă înarmasem. Un dragoman rus, care se îndesa îndrugând câteva vorbe româneşti, e îndată înlăturat. Vedeți dar, că nu-i tocmai românească poliția asta antropofagă. A fost de ajuns să se satisfacă litera legii, pentru ca uşile să se deschidă larg şi toate acele formalități, taxe, vize de paşaport şi altele să fie îndeplinite aproape gratuit, cu zâmbete de o franțuzească amabilitate şi cu o cheltuială de câțiva gologani.

Când s-a văzut în trăsură, lângă prietenul lui, scăpat de toate chinurile unei călătorii necăjite de opt zile şi despărțit acum pentru întâia oară în viață de țara care i se părea atât de departe, prin numărul altor țări şi mări văzute cu ochii – nu pe hartă – Ştefan devenise de-o zburdălnicie care mă făcea să trăiesc şi să gust şi eu într-o măsură neînchipuită plăcerea acestei tovărăşii în Egiptul acesta adorat. El sălta în trăsură, parcă ar fi fost în şurub, mă strângea de braț şi mă întreba pe nerăsuflate şi fară să mai aştepte vreun răspuns, despre toate minunățiile acelor străzi pestrițe de Orient: cafenele cu fumători trăgând din ciubuc, căsuțe dărăpănate cu rufe întinse pe terasă, prăvălii cu mărunțişuri în culori aprinse, într-un spațiu de doi metri cubi, zaharicale întinse pe plăci de marmură, sute de cărucioare împinse cu mâna, sau măgăruşi cu panerele-n spinare, purtând toate neamurile de fructe şi de trufandale strigate cu glasuri miorlăite şi a căror explicație Ştefan nu mai avea răbdare s-o asculte. Cârduri de copii arabi, zdrențăroşi şi nespălați, ațineau cu mare tapaj calea trăsurilor cu călători,

de unde totdeauna cade un „bacşiş” – cuvânt propriu limbii lor – pe care-l cerşesc cu o stăruinţă şi maimuţăreală ce făceau pe Ştefan să se strâmbe de râs:

— Ce vor dancii ăştia, mă? Ia te uită cum se agaţă de trăsură!

Îi spusei să le dea câte un bănuţ şi numai aşa scăparăm de ei.

Când ajunserăm la hotel şi-l instalai pe Ştefan în celălalt pat liber din camera mea, el de-abia avu răbdarea să se spele şi să se schimbe. Dorea să iasă îndată în oraş şi tot restul acelei zile fu pentru dânsul o beţie de visări, de contemplare şi delir. Se pipăia mereu, căutând un carnet pe care-l pierduse:

— Stai, mă, să însemn impresia asta – spunea el, deseori, arătându-mi o copilărie sau alta.

— Dă-le dracului, că nu mai isprăveşti niciodată aşa. Se însemnează ele singure în cap!

Şi de-abia-l urneam dintr-un loc, pentru ca’ândată să rămână pironit într-altul.

Dar această jumătate de zi a fost singura adevărată petrecere entuziastă şi neuitată, poate, pentru bietul Ştefan, în tot timpul şederii lui în Egipt.

Când ne întoarserăm seara la hotel şi trecurăm în revistă speranţele noastre, văzui prăpastia deschisă. El mai avea cinci franci în buzunar şi eu mai puţin decât atât. Ziua instalării ne costase vreo douăzeci de franci şi din aceştia numai jumătate îi dădusem pe lucruri uşoare. Dar Ştefan venise cu totul fără bani. N-a putut să-mi dea nicio explicaţie precisă. Spunea că a luat din Ploieşti mai mult decât o sută de franci, dar paşaportul, telegrama care costase unsprezece franci, costul voiajului 40 lei, micile cheltuieli la trecerea prin Constantinopol şi Pireu, precum şi cele făcute în opt zile de călătorie şi carantină, s-au ridicat până la soldul întregii sume, aşa că în momentul de faţă nu avea decât cinci franci, deşi în acea zi nu-i lăsasem să plătească aproape nimic.

El nu se descurajă, spunând că au să vină îndată bani, căci aşa vorbise, dar eu aveam mai multă experienţă în asemenea materie. Îl lăsai să se odihnească liniştit şi legănat de speranţe, însă în timpul nopţii n-am închis ochii. Cei care mă cunosc de aproape, ştiu că eu sunt un risipitor, faţă de venitul muncii mele, deci mizeria nu mă sperie; dar, când mă gândeam că

mi-am luat răspunderea unui om bolnav şi când ştiam că în Alexandria nu-i speranţă de lucru în sezonul acela, mi se făcea întuneric în minte. Credeam că, după expirarea celor cinci zile de carantină, să plecăm la Cairo, singurul oraş din Egipt unde aveam legături cu meseriaşii, cunoştinţe şi chiar ceva credit şi care era adevărata staţiune climaterică necesară lui Ştefan – nu Alexandria, unde plouă, e umezeală toată iarna şi chiar frig. Acum, mă vedeam înnămolit aici, fară bani şi locuind într-un hotel care ne costa doi lei şi cincizeci de bani pe zi.

Ştefan bătu toba toată noaptea – acea tuse teribilă care, după spusele lui, scandalizase pasagerii de la clasele I şi a II-a, de pe Dacia şi atrăsese atenţia comandantului care a trimis doctorul la clasa a III-a, să vadă cine tuşeşte aşa! Într-un lighean cu apă, pe care şi-l pusese la capătul patului, scuipa aceeaşi materie groasă şi mirositoare.

Dimineaţa am avut vizita hotelierului, care ne declară că toţi locatarii au ascultat „muzica” lui Ştefan în timpul nopţii şi deci nu-i mai poate ţine în gazdă. Dar asta era de prisos, căci în planul făcut de mine, în noaptea aceea se cuprindea şi plecarea de la hotel.

Luarăm câte un lapte cald şi când să se îmbrace, spusei lui Ştefan să lase hainele cele bune, pecum şi ghetele şi să le ia pe cele vechi.

— Dar ce vrei să faci? mă întrebă, neînţelegând.

— Vei vedea… îi răspunsei.

Începeam să-i smulg aripile entuziasmului şi cu cât îi era mai mare nedumerirea, privind la ceea ce făceam, cu atât mai tare mi se strângea inima de durere. Mă gândeam: „Cu astfel de bucurii avea să se facă el sănătos?”. Dar nu exista alt mijloc.

Când fiiserăm gata, luai pe braţ hainele şi. Ghetele mele mai noi şi cerni să facă şi el la fel, cu figura lungită de o temătoare uimire, mă întrebă totuşi:

— Şi unde o să mergem?

— Acolo unde ne îndeamnă nevoia şi păcatele noastre! zisei coborând scările.

Ajunşi în dărăpănata magazie, care e o secţie de boarfe a Muntelui de Pietate din Alexandria, le trântirăm pe masa mare, apoi dezbrăcai şi paltonul şi-l pusei deasupra. Iar când Ştefan, crezând că trebuia să mă imite, dădu să se dezbrace şi el, un val de lacrimi îmi inundă vederea. Atâta

ar mai fi lipsit, să se dezbrace şi de palton!

Pe toate aceste haine, ghete şi palton, în valoare de peste două sute de franci, nu putui obţine mai mult ca o liră englezească (douăzeci şi cinci de franci). Ele n-au mai putut fi scoase de acolo decât în ziua când Ştefan părăsea Egiptul, ducând cu dânsul în ţară o deziluzie mai mult şi… ceva mai multă cunoaştere a oamenilor.

Lată cum a debutat cura de aer a lui Gheorghiu în Egipt!

*

Ne întoarserăm la hotel şi se strânseră catrafusele. Ştefan era profund impresionat, dar nu se arăta. Îl mai ţinea poate şi speranţa că-i vor veni banii cu poşta următoare…

În aceeaşi zi, închiriai o cameră cu un singur pat, în familia unui croitor evreu, o familie numeroasă şi nevoiaşă, stabilită de mulţi ani în Alexandria şi care de-abia mai vorbea puţin româneşte. Copiii nu vorbeau niciunul. Camera se afla la primul etaj, ocupa un colţ luminos cu două ferestre şi avea un pat larg cu somieră. Cerură numai trei taleri pe lună (cincisprezece franci şi şaizeci de centime) şi, de nevoie, bieţii oameni primiră să dormim amândoi într-un pat. Plătii chiria pe cincisprezece zile.

„Acum, haide Ştefane – mă gândii – să-ţi arăt Alexandria, care nu cere bani şi să te recomand Clubului român din localitate!”

În Egipt, antichităţile şi muzeele nu se pot vedea gratuit ca în Occident, ci totul e cu plată, fiindcă aici nu există o populaţie cultă şi doritoare de asemenea lucruri. Egiptul e căutat de trei categorii de oameni: de excursionişti bogaţi, de prostituate şi de escroci sau dezertori. Iar limbile s-au impus în ordinea următoare: întâi araba (limba autohtonă), apoi italiana, greaca, franceza, germana şi tocmai la coadă engleza, adică după importanţa numerică a populaţiei.

Hotărârăm să renunţăm pentru moment la vizitarea antichităţilor: muzee, catacombe, moschee etc. — Şi Ştefan nu se grăbi să se întristeze, dar căzu într-un fel de nepăsare faţă de tot ce-l înconjura. Zadarnice au rămas toate încercările mele de a-l mai entuziasma ca în prima zi. Colindând străzile, cartierele şi poziţiile pitoreşti, el se oprea, privea, părea că admiră multe lucruri nevăzute prin alte părţi, dar rar se încălzea. Nu-mi comunica ce simte şi nu-mi cerea explicaţii decât atunci când o privelişte îl intriga. Îi

plăcea mult plimbarea prin port, unde examina pe tăcute tot soiul de munci. De asemenea, mergea des să privească marea furioasă sau lină, de-a lungul imensului chei care formează un golf aproape tot aşa de frumos ca al Neapolelui sau al Smirnei. Aici îi plăcea lui Ştefan să vină, ori de câte ori timpul era frumos şi adesea se lungea pe zid cu faţa în sus şi cu ochii închişi la soare, căzând într-un fel de toropeală ceasuri întregi, care pentru mine, care-l priveam şi-i împărtăşeam zbuciumul îngrijorării, erau adevărate secole de chin.

Noaptea tuşea, de prăpădea pământul! N-am văzut în viaţa mea asemenea tuse. Patul se zgâlţâia ca apucat de furii, iar eu săltăm ca o minge pe somiera elastică. Eram înveliţi cu o cuvertură şi de câte ori se întorcea să scuipe în lighean, de atâtea ori trebuia să potrivesc la loc cuvertura care se încurca cu cearceaful, lăsându-l dezvelit, în plină sudoare a corpului. Vecinii din faţa celor două ferestre ale noastre, despărţiţi de o stradelă strimtă de doi metri, reclamaseră *baobabului* nostru (un fel de portar), că nu pot să se odihnească. Cât despre biata familie care ne oploşise, era o adevărată martirizare. Ei tolerau, de bine de rău, zgomotul tusei, dar erau foarte nemulţumiţi de mirosul ce exala mai ales dimineaţa din camera noastră, arătându-se îngrijoraţi pentru sănătatea copiilor, de vreo posibilă molipsire.

Acest miros al sputei lui Ştefan îşi atinse într-o noapte maximum de intensitate. De la o vreme se linişti, ca niciodată, şi atunci furăm cuprinşi amândoi de un somn binefăcător, după multe nopţi de insomnie. Dar, într-un târziu, mă pomenii că tuşeşte iar. Tuşea devenea din ce în ce mai tare şi deodată îl văzui că horcăie, aplecat deasupra ligheanului. Sării din pat, crezând că avea să moară. În clipa aceea fusei trăsnit în cap de o duhoare de stârv, acră, ardeiată şi care îmi sfredelea nasul, producându-mi ţepi în gât. Îmi veni ameţeală, mă usturau ochii şi, buimac, am aprins lumânarea în grabă. Aplecat cum sta pe lighean, ridică puţin capul şi mă privi cu ochii holbaţi, cu broboane de sudoare pe frunte şi – căutând să se debaraseze de materia verde-granuloasă ce-i ieşea din gură – mă asigură, îngânând:

— Nu e nimic! … Nu te speria! … Nu mă doare! …

Auziţi, cică nu-i durea! Când figura aceea, care nu se poate imita de

niciun actor din lume, îmi arăta o suferinţă la care n-aş mai voi să fiu martor în viaţa mea, chiar dacă aş şti că e numai jucată pe scenă.

Îşi poate oricine închipui ce fel de zile urmau acestor nopţi. Ştefan se împleticea ca un om beat. Faţa lui se înnegrise şi părea unsă cu grăsime sau untdelemn, iar ochii i se zgâiseră ca la un idiot.

Între-acestea şi ca să-l sustrag de sub presiunea îngrijorării sale, l-am dus la „Cercul românesc" din localitate şi mai ales i-am făcut cunoştinţa d-lui Herman Binder, patronul micului local care altădată şi în alt loc se numea „La Dorobanţul Român" şi despre care pomenesc în treacăt atât dr. Istrati cât şi Radu Rosetti, în descrierile lor. Acesta e omul de inimă care a îmbrăţişat pe Ştefan din primul moment şi care mi- a acordat tot creditul, numai ca Gheorghiu să nu sufere. – Deşi acum nu mai avea decât o prăvălioară care de-abia îşi încropea existenţa – şi cu toate că nu mă cunoştea decât din trecerile mele prin Alexandria, „Moş Binder" nu era străin de ideile noastre, ceea ce a făcut poate ca Ştefan să fie repede înţeles. Dânsul fusese într-o vreme secretarul vechii mişcări socialiste din Galaţi şi cunoştea bine pe toţi oamenii şi toate fazele vechii mişcări socialiste. Îi spusei cine este Ştefan şi-i arătai câteva numere din „Dimineaţa", unde erau înregistrate ultimele sale cuvântări. Omul acesta, sărac şi brav, era unul dintre prea puţinii inşi care face binele cu stânga fără să ştie dreapta. De câte ori nu l-am surprins ajutând pe câte un necunoscut căzând ca din senin, fără să fi făcut de un ban alişveriş în prăvălie. L-am văzut – ceea ce poate că fac rău divulgând – procurând unui *român şi creştin* o carte de la „Comunitatea Israelită", cu caro te poţi repatria plătind numai jumătate din costul cursei.

Înlesnire pe care n-o găseşti la niciuna din autorităţile consulare româneşti, deşi vasele sunt ale statului şi cu toate că am văzut căzând pe treptele legaţiilor noastre femei cu copii de mână, în cea mai neagră mizerie! Acestea nu sunt cunoscute de cei care călătoresc cu clasa I.

Venirăm pe la moş Binder din primele zile. Ştefan era ursuz la început în relaţiile cu clientela evreo-românească a localului. Lumea aceasta, cu aer străin şi cu limba românească aproape uitată, nu-i prea atrăgea. Se cufunda cu capul în ziare, cu ceaiul dinainte şi de-acolo îl scoteam numai când trebuia să plecăm. Dar în curând se dădu pe brazdă şi când începu să-şi

dezlege limba, azi cu moş Binder, mâine cu un client, poimâine cu altul, îndată văzu un cerc format împrejurul lui şi numai atunci putui să-mi dau seama bine ce influenţă fascinătoare răspândea persoana omului acesta şi cu câtă repeziciune îşi făuri şi aci mediul de care avea nevoie. Şi doar nu se punea cu dinadinsul să facă ceea ce se cheamă propagandă. Nu! Vorbea numai, de una şi de alta, dar toate spusele, comentariile şi încheierile lui duceau fără să vrea la ţintă. Aşa că, numai în câteva zile, Ştefan fu înconjurat cu dragoste şi gustat nu numai cu acei cu care vorbea şi glumea uneori, dar, lucru de mirare, chiar şi de prietenii acestora, care nu-i înţelegeau. Mulţi din aceştia erau însă evrei din Rusia şi cunoşteau bine pe revoluţionari şi ideile lor. Dar verva aceea plină de-o bogată veselie cetăţenească, ei n-o puteau cunoaşte acum când Ştefan lupta cu mizeria şi nici n-au cunoscut-o decât foarte puţin.

În timpul acesta sosi şi „cursa" aşteptată: ea nu aduse nimic, nici măcar o scrisoare sau un jurnal. Ştefan suportă lovitura dată în speranţele lui, cu un cavalerism ce-i făcea cinste, dar când veni şi a doua „cursă" şi nu aduse decât un pachet cu ziare şi mai ales când alte câteva „curse" de-a rândul nu avură decât tot asemenea articole sau chiar nimic, Gheorghiu păru trăsnit în cap. Era o jale să-i vezi mâna, când funcţionarul de la post-restant, după răsfoirea corespondenţei din cutia literei sale îi răspundea cu răceala profesionistului: *Niente!* (Nimic!) sau când îi arunca pe ferestruica ghişeului o carte poştală ori un jurnal, iără ca mandatul mult aşteptat să sosească.

Aceste ciocane morale, date în inima lui Ştefan, au contribuit mult la înrăutăţirea stării sale. Tot restul zilei de după sosirea unei „curse", adică în două zile ale săptămânii, el rămânea copleşit de întristare. Văzându-l cu capul prins în palme pe banca unei grădini sau trântit în pat cu faţa în pernă şi tăcut ca un mort, îmi venea să fug în toată lumea. Banii se isprăviseră şi cu chiria eram acum în urmă pe două săptămâni, iar de lucru nu puteam găsi nicăieri şi cu niciun preţ. Acestea se petreceau pe la jumătatea lui februarie 1912, deci la aproape o lună de şedere în Egipt. Şi cu câtă părere de rău contemplam vremea ploioasă şi umedă a Alexandriei, când ştiam că numai la trei ore depărtare cu acceleratul se afla acel luminos şi senin Cairo, pe care Ştefan n-a avut norocul să-l vadă!

De două săptămâni trăiam din ajutorul domnului Binder. Văzând că am

încetat a mai cere ceaiurile obişnuite, mă luă într-o zi la o parte şi-mi zise simplu de tot:

Ştiu că nu v-au venit bani. Uite, ia orice vrei din prăvălie şi nu aştepta să-ţi spun a doua oară.

Şi aşa a fost. Făceam singur dimineaţa ceaiurile. Însoţite de pesmeţi şi terminam gustarea mai citind câte ceva. Apoi ne luam provizia de pâine, sardele, heringi în sos de dumadă sau alte lucruri de-ale mâncării şi plecam pe jos, afară din oraş, unde, trecând Nilul, petreceam toată ziua întinşi pe o pajişte de căpriţă înaltă; iar dacă timpul era rău, stam închişi în odaie ori ne amuzam în prăvălie cu arabul de uşă al d-lui Binder, un băieţandru, Ibrahim, care văzând căldura generală cu care era înconjurat Ştefan, se lipise de el şi-i bătea capul să-l înveţe arăbeşte. Neputând pronunţa cuvântul „Gheorghiu", îi zicea „Gurghi" şi era o curată comedie să-i vezi cum unul întreabă pe arăbeşte şi celălalt răspundea pe româneşte. Ştefan petrecea cu el mai bine decât cu oricare altul dintre noi, comentau împreună gravurile „Papagalului" cu subiecte din războiul italo-turc şi se strâmbau de râs amândoi, văzând cât de rău se înţeleg. Atâta se împrietenise veselul Ibrahim cu Ştefan, încât, la despărţire, el a fost cel mai mişcat dintre toţi cei care i-au strâns mâna, urându-i călătorie bună. Cam prin vremea asta găsii, în sfârşit, ceva de lucru la un hotel din centru, nişte reparaţii de zugrăveală şi vopsitorie, dar cu aşa de prost salariu, încât lucrul acesta nu ne schimbă soarta, decât că Ştefan trebuia acum să hoinărească singur ziua, fapt care-l făcea să se simtă şi mai străin. Nu câştigam decât trei şilingi pe zi (adică trei franci şi şaptezeci de centime), pe care îi luam regulat seara. Sărmanul Gheorghiu suferea însă văzându-se silit să primească din puţinul meu câştig.

Dar iată că, o dată cu intrarea în primele zile ale lui martie, o împrejurare fericită veni să ne uşureze traiul. Se apropia Paştele evreiesc şi atunci moş Binder îmi dădu prăvălia să i-o zugrăvesc şi-mi scăzu o liră sterlină datorie. Exemplul lui fu imitat de toţi evreii care simpatizau pe Ştefan şi o cameră pentru care un arab lua doi franci s-o văruiască, mi se plăti cu trei şi patru franci, numai din dragostea de-a ajuta pe Ştefan, a cărui situaţie precară o cunoşteau. Această furie de lucru ne aduse zile mai bune, deoarece scoteam opt-zece franci pe zi; dar sănătatea mea se duse pe copcă şi aceasta făcu ca

Ştefan să nu se poată bucura nici atunci de ceasuri tihnite. Un singur lucru mă ucidea: neputinţa de-a dormi din cauza tusei lui. Când nu lucram, nu se observa efectul acestui rău, căci mai aţipeam ziua, dar când trecui deodată la văruiala plafoanelor cu grinzi de lemn, care mă înecau cu var şi făceau să-mi vină toţi stropii în ochi, atunci fusei doborât repede de neodihnă şi excesul de muncă. În schimb, mă răzbunam seara, la Berăria germană, unde o dădurăm prin crenvurşti, bere şi frigărui favorite, cărora Ştefan le zicea „mărţişoare", fiindcă erau împletite cu maţe subţiri. Ne duceam uneori seara la cinematograf şi adesea îmi permiteam luxul unei narghilele bune, de care Ştefan facea haz: „Parcă eşti paşa din Vidin!", îmi zicea el, văzându-mă trăgând din ciubuc. Apoi, uzând de o expresie a mea, când îl sfătuiam că „omul trebuie să se conducă inteligent", el adăuga, tachinându-mă: „Tu te conduci acum inteligent, fumând ciubuc!".

Pe la 15 martie, se sfârşi lucrul şi, o dată cu el, şi banii. Dar eram cu chiria la curent şi aveam acum tot creditul d-lui Binder, care începu să ne dea şi bani. Mâncam bine, beam bere, vin şi atunci, deodată, parcă ar fi fost ridicată cu mâna tuşea lui Ştefan. Încetă atât de complet, încât toţi cunoscuţii se întreceau să-l felicite şi să-i ureze grabnică însănătoşire. Pot să dovedesc aceasta cu oameni care sunt acum în ţară şi care au cunoscut faza aceea de întremare, fază care contribuie azi şi mai mult să nu iert în viaţa mea lipsa de ajutor cu care s-au ilustrat în Egipt „iluştrii" prieteni ai lui Ştefan.

Peste vreo zece zile, cam pe la 25 martie, iată că dădu Dumnezeu şi sosi din ţară primul şi cel mai mare ajutor acordat lui Ştefan în Egipt: patruzeci şi opt de franci, adunaţi de Costică Ionescu şi d-l Iancu, chiriaşul lui Ştefan din Ploieşti. În scrisoarea care însoţea banii şi pe care am sustras-o din corespondenţa lui Gheorghiu, d-l Iancu îi scria: „Eu, pe cât am putut, am stăruit de unul şi de altul. Cât priveşte de d-l Costică Ionescu şi Ştefan Micu, băieţii şi-au dat obolul lor". Apoi, după ce da lista acelora care au contribuit la suma aceasta, adăuga cuvintele următoare, care sunt o perfectă caracterizare a situaţiilor de peste tot, nu numai din Ploieşti, în ceea ce priveşte egoismul şi nepăsarea omenească: „Promisiuni sunt multe, dar fapte puţine! Toată lumea te agreează, însă puţini cei care te ajută, aici, în oraşul tău natal".

Sugrumat de două luni de suferinţă, Ştefan prăpădi suma aceasta numai în două-trei zile, cu o furie care mi-ar fi părut neînţeleasă dacă nu i-aş fi cunoscut durerile. Dintr-însa n-am dat la datorie decât cincisprezece franci gazdei, restul am topit-o cu vizitarea muzeelor, catacombelor şi cu plimbările pe linia Ramleh. – Încântătoare şiruri de vile înlănţuite pe o întindere de cincisprezece kilometri, de-a lungul mării şi străbătute de un cochet tramvai electric cu imperială deasupra. Timpul se făcuse splendid şi de pe înălţimea imperialei tramvaiului care alerga. Cu viteză printre aleile de curmali, bananieri şi cactuşi, Ştefan admira panorama vilelor riverane Mediteranei, cu vioiciunea care-mi amintea ziua sosirii sale în Alexandria. Aci locuieşte aristocraţia Egiptului. Fiecare nabab îşi are construită mica sa vilă de-o eleganţă europeană, deşi în stil egiptean, şi ceea ce izbeşte mai mult ochiul şi face deliciile excursioniştilor sunt corturile peticite în jurul cărora mişună o puiţă întreagă de arăbuşi goi şi nespălaţi, care aleargă pe linia tramvaiului, cerşind „bacşiş" pasagerilor şi tăvălindu-se cu duzina după banii aruncaţi în drum de călători. Se găsesc aci unghiuri minunate prin care un pictor ar putea să ilustreze şi să imortalizeze icoana celei mai lucii sărăcii, alături de cel mai grav şi mai cochet palat aristocratic.

Pentru Ştefan, priveliştea asta era cea mai vie preocupare a lui pe tot parcursul. La capăt se afla staţia principală a liniei, cu cazinoul San-Stefano şi acolo ne aşezam la una din mesele înşirate pe nisipul mării unde, sugând cu paiul siropul din pahar, te pomeneşti adesea năvălit de un val care te udă pe picioare, stâmind râsete tuturor consumatorilor.

La vreo patru zile după acest mandat, sosi încă unul şi ultimul, de care Ştefan s-a folosit în Egipt: treizeci de franci colectaţi îmi pare de Alex. Nicolau. Aceşti şaptezeci şi opt de lei, mari şi laţi – produsul generozităţii tuturor prietenilor politici ai lui Ştefan – au fost tot ajutorul trimis de acei care s-au văicărit apoi, prin scris şi vorbă, pe mormântul celui sacrificat. În cinci zile numai, Ştefan i-a zvârlit în dreapta şi stânga, cu un sentiment de scârbă şi cu o pătimaşă răzbunare.

Dar iată că în clipa asta căzu deodată vestea închiderii Dardanelelor, care fii un trăsnet pentru Ştefan. Tocmai se pregătea să pună capăt chinurilor, hotărând să se întoarcă în ţară cu ajutorul unor băieţi de inimă de pe vasele româneşti, când deodată se văzu izolat de ţară, pierdut şi în perspectivă

de-a prelungi pentru cine ştie câtă vreme supliciul vilegiaturii sale. Aceasta a fost cea mai mare lovitură morală primită de Ştefan în Egipt, căci dacă mizeria lui era destul de nesuferită, apoi mai avea speranţa că într-o bună zi se poate arunca pe unul din vapoarele poştale şi debarca la Constanţa.

„Dacia" era acostată în port şi aşteptam să vedem dacă pleacă ori nu. Ştefan se duse cu careva la legaţie şi ceru să fie repatriat dacă „Dacia" pleacă, dar fii respins. El căzu atunci într-un fel de amorţire care-i scâlciase trăsăturile feţei. Fiindcă eram ocupat, de două-trei zile, cu o lucrare foarte prost tocmită şi care-mi lua tot timpul, îl dădui pe Ştefan în paza unor prieteni, căci faţă de presiunea aceea morală, mi-era teamă să nu fie cuprins de ideea sinuciderii. Peste puţin veni o telegramă că Dardanelele s-au deschis şi îndată „Dacia" se pregăti de plecare. Noroc că în aceeaşi zi îi veni lui Ştefan un al treilea mandat, via Triest, şi cu aceşti bani îşi scoase imediat bilet de drum, cu reducere mi se pare. Altfel, cred că şi-ar fi pierdut mintea, văzând că vaporul pleacă fară el. Nu ştiu de unde a fost acest mandat de douăzeci sau treizeci de franci căci, după cum am spus, eram în zilele acelea cu toul absorbit de muncă. Dar lui nu i-a folosit la nimic, decât doar l-a făcut să-şi ruineze şi mai rău sănătatea, pribegind o lună de zile prin Arhipelag cu „Dacia", care fu surprinsă pe drum de o nouă şi definitivă închidere a Dardanelelor pe timpul războiului italo-turc.

Am smuls cu mare ceartă o liră sterlină de la clientul lucrării mele şi am scos hainele de la amanet, pe care Ştefan era gata să le părăsească. Ne-am despărţit cuprinşi de o mare tristeţe, iar Ibrahim nu mai înceta în limbajul său plin de intonaţii duioase, cu exprimarea părerilor de rău şi Gheorghiu fu atât de mişcat de sentimentele acestui arab, încât ochii i se umeziră de lacrimi când cei de faţă îi traduseră că bunul flăcău „roagă pe Alah să-i dea completă sănătate şi să se mai reîntoarcă prin Schendria" (numele arăbesc al Alexandriei).

A doua sau a treia zi după plecare, veni telegrama că Dardanelele s-au închis din nou, deci Gheorghiu a rămas să plutească pe mări, fară mijloace de întreţinere şi fară să poată lua, ca ceilalţi pasageri debarcaţi la Pireu, un alt drum prin Triest sau Macedonia. Supărarea noastră de această nouă aventură a ghinionistului Ştefan a fost suportată într-o măsură sau, alta până la un timp, dar când un tovarăş de călătorie – îmbarcat cu el – se

întoarse de la Pireu şi ne spuse că Ştefan e doborât de boală, că tuşeşte din nou de înspăimântă vaporul şi că e cu putinţă să fie aruncat în vreunul din spitalele Greciei, atunci durerea şi conştiinţa răspunderii mele atinse maximul de suportare.

Scrisei îndată d-lui Miile – după ce scrisesem zadarnic două luni de zile prietenilor mei politici – şi-l imploram, trecând cu umilinţă peste diferendul ce-l avusesem cu d-sa, să facă tot ce-i stă în putinţă şi să afle de urma şi soarta lui Ştefan. Ei bine, trebuie să menţionez aici – indiferent de căile noastre profund separate azi – că omul acesta mi-a răspuns pe loc, deşi-l supărasem, că a „predat scrisoarea mea d-lui Frimu şi că, dacă e vorba de bani, acesta-i lucru uşor". Regret astăzi, regret din tot sufletul inimii mele rănite, că mizerabilele scrupule politice m-au împiedicat de-a profita de această amabilitate şi să scap viaţa lui Ştefan. – Deşi atunci aş fi putut uşor să fac apel în „Dimineaţa" sau „Adevărul", căci nu aveam cu Miile decât o ceartă politică, pur personală şi intimă, nu publică, aşa cum a fost după războiul balcanic şi deci iremediabilă.

Scrisoarea de răspuns a lui Miile am găsit-o la poştă, după ce m-am întors din Grecia. Terminând lucrarea şi găsind un mandat de patruzeci de lei, trimişi de Racovski lui Gheorghiu, l-am ridicat cu garanţia unui hotelier şi m-am decis să plec îndată în Grecia, în căutarea lui Ştefan. Într-adevăr, cu aceşti bani şi cu cei ce-mi rămăseseră de la lucrare, după plata tuturor datoriilor în Alexandria, m-am îmbarcat pe un vas grecesc, „Arcadia" şi am ajuns în Grecia, unde zadarnic l-am căutat prin spitalele Pireului şi Atenei şi prin registrele de morţi. În intervalul acesta, el debarcase la Dekeagaci şi, ajutat de alţii, a luat trenul până la Constantinopol, de unde s-a îndreptat spre Constanţa, pe vasele noastre; iar eu am rămas înnămolit în Grecia mizeră, până ce un fochist de pe unul din vapoarele româneşti în drum spre Egipt, un prieten al meu şi al suferinţelor lui Ştefan, şi-a făcut pomană de m-a scos din sărăcia Pireului, readucându-mă la Alexandria.

Ce a făcut Ştefan după întoarcerea sa în ţară, se ştie. Cu moartea în spinare şi privit cu aceeaşi nepăsare, în fruntea Uniunii de Transport, a străbătut toate porturile şi întreaga Deltă a Dunării purtând cu furie faci ia

pe care în curând a aruncat-o în colţul unei sumbre odăiţe a Sanatoriului de tuberculoşi de la Filaret.20

Iată o parte din odiseea acestei vieţi…21

Despre Ştefan Gheorghiu cu prilejul împlinirii unui an de la moartea lui2H

Mi-e atât de greu să vorbesc despre Ştefan Gheorghiu ca de un mort, încât numai după nenumărate şovăieli m-am hotărât să retrăiesc puţinele momente ce le-am petrecut împreună. Căci mintea unor oameni nu se poate împăca aşa de uşor cu toate evenimentele dureroase care survin în viaţă şi nu poţi trece totdeauna cu înlesnire la ordinea zilei când simţi că o parte din sufletul şi speranţele tale s-au rupt şi s-au prăbuşit în abis. Şi viaţa mea s-a legat uneori atât de strâns de unii oameni, încât adesea s-a contopit şi a format una cu a lor. Gheorghiu a fost unul dintre aceştia. E adevărat că el n-a fost cel mai bun prieten al meu, după cum sunt sigur că eu nu eram cel mai bun prieten al lui. Între noi au fost deosebiri cu caracter profund – şi cu toată veselia şi înfăţişarea deschisă ce o avea – felul de prietenie tăcută cu care m-a exasperat atât de des, lipsa de exprimare, interpretare şi comunicare a celor mai alese sentimente omeneşti au fost cea mai mare piedică în drumul spre închegarea unei desăvârşite prietenii.

Mă. Plimbam cu dânsul ceasuri întergi – şi prin locuri unde, Doamne, sufletul se deschide ca o floare la adierea zefirului – sau stăteam închişi în cine ştie ce odăiţă tăinuită unde ar fi trebuit să se formeze atmosfera cea mai intim prietenească, şi el, totuşi, rămânea ca sfinxul căruia nu poţi să-i pătrunzi tainele… în schimb, el era omul tribunelor şi al grupurilor populare. În faţa mulţimii, el scânteia de spirit şi în mijlocul grupurilor de discuţii sociale, vorba lui anecdotică făcea farmecul ascultătorilor. De acolo nu-i puteai urni ceasuri întregi.

Vor putea să se perindeze mii şi mii de propagandişti prin mişcarea noastră, dar un al doilea Ştefan nu vom mai avea… Am pierdut pe cel mai

---

[20] Ștefan Gheorghiu a murit la 6 martie (st. v.) 1914, orele 3 dimineaţa, în vîrstă de 35 de ani. A fost îngropat în cimitirul "Bolovani" din Ploieşti.

[21] Reprodus din "Orizont", Timişoara, 14 decembrie 1972 - Prezentare de Lucian Enescu - şi din Panait Istrati, *Amintiri, evocări, confesiuni,* Editura Minerva, 1985, ediţie îngrijită de Al. Talex, întrucît, ziarul "Tribuna Transporturilor", numărul comemorativ din 6 martie 1915, în care au apărut rîndurile de mai sus, semnate *P. Istrati,* nu a fost găsit de noi în fondul Bibliotecii Academiei Române, unde am efectuat parte din cercetări.

popular dintre vorbitorii noştri, pe cel mai original dintre semănătorii de idei şi unul dintre acei apostoli care, prin inima lor caldă, sinceritatea şi marea înrâurire ce o au asupra mulţimii, nu se nasc nici la o sută de ani o dată în viaţa unui popor.

Ştefan Gheorghiu, cu minunatele antene ale acelui bun simţ care nu-i părăsea niciodată, căuta pretutindeni să descopere totdeauna pe acumulatorii simţămintelor sale, şi dacă am o părere de rău astăzi, e aceea că mijloacele nu-mi îngăduie să pot pune piciorul pas cu pas, pe urmele lăsate de el, pèntru a arăta în chip documentat cât de mare era raza sa de acţiune. La Ploieşti, unde era locul său de origine, la Bucureşti, unde venea des, la Câmpina, de care-l legau focare de prietenie socialistă, sau la Brăila, unde el a scormonit – cum scormoneşte un prepelicar câmpul – cartierele cele mai mizerabile şi mahalalele cele mai retrase, oriunde şi oricând, el ştia să descopere oameni cu inima caldă, de care sufletul său avea imperioasă trebuinţă. Chiar şi în Egipt, în Egiptul acesta în care eu am petrecut şase jumătăţi de an, am lucrat, m-am dat la fund şi m-a amestecat mizeria prin toate straturile de oameni, şi unde Ştefan nu putea să scoată o vorbă în altă limbă, chiar şi aci, numai în două luni şi jumătate, nelămurita sa fire a ştiut să descopere şi să aducă în juru-i pe cei cu care simţirea sa nerafinată se înţelegea chiar mai bine decât cu mine, prietenul său de aproape. Din partea sa, temperamentul lui se potrivea cu firea acelor ciudate specii umane, acelor disperaţi prăbuşiţi în mocirla societăţii… Dar ce curioasă şi măreaţă construcţie. Dacă cu prima jumătate a fiinţei lui se despărţea şi lua contact imediat, cu această lume puţin ştiută şi mai puţin înţeleasă, cu cealaltă jumătate se ridica uriaş la înălţimea idealului său precis, moral, ordonat şi plin de viitor.

Dar dacă pe noi nu ne-a putut uni prea mult latura prieteniei „rafinate" şi analiza simţurilor pe care el le numea „vorbărie seacă" – „sofisticărie", apoi rămânea partea practică a vieţii, drumul larg al luptelor pentru binele tuturora, calea sacrificiului personal, unde Ştefan m-a întrecut şi s-a instalat la o înălţime unde eu n-am putut să-l urmez. Aci, el trebuie să fi întâlnit legături de prietenie pe care eu nu le-am înţeles prea mult… Gheorghiu are o viaţă atât de bogată în fapte şi un câmp atât de larg unde a semănat ideile, încât mi-e teamă să ating această latură a scurtei, dar nemuritoarei sale

vieţi. Noi nu avem un al doilea propagandist care să fi călcat pe jumătatea urmelor lăsate, prin atâtea unghiuri de ţară, de acela care a fost nemuritorul şi totdeauna binevoitorul Ştefan… Întorcându-mă adesea de-acolo de pe unde mă împingea nestatornicia, n-am întâlnit o singură dată pe omul acesta fără să-l găsesc preocupat de gândul mişcării noastre, fără să-l surprind „cârpocincl” la haina idealului său… O, n-aş vrea să se ştie câtă lume a plâns în ţară când s-a aflat moartea lui Ştefan! Niciunul dintre militanţii noştri nu s-a putut face iubit în felul în care a fost Ştefan, căci numai lui i-a aparţinut darul de a se ridica din mijlocul mulţimii şi a rămâne întreg în inima ei; de a şti cum să ia la vale pe un ministru şi cum să glumească cu un hamal şi numai Ştefan a cunoscut măiestria de a se culca pe o ţoală întinsă pe pământul gol şi de a răpăi cu vorbele sale, sufletul *oamenilor nevoiaşi al căror oaspe de o zi era.*

Cu alcătuirea sa naturală, specifică, Ştefan pătrundea în. Toate straturile societăţii, se făcea înţeles oriunde, şide-oricine, deşi cu cenaclurile simandicoase el nu lua contact atâta timp cât trebuia ca să-şi încarce rezervorul cu ceva cunoştinţe scăpate din pălăvrăgeala pedantică a celor tobă de carte, dar seci la simţire. Aceste cunoştinţe, precum şi acele adunate. Cu migală din multitudinea celor mai vechi, mai uitate şi mai bizare cărţi pe care le-am văzut vreodată în mâna cuiva, el le trecea prin originala sită a minţii sale, le altoia cu mugurele răzvrătirii şi apoi, dându-le viaţă, le lăsa să cadă de la înălţimea tribunei sub acea gustată formă de anecdote, parabole, proverbe, zicători, şi chiar glume şlefuite şi apropiate tendinţei sale.

Spuneţi-mi acum, cărturarilor iscusiţi ai idealurilor noastre, ce monumental tezaur ar fi devenit pentru mişcare această puternică personalitate dacă sacrificând ceva din egoismul vostru şi salvându-i viaţa, i-aţi fi dat putinţa să cunoască acel nămărginit domeniu al literaturii străine către care noi privim doar printr-o ferăstruie de colibă; acel câmp atât de jinduit de Ştefan în care el vedea că zac imense comori de înţelepciune neasemuit superioare umilelor sale cunoştinţe, acea feerie de lumină care produce chinurile lui Tantal acelora care – prin graţia lui Dumnezeu şi nepăsarea, egoismul şi deşertăciunea prieteniei universale – nu pot avea la spate o bibliotecă – obiect de decor pentru atâţia – şi nici timpul, mai ales

timpul, timpul acesta furat chiar şi cu sprijinul democraţiei internaţionale, timpul care ar servi atâtora să se lumineze şi din lipsa căruia atâtea energii se înăbuşă, gem în întuneric, dispar şi aruncă astfel înapoi cu nenumărate decenii ceasul dezrobirii noastre.

P. Istrati

Neconcordanţe: Panait Istrati – *Chir a Chiralina – Moş Anghel, Biblioteca pentru toţi,* nr. 518/1969, *Tabel cronologic* întocmit de Aurelia Batali. Aliniat 1912 – 1913: „Incapabil să se fixeze, fuge în Egipt. Aci scrie şi trimite în ţară un omagiu la moartea prietenului său, sindicalistul Ştefan Gheorghiu (1913), rămas în memoria celor care l-au cunoscut pentru energia şi omenia sa”.

În contextul celor relatate de Aurelia Batali, aducem următoarele corecturi:

În anul 1912, Panait Istrati *nu fuge,* ci, pur şi simplu, *pleacă* în Egipt pentru căutarea sănătăţii, grav deteriorate, propunându-i şi lui Ştefan Gheorghiu (care fusese internat la Sanatoriul T.B.C. *Bârnova,* în perioada 22 august – 15 septembrie 1911) să-l însoţească.

Ştefan Gheorghiu, dintr-o serie de cauze, în principal cele de ordin material, nu-i poate însoţi, astfel că Panait Istrati *pleacă* singur. Ulterior, tot în cursul anului 1912, pleacă şi Ştefan Gheorghiu, pe care Panait Istrati îl aşteaptă la Alexandria, unde locuiesc împreună.

Panait Istrati nu putea, în niciun caz, să trimită în ţară (din Egipt) un omagiu la moartea lui Ştefan Gheorghiu, în anul 1913, întrucât liderul sindical decedează în sanatoriul *Filaret,* din Bucureşti, în luna *martie 1914.* Articolul omagial este scris de Panait Istrati la data de 6 martie 1915 (stil vechi), în numărul comemorativ al ziarului „Tribuna Transporturilor” din Brăila, întemeiat de Ştefan Gheorghiu la 24 februarie 1913 şi desfiinţat la 31 martie 1914 – imediat după moartea sa.

Evadatul de peste Rhin

L-am întâlnit acum câteva zile pe scările consulatului român. Eu coboram, el urca însoţit de un domn de la „Crucea roşie internaţională”.

Îi întrebai în treacăt:

— Eşti român?

— Da! îmi răspunse scurt şi figura-i de ţăran necăjit se lumină o clipă.

— Din ce parte? mai adăugai.

— Din Valea Oltului…

— Şi cum ai ajuns aici?

— Am trecut Rhinul înot, cu patru francezi.

— Bine, du-te sus, eu te aştept la ieşire.

Şi aşteptându-l, mă gândeam că printre atâtea alte naţionalităţi, care şi-au găsit scăparea pe pământul Elveţiei, a fost scris ca şi două depărtate braţe româneşti să lupte de groaza morţii spre malul liberator.

*

După un timp oarecare, îl revăzui coborând împreună cu tot Comitetul nostru de ajutor, doamne şi domni, şi fiindcă era amiază, ni se facu cinstea de-a fi poftiţi să luăm masa împreună. Cum eram curios să-i aflu odiseea, tăbărâi pe el cu întrebările, dar el îmi răspundea rar, cu greutate şi privea mereu pământul. Recunoşteam ’ pe ţăranul român, gânditor, econom la vorbă şi liniştit în mişcări, aşa cum îl descrie cu multă competenţă domnul Eugène Pittard.

La restaurant – dans le fracas d’une épouvantable vaisselle2y – îşi pierdu cumpătul, bineînţeles, dar fară ridicul. Nu ştia numai ce să facă cu atâtea tacâmuri şi, profitând de un moment prielnic, îmi şopti privind mereu în jos:

— Pe masa asta sunt mai multe farfurii decât în toată Slătioara!

Fu servit, apoi, copleşit cu întrebările. Era şi firesc. A trebuit omenirii catastrofa de azi22, pentru ca să ajungă un ţăran român să înfrunte înot valurile Rhinului. Şi să ne fie iertat, dacă îndrăznim să umplem o coloană sau două de ziar elveţian, împărtăşind şi altora câte ceva din impresia produsă asupra noastră de acest umil erou, frântură depărtată a unui dezastru fără seamăn, poate, chiar în războiul de astăzi.

Fost-a povestea lui mai mişcătoare, mai eroică sau mai zguduitoare decât a celorlalte mii de evadaţi sau internaţi care umplu azi solul Elveţiei? Nu voiam să spunem aşa ceva. A fost însă mai dureroasă, fiindcă era vorba de o rană săpată adânc, mortal, pe corpul nostru. Şi această durere devenea cu atât mai simţitoare cu cât ea era descrisă, nu de un ofiţer de elită şi cu

---

[3n] Este vorba de primul război mondial 1914-1918 (n.ed.)

cuvinte alese, nici chiar de un lucrător orăşean, dar de unul dintre acei cumpătaţi ţărani a căror profundă simţire sufletească nu se trădează decât spectatorului psiholog, călătorului avizat în arta de a bănui ce se ascunde sub o haină de piele de oaie. Durerea lui Hamlet e mai uşor de înţeles decât zbuciumul intern, ascuns şi stăpânit al acestui sălbatic ţăran.

Şi el rămâne nepătruns, nu fiindcă nu vă crede demni de a-i împărtăşi necazul, aşa cum o fac blazaţii palizi de pe străzile marilor oraşe, ci fiindcă aşa i-e firea, pur şi simplu; fiindcă, în sat la dânsul, el e înţeles numai după chipul cum dă bună-ziua, cum îşi poartă căciula sau cum priveşte pământul şi zarea depărtată. Dacă e adevărat că „cuvântul a fost dat omului ca să-şi ascundă gândirea”, apoi ţăranul acesta din Valea Oltului nu avea nevoie de acest cuvânt.

— Am făcut parte din regimentul 21 infanterie şi ne-am bătut la Turtucaia, spunea el, simplu, fară emoţie aparentă. Bulgarilor le-am ţinut noi piept, fără mare greutate, până a sosit neamţul, dar după asta, s-a isprăvit… Nu ştiu cum se făcea, dar ghiulelele lor cădeau tot în grămadă, parcă le-ar fi arătat cineva cu degetul unde ne aflăm. Când se spărgea un obuz, ne strivea cu sutele… aşa cum ai da cu palma într-o grămadă de muşte, adunate pe o bucăţică de zahăr. Ofiţerii au murit cu toţii şi am rămas repede fără comandament, iar dintre ai noştri, care scăpau cu viaţă, erau făcuţi prizonieri. Ne-au pus apoi în vagoane de marfă, unul peste altul, ca nişte saci şi, după şase zile de drum, am auzit că ne aflăm în lagărul din Miinchen.

În urmă, am dus-o şi noi cum am putut. Iama lucram la mine de cărbuni, iar vara la câmp. La câmp, o duceam mai bine, căci hrana era mai bună şi erai mai bine hrănit, dacă vedeau că ştii să munceşti pământul. Eu aram, păzeam vacile şi le mulgeam. Supravegherea era slabă. Asta ne-a şi înlesnit fuga. Eu n-aş fi ştiut, cât e lumea, încotro s-o iau, dar francezii m-au îndemnat. Ei bănuiau pe unde trebuie să mergem. Mergeam numai prin păduri şi tot noaptea. Dar foamea ne chinuia rău. Un francez, cu pantaloni largi ca o fustă (zuav), se suia pe copaci ca o maimuţă şi aducea jos fructe sălbatice, pe care le mâncam. Aşa am mers trei săptămâni, până am ajuns la

o apă[23], cam repede, pe care am trecut-o înot, numai în cămăşi. Unul din tovarăşi a fost prins de nişte sloiuri şi era să se înece, dar i-am sărit în ajutor şi am ajuns cu chiu cu vai la malul celălalt, unde ţăranii elveţieni ne-au adăpostit şi ne-au încălzit, căci tremuram aşa de tare, încât ne muşcam limba în gură când voiam să scoatem o vorbă. Apoi ne-au căpătuit cu câte o haină, pantaloni şi ne-au arătat jandarmeria, care ne-a trimis pe toţi la Lausanne, de unde am venit aici.

Cu cuvinte restrânse, aceasta-i povestea lui.

De trei ani încoace, care dintre noi n-a ascultat zilnic pe atâţia fugiţi sau internaţi, povestindu-şi fiecare aventura lui? Francezul şi italianul, în general vorbind, se aprind în povestire şi înclină repede spre exagerare, apoi se potolesc şi, de multă repeţire a aceleiaşi poveşti, se dezgustă. Englezul e rece. Ţăranul nostru nu are nici calităţile, nici defectele celor de mai sus. El nu-şi va repeta povestea decât cu mare greutate şi atunci va fi la fel de interesant; nu se aprinde, dar va fi mereu mişcat; şi nu va fi niciodată dezgustat de ea, fiindcă o simte prea puternic, e prea adevărată şi nenorocirea-i atât de mare, chiar şi mormântu-i – nu mult mai tăcut decât dânsul – o va povesti urmaşilor săi de-a lungul vremilor ce vor veni.

*

Ne-am despărţit de domnii din Comitet şi el se simţi, în stradă, ceva mai în largul lui, dar tot nu vorbea. Privea mereu spre vârful ghetelor şi părea că nimic nu-i interesează. Lumea lui nu era aici, era departe. - Aşa de departe şi omenirea aşa de răscolită, încât mintea lui refuza de-a concepe ceasul întoarcerii printre ai săi. E om de treizeci şi patru de ani, are nevastă şi patru copii, şi un ţăran român nu se simte bine decât acasă la el, sau în mormânt.

Îl întrebai:

— Te gândeşti acasă?

— Aş vrea să nu mă mai gândesc! îmi răspunse fără să mă privească. Apoi desfăcu braţele într-un gest de nedumerire şi adăugă: S-au mai bătut ai noştri şi altădată. La ’77 s-a dus şi taica şi alţi oameni din satul nostru, dar ei au isprăvit-o repede şi, ori s-au întors, ori au murit. Ca să lâncezeşti

---

[23] Rhinul.

însă prin ţări streine, atâta amar de vreme… asta n-o pricep!

Se înserase. El aruncă o privire spre vitrinele luminate şi, oprindu-se brusc, mă fixă drept în ochi. Faţa-i era aprinsă şi pieptul i se ridica sub o lungă trăsătură de aer. Îmi zise aproape fără voce:

— Dacă aş avea măcar un fluier… Aş mai zice câte o doină de pe la noi şi mi-ar trece.

— Un fluier? Ştii să cânţi din fluier? exclamai.

El mă privi cu mirare. Părea că se îndoieşte că aş fi român.

Dacă ştiu să cânt din fluier? Să păzeşti oile şi să nu zici doina din fluier… Nu ţi se pare pământul pustiu?!

Şi el mă privea, mă privea mereu, dar nu se uita la mine, desigur, nici nu mai era lângă mine decât cu corpul: inima, sufletul, trebuie să-i fi fost la el, la Slătioara. Fusei atât de mişcat de disperarea lui înăbuşită, încât mi se umeziră ochii şi mă grăbii să-i spun:

— Vrei să-ţi cumpăr un fluier?

— Să-mi cumperi un fluier? Şi clătină din cap, cu un zâmbet de deznădejde: Un fluier de tinichea. Mie îmi trebuie Valea Oltului, cuţitul cu care înjunghiam mieii şi o ramură de soc… Atunci o să am fluier! Doina nu se cântă decât la noi şi cu fluier făcut de mâna ciobanului…

Eram pătruns până la lacrimi de stăpânitul zbucium sufletesc al bietului om, transplantat cu brutalitate în nişte regiuni unde viaţa se va topi ca o lumânare.

Autorul acestor modeste linii a avut norocul să vadă jucând pe mari scene, artişti de mare renume, dar între profunda sinceritate în durere ce se degaja din toată atitudinea omului ce-
1 avea în faţă şi între aceea simulată pe scenă, el nu poate face apropiere. Pentru ca să-i găsească egal, a trebuit fără voie să dezgroape din amintiri pe sfiosul cioban tesalian care-şi plânge dorul pe două coarde, cu meşteşug atinse sau şi mai departe, pe beduinul temător din împrejurimile Damascului, ′ căzut în conteplarea religioasă a unui amurg de purpură roşie, ori pe felahul Egiptului de Sus, rechemând în lacrimi o dragoste pierdută de-a lungul Nilului bogat în legende.

Ne vom întoarce într-o zi în ţară, şi dintre câţi străini vă cer astăzi să le faceţi parte din bucata voatră de pâine, ţăranul ce vi-l prezint va fi cel dintâi

să povestească cu aceeaşi adâncă simţire copiilor adunaţi în juru-i, chipul cum ţăranul elveţian e totdeauna pe malul Rhinului, ca să culeagă pe un fugit de război şi, cu tot numărul lor mare, să găsească întotdeauna în lada-i o haină şi o pereche de pantaloni cu care să-i încălzească oasele îngheţate.

Românul iartă pe duşmani şi nu uită niciodată pe prieteni.

Fraţii săraci

Volumul întâi * Partea întâi

I

Abesalon Dragomanul Debarcarea – Oameni fără noroc – Hôtel de la Poste

Era pe la începutul lui februarie. Mă întorceam din Italia în Alexandria Egiptului, pe care o vedeam de mai mulţi ani de-a rândul şi o găseam de astă dată mai frumoasă, mai veselă, mai primitoare de cum o lăsasem cu patru luni în urmă. Negreşit, un oraş nu se schimbă în patru luni şi nu poate fi nici primitor, nici neprimitor, dar eu, căruia nevoile îmi mai potoliseră din dorinţi, veneam acum cu toată nădejdea să găsesc ceva de lucru şi să-mi refac sacul pierdut, căci frumoasa patrie a lui Dante, deşi mă îmbogăţise cu plăcute amintiri, nu-mi lăsase însă nicio cămaşă de schimb. Aşa se întâmplă cu unii oameni: în călătorie, ca şi în dragoste, ei bagă de seamă că după plăcere se găsesc despuiaţi.

Pachebotul H, cu care veneam, era unul dintre cele mai mândre vapoare poştale din câte brăzdează Mediterana, proprietatea unei companii germane, şi trei zile de plutire pe un astfel de vas îţi măreşte încrederea în tine, mai ales când te ştii fără bilet şi te aştepţi în flecare clipă să vezi pe unul dintre aceşti frumoşi domni ofiţeri de bord venind de-a dreptul la tine şi spunându-ţi cu glas dulceag: „Iertaţi-mă, domnule; sunteţi aşa de bun să-mi arătaţi biletul dumneavoastră de călătorie?”

Atunci pleci capul prostit, vâri mâinile în buzunare şi te uiţi şi tu din când în când la cei ce se uită la tine ca la un şoarece prins în capcană. Dar când o asemenea nenorocire se întâmplă, cel puţin pe un vapor de lux, te simţi mai tare, mai puternic, mai gata să înfrunţi furtuna privirilor încruntate decât pe un hodorogit cargoboat. Nu ştiu cum se face, dar ai crede că ceva din puterea şi mândria vasului trece în vinele tale şi-ţi dă curaj să te ţii pe picioare. Deşi eşti în puterea lor, îţi vine totuşi să crezi că

vasul e de partea ta, că te afli sub ocrotirea lui, căci el e puternic, şi cel mai puternic ocroteşte totdeauna pe cel slab.

Erau ceasurile zece dimineaţa, când intram în port. Vaporul îşi încetini mersul, fluieră după pilot şi apoi stopă, aşteptând să fie condus la chei. Pe punte, călătorii cu feţe buhăite de trei zile de balans, se ţineau gata să pună de mai curând piciorul pe uscat, pe când matrozii, curat îmbrăcaţi, făceau toate pregătirile de acostare, cu regularitatea mecanică a unor oameni obişnuiţi în asemenea treburi. Unii surâdeau, trecând pe lângă mine, clipind şiret din ochi; erau acei care ştiau că n-am bilet şi care îmi strecuraseră pe furiş o bucată de pâine cu un hartan de rasol deasupra, în timpul călătoriei, ca să nu rabd de foame. Aceştia fac parte din acel fericit număr de oameni care dau cu stânga să nu ştie dreapta şi se arată tare mulţumiţi când reuşesc să scoată la ţărm cu bine pe un vântură- lume luat sub ocrotirea lor. Făcându-şi datoria, fiecare la treaba lui, ei mă urmăreau acum cu privirea, temându-se să nu fiu descoperit de vreun ofiţer de bord şi luat la cercetare.

Această teamă o cam împărtăşeam şi eu, căci, la debarcare, poliţia arabă cere fiecărui călător hârtii „în regulă”, de care eu duceam mare lipsă. Trebuia deci să mă furişez pe bord până la ieşirea tuturor călătorilor şi apoi să ies şi eu, spunând că m-am urcat pe vapor, venind din oraş. Asemenea snoave însă nu erau întotdeauna înghiţite de poliţie, care adesea te reţinea să vadă dacă cu adevărat vii din oraş sau dacă nu cumva ieşi din vreun hambar al vaporului. Eram îngrijorat. Pachebotul trăsese la ţărm şi lumea ieşea, arătând fiecare hârtiile de identitate. Eu mă strecurasem printre baloturile de pe bord trase din hambar şi mă prefăceam că dau mare luare aminte cuferelor, scoase cu macaraua, ca şi cum vreunul din aceste bogate cufere englezeşti ar fi putut să fie al meu.

Un matelot îşi căută de treabă pe lângă mine, ca să-mi spună în fugă pe italieneşte:

— Comisarul de bord te are în ochi, caută s-o ştergi!

Într-adevăr, un ofiţer de la comandă mă privea cam prea des. Inima îmi bătea tare. Nu eram încă obişnuit cu asemenea aventuri şi nu puteam să-mi ţin sângele rece. Începeam să-mi pierd capul. Mă vedeam prins, luat din scurt şi trimis de la Ana la Caiafa, tocmai acum când n-aveam decât să fac

un pas şi să răsuflu aerul liber al mării, amestecându-mă prin mulţimea de arabi şi europeni ce se plimbau pe chei spre marea mea ciudă, care mă vedeam ţinut ca într-o cuşcă.

Deodată, o speranţă îmi licări în minte: dragomanii!

Dragomanii sunt în Egipt un fel de „lepră”, spun acei cărora dragomanii le-au scuturat punga. Eu, însă, care am avut totdeauna punga prea scuturată ca s-o mai poată scutura şi ei, nu pot să spun tot aşa. Ceea ce ştiu e că dragomanii, atât cei liberi, cât şi cei tocmiţi de marile hoteluri de lux, lucrează în Egipt cu autorizaţia poliţiei, care le liberează un număr de ordine şi le cere nenumărate servicii la îndeplinirea formalităţilor de intrare şi ieşire. Mai ştiu că un om, cât de bogat, nu poate să iasă din vapor, dacă n-are un passe-port sau un dragoman cu el. Din contră, la braţul unui dragoman treci pe sub nasul poliţiei, chiar dacă ai fi un spărgător.

La sosirea vapoarelor de călători, dragomanii apar pe bord cei dintâi. Unii vin din partea hotelurilor care aşteaptă călători anunţaţi. Aceştia au ca portarii, scris pe chipiu numele hotelului. Alţii sunt dragomani liberi, adică se însărcinează să le treacă prin purgatoriul formalităţilor poliţieneşti de intrare, care sunt multiple şi fără sfârşit şi apoi să te ducă la un hotel potrivit pungii tale. Uneori, acelaşi dragoman, la cerere, te poartă tot oraşul, îţi arată monumentele sau antichităţile, îţi serveşte de traducător la făcutul cumpărăturilor şi îţi dă toate lămuririle pentru continuarea călătoriei mai departe. Negreşit, pentru toate aceste servicii, dragomanul caută să smulgă cât mai mult, mai ales când simte lângă el o pungă bine garnisită. „Nu e vina noastră, e a meseriei”, spun ei, cu nevinovăţie.

Dragomanii din Egipt sunt, în cea mai mare parte, de origine românească, adică ovrei din România, o bună parte din Rusia şi prea puţini ovrei spanioli. Pe timpul sezonului, ei aduc mari servicii turiştilor care s-ar lipsi mai curând de picioarele lor decât de preţioşii dragomani; jupoaie pe care se lasă, dar aduc şi slujbe demne de laudă celor prigoniţi de soartă. La ei s-a îndreptat şi gândul meu, când m-am văzut la un pas de a fi prins, între unul care mi-ar fi cerut un passe-port şi un altul care m-ar fi întrebat dacă am plătit călătoria făcută. Dar cum să iau un dragoman, când în buzunarul meu nu se găsea un piastru? Cunoşteam pe mulţi din vedere, dar nu poţi cere o astfel de slujbă unui om căruia nu-i cunoşti nici măcar

numele. Totuşi, scăparea mea era numai la un dragoman şi de aceea mă pusei să cercetez toate chipurile care se perindau pe vapor, doar voi avea norocul să dau peste vreo figură mai cunoscută. Ei treceau ca un vârtej pe punte, intrau prin saloane şi cabine ca la ei acasă, săreau de pe o covertă pe alta cu agerime de maimuţă şi se întreceau, care mai de care, să apuce cât mai mulţi pasageri şi mai ales cât mai „graşi". După ce îşi faceau „provizia", se înfăţişau poliţiei la ieşire cu aerul unor oameni „de casă" şi strigau tare pe arăbeşte, numărându-şi pasagerii:

— Unu, doi, trei. Ăştia sunt ai mei!

Poliţistul însemna în registru numărul de călători şi numele dragomanului ce-i însoţea. Astfel, totul mergea ca pe roate, când aveai un dragoman.

Recunoscusem vreo câţiva, dar cum să te apropii de nişte oameni atât de ocupaţi cu boieri de la I şi a II-a, când tu eşti un biet pârlit? Deasupra mea simţeam ochii ofiţerului de pe puntea de comandă şi în urechi îmi răsunau cuvintele matrozului care-mi spusese „s-o şterg". Mă pregăteam să-mi iau inima în dinţi şi să trec printre cei doi ceauşi de la ieşire, fie ce-o fi, când, deodată, în capătul punţii de ieşire apăru, venind din oraş, statura înaltă şi slăbănoagă a dragomanului Abesalon.

Eram scăpat! … El mă scosese din vapor cu prilejul întâii mele veniri în Egipt şi deci trebuia să-şi aducă aminte de mine. Atunci putusem să-i plătesc osteneala, petrecusem câteva zile împreună şi, tocmai când începea să se închege între noi o prietenie, ni s-au despărţit cărările. De-atunci nu ne-am mai văzut.

Aşa cum îl cunoscusem întâia oară, nu părea deloc grăbit, avea mişcări domoale, paşi mari şi rari. În dinţi ţinea înţepenită o ţigare groasă de foi; mâinile în buzunarele unui surtuc scurt. N-avea uniforma de dragoman, numai şapca şi numărul de metal la braţ. El îşi dădu seama repede că venise la spartul târgului, dar părea că nu se sinchiseşte. Făcu câţiva paşi pe covertă, cu familiaritatea unui om obişnuit luxului, curăţeniei şi echipajelor de prin marile vapoare de călători. Eram rezemat la babord şi căutam să nu-mi scape. Măsură câţiva paşi spre comandă, apoi alţi câţiva spre mine, pe urmă se rezemă şi el de balustrada de babord, scoase ţigara din gură şi scuipă în mare, privind ţintă apa verde şi liniştită din jurul vasului neclintit.

Între mine şi el erau numai vreo zece paşi. Mă apropiai şi-i dădui bună ziua pe româneşte. El se îndreptă, mă privi în faţă şi făcu o jumătate pas îndărăt, cu o mină nedumerită.

— Nu mă recunoşti? îi zisei.

— Ei… uită-te! făcu el cu voce domoală şi cam înăbuşită şi-mi zise pe nume. Apoi aruncă o privire prudentă în juru-i, mă luă de braţ şi mă îndreptă spre un loc mai retras de pe covertă.

Un suflu de uşurare îmi scăpă din piept. Acum nu mai aveam frică nici de dracu: eram în tovărăşia unui dragoman. Mulţumirea ce-mi aducea gândul că sunt scăpat îmi tăia glasul şi-mi ridica noduri în gâtlej, atât e de adevărat că fericirea nu e totdeauna greu de găsit: totul atâmă de noi şi de faptele noastre.

Când furăm deoparte, el mă cercetă cu privirea din cap până-n picioare şi-mi arătă un mare interes, în tot cazul mai mult decât mă aşteptam eu. Îl cunoşteam ca pe un om rece din fire. Faţa lui slabă, ca şi corpul, şi rasă englezeşte, era nemişcată, numai ochii erau vioi şi nestatornici. Vorba îi era veşnic rară. Nu-mi aduceam aminte să-l fi văzut râzând. În cuvântare, el absorbea litera *r*, pe care nu putea s-o pronunţe. Avea totdeauna o mină preocupată.

Ne aflam la pupa vasului. Pe covertă, lumea devenea din ce în ce mai rară. El se rezemă cu amândouă coatele de balustrada pupei şi începu să mă chestioneze:

— Ce-i cu tine? De unde vii?

— De la Neapole.

— De la Neapole? Ce dracu ai căutat acolo? Nu ştii ce sărăcie e în Italia? Poţi să plesneşti de foame de-a binelea!

— Am cam „plesnit” şi eu niţel, zisei.

— Niţel?! repetă el ironic. Mi se pare că ai „plesnit” cam multişor… Şi apoi, te ştiam la Cairo, cum se face că răsări din Italia? Pe unde ai trecut? Dar ia spune-mi mai întâi ce faci aici? Nu ieşi?

— Ba ies… dacă ai vrea să mă scoţi.

— Eşti de contrabandă’: zise el fară surprindere, ca pentru dânsul. Apoi adăugă: Nu eşti prost: ţi-ai ales un pachebot de mâna întâi. Şi văzând că vreau să-i replic, reluă repede: Ştiu. Celelalte te descarcă prin porturile

greceşti, unde crăpi şi mai rău de foame, pe când ăsta te-a adus direct. Ştiu. Ai făcut bine. Numai, mă mir, cum ai putut să te urci la plecare. Te-a prins?

— Încă nu.

— Asta-i rar cu vapoarele de lux. Dar… ai dreptate: şi eu cred că dacă tragi o frică ţeapănă, cel puţin s-o tragi pe un vapor boieresc, unde miroase a unt şi a curcan fript, decât pe păduchioasele de cargoboate, unde nu găseşti decât cartofi fierţi… Ei, vezi, lovitura asta-mi place! Ai să ieşi meşter în arta de-a călători cu bilet permanent scos din ureche… Hai să ieşim.

Eu şovăii o clipă.

— Ştii că n-am hârtii, zisei.

— Ce nevoie ai de hârtii?! spuse el cu nepăsare, fără să se oprească şi adăugă cu dezgust:

— Numai proştii au hârtii.

Când trecurăm pe sub nasul celor doi ceauşi care păzeau intrarea vaporului, mă clătinai cu nesiguranţă, dar tovarăşul meu îmi înfipse cotul în coastă şi de-abia catadicsi să scape două vorbe printre dinţi celor de la poliţie.

— E cu mine.

Arabii salutară. Ai fi zis că trec la braţul kedivului. Când furăm departe de vaporul căruia îi datoram o cursă, pierduţi în îmbulzeala arăbimii gălăgioase de pe cheiul marelui port, eu avui sentimentul omului scăpat din puşcărie. Inima-mi era plină de recunoştinţă pentru omul de ispravă care mă scăpase de la un scandal sigur. Deşi n-aveam niciun ban în buzunar şi nici nu ştiam unde am să înserez, cred că puţini oameni se găseau în clipa aceea pe pământ mai oulţumiţi decât mine. Nu mă gândeam deloc la ce-o să fie. Ciram sigur că am scăpat de un necaz care mă amărâse timp de trei zile pe bord şi că acum eram liber, liber să mă trântesc unde vreau, să dorm, să mă scol, să alerg şi să respir fără să mai tresar din inimă la trecerea pe la spatele meu a unui om, a unui servitor de la bucătărie sau chiar a unui câine. Că aveam foamea în faţa mea, ştiam, dar mai ştiam că această foame nu putea să fie mai mare decât aceea care mă chinuise acolo de unde veneam. Dimpotrivă, în Egipt o dusesem mai bine ca în Italia.

De aceea totul îmi părea vesel. Dacă aş fi fost credincios, aş fi înălţat o rugă cuiva, dar nu ştiam cui. Îmi venea să sar în sus, să sărut pe toţi arabii

care treceau pe lângă noi în halatele lor largi şi să strig tare că niciun ban nu e mai mare ca libertatea.

Mergeam de-a lungul cheiului spre ieşirea din port. Marea pe care plutisem trei zile şi trei nopţi, cu frica-n sân, fugind dintr-o ascunzătoare într-alta, pe când valurile-i furioase se spărgeau cu mugete turbate de pereţii vasului, se odihnea acum ca ostenită de-atâta zbucium, pierzându-şi la orizont întinderea-i verzuie-negricioasă. Macaralele vapoarelor răpăiau cu uruituri asurzitoare, lucrând la golitul vastelor hambare plutitoare sau la încărcatul lor, pe când hamalii arabi se încrucişau zoriţi, răcnind cât îi ţinea gura pentru lucruri de nimic, îmbrâncindu-se în îmbulzeala de pe punţi şi luându-se repede la ceartă, ca ţiganii. O lumină vie-albicioasă, din cauza pardoselei alcătuită din mari plăci de piatră văroasă învăluia tot portul, facând rău ochilor şi împiedicând vederea. Soarele ardea ca în toiul verii, deşi ne aflam încă în iarnă şi mulţimea de arabi, cu treabă sau fară treabă, umbla aproape despuiată şi cu picioarele goale, de altfel cam cum e obiceiul şi pe la noi în timpul căldurilor.

Pâlcuri de pierde-vară europeni, italieni sau greci, oameni cu ocupaţii de-o cinste îndoielnică, împărţindu-şi de regulă timpul între nesfârşite ceasuri de joc de table în jurul meselor de cafenea şi alte lungi ceasuri de preumblare domoală prin împrejurimile pitoreşti ale oraşului – se perindau de-a lungul cheiului în baia de soare binefăcător şi zefirul răcoros al Mediteranei, vorbind tare, gesticulând, lăudând, bârfind sau ameninţând. Ei se poartă totdeauna bine îmbrăcaţi, dispreţuiesc şi sunt dispreţuiţi, umblă numai în tovărăşia celor de-o teapă cu dânşii şi nu prânzesc decât la birt, începând cu supă şi sfârşind cu fructe, cafea şi ciubuc. Foarte adesea, ca să le fie mistuirea şi mai uşoară, ei se grupează câte trei sau patru într-o trăsură şi îşi termină astfel lunga-le ospătare, cu o „baladă” spre Ramleh ori pe chei, trecând, negreşit, pe sub ferestrele amantelor, oprind birja ori de câte ori întâlnesc o lichea din aceeaşi tagmă şi arătând cu mâna cutare sau cutare lucru neînsemnat, ca să atragă asupra lor luarea-aminte a celor ce merg pe jos.

Abesalon îi cunoştea pe toţi, ca pe nişte cai breji, îi ura de moarte şi nu lăsa să-i scape niciun prilej de-aş bate joc de dânşii. Cum era flegmatic şi greu la surâs, batjocura-i cădea totdeauna în plin. Treceam pe lângă un

grup de greci, purtând pălăriile pe ceafa, pe-o ureche sau pe sprâncene, cu mâinile împreunate dinapoi şi frământând între degete nelipsitele lor mătănii. Abesalon trecu ca pe lângă nişte ciumaţi, îi privi cu coada ochiului şi le zise în zeflemea, pe greceşte:

— Ei, palicarii, aşa de dimineaţă în port!? Nu-i nici ceasul mesei. Ori v-au pişcat puricii astă-noapte!

„Palicarii" îl cunoşteau şi-l urau, la rândul lor, nu mai puţin. Ei răspunseră înveninaţi:

— Haide, mă, jidan! Noi nu purtăm geamantanele în spinare.

— Şi ce faceţi, în schimb, vă rog? Trageţi francul de sub perna ibovnicei?

Ne depărtarăm.

— Îi vezi? îmi zise Abesalon cu un aer de dezgust, ca şi cum ar fi reluat firul unei gândiri. Aproape toţi din câţi vin aici de pe la noi intră în banda ăstora. Eu nu scot de prin vapoare decât lichele, pe care le iau mai totdeauna drept oameni de treabă. Tu ştii că eu nu mă îndes ca la pomană, când soseşte un vapor. La clasa I nu intru decât rar. Eu nu pot să iau şapca la subsoară, să mă ploconesc până la pământ în faţa unui burtos şi să-i spun „sărut mâna cuconaşule", când mai curând aş avea poftă să-i trimit un picior în burtă. Am cunoscut dragomani care au avut noroc să „picnească" câte un grup de turişti englezi, să-i poarte tot Egiptul şi Palestina şi să câştige în trei luni cât nu câştig eu în cinci ani. Când o brodeşti aşa două-trei sezoane de-a rândul, ai ieşit deasupra necazului. Dar eu n-am noroc… şi dacă nu-i noroc, să fie a dracului de soartă! Mi-am bătut capul şi am răbdat de multe ori de foame, numai să învăţ câteva limbi cum trebuie, ca să nu fiu ca puchinoşii ăia care, când spun două vorbe englezeşti, îţi vine să pufneşti de râs. După asta am mâncat alte răbdări prăjite, ca să strâng bani să-mi fac haine curate şi după ce am făcut toate astea cu o răbdare de câine, am băgat de seamă că am ajuns drept în groapă…

— De ce? întrerupsei intrigat.

El se opri din mers, mă privi în ochi, apoi în pământ şi, reluând pasul, vorbi şi mai domol, ca pentru el:

— De ce… Fiindcă după ce ai crezut că ai devenit om şi vrei să te ţii drept pe picioare, vezi îndată că ţi se cerc să te îndoieşti ca o nuia de salcie, ba chiar să te târăşti pe brinci. Se opri iarăşi, vârî mâinile în buzunarele

pantalonilor şi eătă la mine cu o mină întrebătoare: Pricepi?

— Cam pricep, răspunsei.

Faţa lui mărturisea o adâncă supărare, dar trăsăturile nu-i erau prea schimbate. Privea cu ochi mari, deschişi mai mult ca de obicei. Avea privirea limpede, cinstită şi în albul curat al ochilor se citea o sinceră indignare. Ţigarea i se isprăvise. El privi crâmpeiul o clipă, ca şi cum ar fi descoperit ceva întrânsul, apoi îl aruncă, aprinse alta şi-mi dădu şi mie una. Erau ţigări bune şi nu din cele mai ieftine.

Păru că-mi ghiceşte gândul.

— Şi vezi lucrul dracului: după ce că n-am noroc, mai îmi place şi tot ce-i bun… mai ales o ţigare bună.

Apoi mi-aruncă o căutătură ca din întâmplare şi văzându-mă că surâd, surâse şi el, dar cu necaz.

Străbătusem, cu vorba, o parte a oraşului şi acum ne aflam în faţa unei intrări de hotel. Pe geamul porţii sta scris: Hôtel de la Poste. El se suci de vreo două ori în loc, ca şi cum ar fi aşteptat pe cineva, pe urmă m-apucă de braţ cam cu repezeală şi-mi zise:

— Hai cu mine până sus să mă scutur puţin şi să-mi fac ghetele. După asta o să mergem la masă, e prânzul.

Urcând scările, mi-adusei aminte din trecut că avea obiceiul să se scuture şi să-şi facă ghetele mai des decât trebuia. Mai târziu, am văzut că asta era un nărav.

El urca înaintea mea cu paşi mari, apueând două trepte deodată şi agăţându-se de rampă. După cât îmi dădeam seama, trecând prin coridoare, hotelul nu prea strălucea de curăţenie şi nici nu prea gemea de lume. La al treilea etaj, care era şi ultimul, ne oprirăm. El băgă cheia într-o uşă fără număr deasupra, în fundul coridorului şi deschise. Mă văzui într-o mare cameră, care servea hotelului de depozit de mobile. Paturi desfăcute, somiere, garderoabe, lavabouri, dulăpioare de noapte, canapele şi scaune acopereau trei sferturi din întinderea camerei, lăsând de-abia puţin loc să deschizi uşa şi să se învârtească un om. Lucrurile mai de preţ erau învelite cu cearceafuri, ca să nu se prăfuiască. Pe duşumea, într-un loc mai ferit, zăcea în neorânduială tot soiul de porţelanuri desperecheate. O marmură spartă în două sta rezemată dé perete. Totul părea pustiu în lumina tristă a

acestei încăperi: numai un colţ al camerei, la dreapta intrării, trăda urmele unei fiinţe omeneşti. Aici se afla un pat nestrâns încă, cu albituri destul de curate dealtfel, iar alături o măsuţă de noapte pe care se vedea o lumânare în sfpşnic şi chibrituri. Mai la o parte, două scaune. Pe jos, câteva jurnale citite şi o pereche de ghete. Pe perete, deasupra patului, se vedea o mare hartă-reclamă, cu toate continentele. Mirosea a aer închis. Intrând, el scoase numaidecât peria de haine din sertarul mesuţei şi începu să se hârjonească cu răbdare, în apropiere de singura fereastră rămasă liberă, pe care o deschise, vorbindu-mi în acelaşi timp:

— Vezi în ce balamuc stau! Nu lipsesc decât mumiile, ca să vezi că locuiesc cu adevărat la muzeu… Dar…

Şi se opri din vorbă. Continuă totuşi să se perie, părând că se gândeşte la ceva. Din când în când se uita prin ferestră, de unde nu se vedea decât acoperişul caselor de peste drum, mai puţin înalte.

Abesalon era un om ciudat, atât la vorbă, cât şi în apucături. Într-o convorbire, el urma cu greutate firul gândirii şi se oprea adesea tocmai când trebuia să vorbească. Din cauza asta se ferea de pălăvrăgeala lungă, unde cuvintele curg ca ploaia. În asemenea împrejurări, căuta să trântească ceea ce avea de spus şi apoi rămânea nepăsător. Lui îi plăcea să vorbească cu oameni liniştiţi, asculta cu multă răbdare, dar cerea să i se lase şi lui rândul la vorbă. Adesea era batjocoritor, deşi încasa cu seninătate mai multe săgeţi decât trimitea. Ţinea cu înverşunare la ceea ce credea, în judecata lui, că e bine şi drept şi se lipsea mai curând de vorbă decât să se rostească cu alte cuvinte decât acelea ce-i trebuiau. Rareori se aprindea, şi atunci se liniştea repede, fiindcă nu nimerea fraza sau cuvântul dorit. De asemenea, era lipsit de gesturi, dar nu pot, totuşi, să uit acele puţine mişcări ce le avea şi acea figură ce părea îngheţată şi care era nu mai puţin vorbitoare, datorită bunei inimi ce ascundea acest om de bine.

II Lăsai să-şi termine lustruitul, apoi voii să ştiu ce avea în gând să spună:

— Ţi-ai lăsat vorba nesfârşită, adineauri, zisei: ce vreai să spui de odaie?

— Vream să spun că trebuie să fiu mulţumit de ea, pentru că nu plătesc nimic. Ştii vorba noastră: „Calul de dar nu se caută în gură”. Dacă am ori n-am ce să mănânc, nu mă ştie nimeni, dar fară odaie trebuie să te plimbi

noaptea pe stradă…

— Cine ţine hotelul acesta?

— Un grec, Nicoli… om cumsecade, mai mult chiar decât trebuie în Egipt, dar nici el n-are noroc săracu'… A venit din Smirna acum doi ani şi a luat hanul ăsta nenorocit, crezând că o să facă treabă cinstită în Egipt?! … înţelegi, el n-a voit să aibă fuste în hotel, şi tu ştii poate că fară fuste nici bisericile nu fac treabă în Egipt… Aşa că a păpat câteva sute de lire turceşti adunate cu trudă în Smirna şi acum nu ştie cum să se scape de pacoste… Eu îi aduc câte un călător ce-mi cade din Paşti în Crăciun şi el mi-a dăruit un loc de dormit, fără să plătesc… Dar călătorii mei, să-i umfle Nilul! … N-am noroc, degeaba mai mă ţiu de meseria asta. Tăcu câteva clipe, privind harta din perete, apoi reluă cu ciudă: …Şi nici nu ştiu cel puţin dacă am vreo vină, ca să fiu aşa de rău persecutat de soartă… Iată, de pildă, azi-dimineaţă; „Arăbescul"24 trebuia să ancoreze, ca de obicei, la şapte ceasuri; şi „Germanul", care se anunţă la zece, după cum ai văzut. Tu ţi-aduci aminte, poate, că dintre toate companiile eu dau totdeauna întâi etate „Germanului" şi „Loydului englez", fiindcă Vorbesc binişor aceste două limbi şi mai ales pentru că pacheboatele astea cară cei mai buni pasageri. Ştiu că n-am noroc… dar trag şi eu nădejde, ca ursul de coadă: doar îmi va pica şi mie într-o zi o companie de turişti care să mă salte niţel! … Aşa m-am gândit: de la şapte la zece sunt trei ceasuri; o să am o vreme să dau o roată pe la „Arăbescul", până acostează „Germanul". Dar, puturoşii dracului de arabi, cu „maşină înainte – maşină înapoi", de-abia au debarcat la nouă în loc de şapte. Pe bord mi-a picat o familie numeroasă de greci, de care eram bucuros că pot s-o aduc bietului Nicoli. Nu pot să tăgăduiesc, m-au plătit bine, dar cu catrafusele lor fără sfârşit de-abia am reuşit să-i descarc la unsprezece, aşa că am pierdut „Germanul". Acuma spune şi tu: e vina mea că m-am ales cu trei taleri25, când la „Nemţescul" mă aştepta poate ceva mai bun?" Sfârşind vorba, el o reluă repede cu o mişcare de nemulţumire:

---

[24] Dragomanii au limbajul lor propriu pentru numit vapoarele poştale. Aşa: "Arăbescul", pentru Kedivial Mail Linie Compagnie, "Germanul", pentru Norddeutscherloyd, "Francezul", pentru Messageries Maritimes etc. (n.a.)

[25] Un taler = 5 franci 20 centime (n.a.)

— Dar, uite, nu-mi pare rău. Cel puţin te-am găsit pe tine... Ştii, după ce ne-am despărţit la gară, când ai plecat la Cairo, m-am gândit de multe ori la tine. Dar de ce nu mi-ai spus atunci că eşti socialist, hoţule! Am citit acum doi ani prin jurnalele româneşti că v-aţi bătut la Bucureşti cu poliţia, că ai fost arestat cu C., M. Şi F.[26] Şi că v-au schingiuit în beciurile poliţiei... E adevărat? Te-a bătut rău?

— Ne-au bătut destul de bine.

El făcu o mină gravă, imprimată de sinceritate şi zise cu încredinţare:

— Ei, vezi, iacă-te, de-aia m-am gândit deseori la tine şi-mi părea rău că nu te-am mai întâlnit: tu eşti un om, ai un scop în viaţă, ai o idee... Eu cred că o idee trebuie -să fie mare lucru, când o înţelegi bine... Trebuie să-ţi ţie de multe ori loc de pâine, când ţi-e foame. Eu am cunoscut pe unul de-ai noştri, un rus care a fost extrădat de-aici; el era mai tare ca mine la răbdare. Când rămâneam amândoi nemâncaţi, eu mă plângeam, dar el tăcea; dacă îl întrebam de-i e foame, îmi răspundea că nu... Şi râdea! Am învăţat multe lucruri de la el, dar ce vrei, eu sunt om de fapte mărunte, n-annocul lui, trebuie să fii născut pentru aşa ceva, cred eu. Am aflat mai târziu că bietul rus a fost spânzurat la Odesa. Asta a fost isprava protectorului englez în-Egipt...

Ieşirăm. În capătul de jos al scării ne întâlnirăm cu stăpânul hotelului, un om de talie mijlocie, cărunt, cu înfăţişare de-a fi fost cândva gras. El mă privi cu milă, când Abesalon îi spuse că sunt din România, că viu din Italia unde am „plesnit" de foame şi că am de gând să caut de lucru în Alexandria.

— Vai! sărmane băiat, mă căină el: poate nu ştii că aici trăieşti bine numai dacă vii cu o femeie frumoasă, altfel...

— Ştie, ştie! îi tăie vorba Abesalon, dar ăsta n-are frică de „ramazan", e băiat de-ai noştri, kir Nicoli...

Kir Nicoli îşi spuse numaidecât păsul: cum a făcut „prostia" de-a venit din Smirna, unde o ducea bine, vânzând fructe; cum a mâncat aci „doi pumni de lire turceşti" şi cum a slăbit de rău. El îmi arătă jiletca lăbărţată şi hainele largi pe corp. Apoi adăugă ca încheiere:

---

[26] C. (Gheorghe Cristescu), M. (Dumitru Marinescu), F. (I. C. Frimu)

— Pricepi matale, eu nu pot să fac „lucruri măgăreşti” în hotel. Am familie, fete de măritat… E ruşine! Şi duse degetul la obraz, gest obişnuit la orientali, însemnând: „sunt om cinstit!”.

Ne duserăm la un birt grecesc din strada Anastase, unde se mânca ieftin. Prăvălie mare, populată de lucrători greci şi italieni, îndesaţi ca sardelele la mese şi gălăgioşi cum numai arabii puteau să le ţie piept. De la bucătărie, care ocupa un colţ al birtului, venea un miros tare de peşte prăjit în untdelemn ordinar, ce te râcâia pe gât. Stăpânul urmărea cu ochii toată mişcarea, dând gură, când mai tare, la băieţii ce serveau, când mai domol, la bucătărie, şi sărind să dea el însuşi o mână de ajutor la sosirea clienţilor mai de seamă, cinste ce o avurăm şi noi, de! … un dragoman nu e un om de rând în Egipt, are a face cu toată lumea. Ni se făcu loc la o masă într-un colţ, unde ne aflam numai noi doi şi furăm destul de bine ospătaţi cu

„capama” de miel, „pastiţă” de macaroane şi nelipsita cafeluţă cu „caimac”.

Eu înştiinţasem, însă, de la intrare pe tovarăşul meu, că n-am niciun franc în buzunar ca să plătesc prânzul, înştiinţare, de altfel, de prisos, căci el înţelegea multe lucruri neînţelese de oamenii bine crescuţi; şi pe când ne luam cafeaua, putui să văd cum îmi punea dinainte o liră sterlină cu o uşurinţă care nu se descrie, care nu poate răni o inimă omenească oricât de simţitoare şi care nu se învaţă nici în şcoli, nici în societaea aleasă.

Fumarăm două bune ţigări pe când deveneam doi buni prieteni şi tăceam amândoi, gândindu-ne, eu, la faptele lui „mărunte”; el, poate la „ideile” mele mari.

Într-un târziu îmi zise:

— Vezi? Şi tu eşti un om fară noroc… Eu, barem, dacă n-am noroc, se mai poate să fie şi din cauză că sunt un prost pe lângă tine. Dar tu nu eşti un om prost, am văzut chiar că scrii la jurnale. De ce te persecută soarta? Ori tu nu crezi în soartă?

El mă privi, aşteptând răspuns.

— Soarta e în mâinile noastre! zisei aşa într-o doară.

— Ei, nu, n-ai dreptate, murmură el cu părere de rău că trebuie să mă contrazică. Eu am în toate zilele dovezi că există o soartă… Uite, acum cinci ani mă întorceam în ţară, la Galaţi, pentru serviciul militar. Veneam din

Austria, unde petrecusem patru ani la Viena şi Fiume, ca băiat de berărie. La Galaţi, aveam un unchi, lipscan cu stare, şi dintre toate rudele el pe mine mă iubea mai mult, fiindcă rămăsesem fără părinţi de mic copil. Era un om bătrân, fară copii şi-mi bătea capul în toate scrisorile să viu să-mi fac „datoria”, să mă însor cu o fată pe care o şi pregătise pentru mine şi să-mi lase prăvălia pe seama mea. Dar eu mă învăţasem cu haimanalâcul, nu mai puteam fi priponit aşa de uşor şi, când am ajuns în ţară, toate mi s-au părut pe dos. Mai ales când auzeam: „mă jidane”, în sus, „mă jidane”, în jos, mi-aduceam aminte din copilărie, când băieţii din şcoală îmi umflau spinarea de pumni, aşa că mă legănam între sfaturile unchiului, care voia să mă facă „om” şi dorul de-a pleca iar în lumea mea. Hotărârea era la consiliul de revizie. Mă gândeam: „dacă mă ia în armată, n-am ce să fac, trebuie să rămâi cu unchiul, dar dacă mă scuteşte. – Plec”. Trăgeam nădejde de scutire fiindcă sufeream de stomac, ca şi astăzi, dar nu puneam mare temei; era o boală care nu se vede pe dinafară. Unchiul îmi spunea: “Nu-i nimic, trei ani trec repede. Am să-ţi dau bani de buzunar ca să te ai bine cu plutonierul şi tu ai să te faci surd, când o să-ţi strige “mă jidane”. Pe urmă, am să te însor şi am să-ţi predau prăvălia, că eu sunt bătrân şi nu mai pot să alerg…” Mi se părea că are dreptate. Vine consiliul de revizie, mă prezint şi sunt găsit „bun pentru infanterie”, dar când ajung la cazarmă, ciorba lor împuţită mă trimiteia spital, unde, după câteva spălături în stomac, mă reformează ca din senin. Mă credeam mort pentru trei ani şi acum iată că deveneam deodată liber ca o pasăre. Mă apucă un dor nebun de străinătate. Demult doream să viu în Egipt, unde ştiam că e cald şi poţi să trăieşti cu mai puţine griji şi fără multă muncă, dacă cunoşti câteva limbi. Nu ştiam atunci că norocul meu I-au mâncat lupii… Mă trăgea aţa la sărăcie, aşa că mă hotărâi să plec. Dar hoţul bătrân de unchiu-meu ghicise de mai înainte şi făcu o politică aşa de dibace că mă pomenii într-o zi că mi-e dragă Ruhălă şi că e bine să ai totdeauna câteva „sutare” la buzunar, înţelegi tu? Mă îndulcisem la trai bun! … Mă uitam la prăvălia încărcată, la francii care veneau aproape singuri şi mai ales la o jidofcuţă durdulie şi mă gândeam la „ramazanul” din străinătate. Începeam să mă dau pe brazdă, dar unchiul făcu o prostie sau mai bine-zis două: el voi să mă pună la curent cu negustoria, să cer şapte preţuri, să laud marfa care sărea în ochi de proastă

şi, mai ales, să alerg după ţărani, să-i trag de mânecă din mijlocul drumului, ştii tu, aşa cum e moda la noi şi cum fac nu numai „jidanii”, dar chiar şi românii din Ardeal. A doua prostie fii că voi să mă facă habotnic, să pun sâmbăta „comu în frunte”, să înfăşor „cureaua” pe mână, să îmbrac „talăsul”, şi să merg regulat la sinagogă. Ba fata mă ameninţă că nu mă ia de şi mă strângeau rău în „corset”: nu mai îmi dădeau parale. Asta a mers până aproape de sărbătorile noastre, dar când m-au prins că am mâncat pe furiş în ziua noastră de post, şi pâine în loc de „pască” de sărbători, s-a spart oala şi ne-am luat la ceartă. Iar mi-au venit gândurile de ducă! Ce vrei? Soarta! La „mizeriile” astea a mai venit şi întâmplarea următoare, care a pus capac.la toate: era pe vremea când venise legea să se închidă prăvăliile duminica după prânz. Într-o duminică, pe la amiază, iată că trece în inspecţie un subcomisar, cu sergentul după el. Deşi nu. Începuse încă nimeni să închidă, huliganul, care căuta „sfântuială”, începu să răcnească la unchiu, în uşa prăvăliei: „Ce mă, jidane, încă n-ai închis?! Crăciunu şi tămâia mă-tii!” … Şi niciuna, nici două, îl ia pe bătrân de piept şi-i dă un brânci. Bietul unchiaş cade peste o ladă şi-şi sparge capul. Când am văzut sângele curgându-i de la tâmplă peste barba albă, mi-a venit aşa de rău că m-am dezgustat şi de trai bun, şi de ţară, şi de tot! După o săptămână m-am îmbarcat pe un vapor grecesc şi am aruncat ancora la Pireu, unde am tras un prim „ramazan” de mi-au scăpărat ochii. În urmă am venit în Egipt, unde trag pe dracu de coadă, aşa cum mă vezi… Ei, spune acum, nu-i asta o soartă?

Şi el mă privi, ca şi cum m-ar fi dat bătut. Mă uitam în ochii-i limpezi, naivi şi cinstiţi şi vedeam bine că „soarta” lui nu putea să fie altfel.

II

La Winder – Dragomanii – „Mişka” – Ibrahim – „Lume de toată mâna”

În strada Handak, care se încrucişează cu strada Anastase, la câţiva paşi de birtul unde mâncasem, forfoteala era în toiul ei. Arabul, deşi trândav şi nepăsător, când n-are nimic de făcut, e viu şi iute ca spirtul, când are putinţa de câştig.

Era o zi de lucru. Răspântia unde ne oprisem duce în patru părţi din cele mai însemnate ale oraşului şi e neîncetat străbătută de trecători. Mulţime de fesuri roşii şi halate de toate culorile, unele făcute din satin lucios, altele din

stambă de rând, se încrucişau cu costumele noastre europene, lipsite de orice pitoresc, îmbulzind strada şi facând cu neputinţă trecerea oricărui vehicul. Aci vezi pe cel grăbit îmbrâncind în fugă pe cel ce nu duce grijă de mersul soarelui; pe europeanul îngâmfat de originea-i „civilizată", înlăturând cu dispreţ pe indigenul umilit care l-a călcat pe picior în înghesuială; pe birjarul răbdător, ca şi răbdătorii lui clienţi din birjă, mânând la pas şi strigând neîncetat: „Faceţi loc la dreapta!" dar „Păziţi-vă picioarele!"; tot aci vezi îngrămădindu-se, ca dinadins, toată negustorimea ambulantă cu cărucioarele lor garnisite de curmale, smochine, banane, cocos, toate neamurile de seminţe, bune de ros în ceasuri de lene; toate dulciurile, pline de praf şi de muşte moarte şi mai ales, pe mult-căutatul vânzător de trestie de zahăr, cu marfa lui de douăzeci de parale 27, ciomagul lung de doi metri şi plin de must zăhăros, după care se prăpădesc arabii de dimineaţă până seara, muşcând cu poftă şi dinţi de lup, sugând zeama cu o lăcomie ce inspiră dezgust şi umplând toate străzile de gunoi. Aceşti vânzători îţi sparg urechile cu strigătele lor lungi şi plângătoare, şi dacă nu le vezi marfa, îţi trebuie treizeci de ani de şedere în Egipt ca să-i înţelegi ce spun; iar când la răcnetele lor se mai adaugă uruitul strident al pianelor- caterinci ale lazaronilor italieni, asurzeala devine aşa de nesuferită, că-ţi vine să iei câmpii.

Cafenele multe, dese şi pline de lume chiar în zilele de lucru, aşa cum numai în Orient se poate vedea. Mesele înşirate de-a lungul trotoarelor împiedică uneori cu totul trecerea. Consumatorii tolăniţi, adesea, în chip cu totul oriental, flecăresc, când cu aer adormitor, când cu aprindere. Narghilelele pufăie, sforăind apa din sticlă într-un concert monoton, zarurile ţăcănesc date de-a dura pe table şi cafelele turceşti purtate pe sclipitoare tăvi de nichel, se perindă neîncetat printre această lume trindavă, care, când o vezi mereu aceeaşi şi la orice ceas din zi, te face să te întrebi din ce-o fi trăind.

Abesalon se obişnuise aşa de bine cu zarva unei astfel de străzi, încât cred că ar fi rămas nepăsător, chiar dacă i-ar fi sunat cu un clopot la ureche. El n-avea decât o grijă: să nu fie călcat pe ghete sau să nu i se prăfuiască

---

27 Douăzeci paras ■= 0,6 1/2 centime. Patruzeci paras = un piastru mic, treisprezece bani.

hainele, şi se ferea cu atâta dibăcie că rar i se întâmplă să se „murdărească”. Cum era lung ca o prăjină, cuprindea cu ochii toată mişcarea şi ar fi stat ceasuri întregi să privească distrat la o astfel de răspântie. Eu însă voiam să ies din îmbulzeală.

— Hai să mergem la Winder, îmi zise el, dar nu mai ţine prăvălia la „La sentinela română”, pe care o ştii tu, unde am mâncat împreună câmăţei româneşti acum câţiva ani. A pierdut-o.

— Şi s-a mutat din Handak? întrebai.

— Nu, e tot în Handak, uite colo, cam peste drum, de unde a ţinut înainte. Şi el îmi arătă, nu departe de noi, o mică prăvălie fără firmă, unde se vedeau câteva mese aşezate afară.

Strada Handak şi prelungirea ei. Hamamil, dincolo de strada Anastase pe care o taie în două, de-abia au împreună un kilometru lungime, dar sunt toată ziua străbătute de lume şi trăsuri, prin faptul că formează calea cea mai scurtă ce duce din oraş în port. Pe-aci sunt înşirate cele mai multe prăvălii şi cafenele româneşti, greceşti sau italieneşti care lucrează cu vapoarele şi tot pe-aci se perindă valurile de călători aduşi din toate colţurile lumii, fie de dorul de a cunoaşte o ţară care poartă urme încă neşterse ale celei dintâi „civilizaţii” omeneşti, fie de-a face vreun lung şi nesfirşit şuvoi de prigoniţi ai sorţii mult temute de Abesalon, acea pleavă purtată de vânturile aceluiaşi „nenoroc”, oameni care vin de undeva şi se duc undeva, neştiind adesea ei singuri de unde vin, nici unde vor să ajungă, poposind unde înserează, hrănindu-se când se întâmplă, deosebindu-se în credinţe şi întâlnindu-se în greşeli, aşa cum i-a cunoscut cel ce scrie aceste rânduri. Chipurile lor, neschimonosite de prejudecata vreunei cerinţe literare, se vor înşira de-a lungul paginilor ce vor urma, pagini care nu vor fi nicidecum acelea ale unui roman.

Ne îndreptarăm spre Winder, a cărui prăvălie de altădată o cunoşteam în treacăt şi o lăsasem în plină prosperitate. Ea era vestită în cartierul locuit de cei de pe la noi, pentru băuturile sale bune, aduse în parte din ţară şi mai ales pentru „grătarul” cu „fleici”, „mititei”, „pârjoale” şi alte bunătăţi „à la minut”, preparate după gustul românesc. Aci îşi dădeau întâlnire toţi acei care se mai simţeau legaţi de obiceiurile noastre şi, sâmbăta seara sau duminica, vedeai, în plină ţară arăbească, o „dugheană” ca cele din Dealul

Spirei sau din Bădălan, în care „muşterii” se cinsteau cu „ţuică”, îşi frigeau limba cu „ardei” şi înjurau curat pe româneşte. Ea trimitea departe mirosul „pârjoalelor” îmbibate de cimbru şi plânsetele unor viori mânuite cu dibăcie în graiul nostru, de cei ce nu culeg la noi decât hulă şi câţiva gologani azvârliţi cu dispreţ:

Aci descălecau marinarii de pe vapoarele noastre (dacă un marinar poate „descăleca”) şi timp de trei zile din săptămână, adică de marţi când soseau până vineri când plecau, aveau arabii destulă vreme să vadă ce vrea să zică “un pui de chef’ românesc.

Eram curios să ştiu din ce pricini s-a închis o prăvălie care mergea aşa de bine.

— Apăi, vezi, fiindcă nici bietul Winder n-are noroc, îmi răspunse Abesalon: a voit să aibă clienţi după gustul lui şi-a tot dat afară azi pe unul mâine, pe altul dintre cei cu musca pe căciulă, până când a băgat de seamă că a rămas singur. Atunci a închis. Câteva luni mai târziu, a deschis maghernița asta, unde târăşte şi el pe dracu de coadă. O să-ţi povestească el singur. Vorbeam împreună deseori de tine, mai ales când te găseam prin jurnalele româneşti.

Intrarăm. Prăvălia nu prea era încăpătoare, dar printr-o uşă din zid era în legătură cu o altă încăpere vecină, ce putea servi de birt. Neavând însă birt, Winder o închiriase unui mic telal, cu învoiala de-a ţine totuşi câteva mese acolo pentru clienţii telalului, aşa că de fapt, avea două prăvălii. Intrând, vedeai îndată că stăpânul e un om căruia îi place curăţenia. Mese cu plăci de marmură, vreo opt la număr, erau înşirate de-a lungul celor doi pereţi, de-o parte şi de alta a intrării. În fund, tejgheaua şi rafturile formau o despărţitură, lăsând o mică trecere dinapoia lor, unde Winder îşi fierbea cafelele şi ceaiul pe o maşină cu petrol, ce vâjâia toată ziua în urechi. Tavanul era din grinzi văruite cu o culoare cenuşie, iar pe pereţi se aflau câteva tablouri cu subiect indigen şi unele cu vederi din ţară: Sinaia, Portul Galaţi, Vaporul „Dacia” şi altele; printre ele, o oglindă şi un ceasornic de perete.

În prăvălie, puţină lume: doi inşi jucau cărţi la o masă, şi alţi doi, domino, la altă masă. Winder nu ţinea nici table, nici narghilele, având prea puţin loc pentru asemenea „scule buclucaşe”; iar puţinele jocuri pe care se

vedea nevoit să le ţie, din cauza marii cereri a clienţilor, le dădea cu greutate şi cu mare dezgust.

Îl cunoşteam pe Winder de un om cumsecade, deşi doi din scriitorii noştri care au vizitat Egiptul din trăsură, I-au cam luat la vale. El era încăpăţânat în apucăturile şi credinţele lui, dar de-o cinste recunoscută chiar de cei ce-l urau. Era milos şi făcea mult bine: dacă cineva îi spunea că un om aşezat la o masă din prăvălia lui e nemâncat, el îi trimitea îndată un ceai şi o bucată de pâine. Ca şi Abesalon, era din Galaţi, făcuse parte activă din vechea mişcare socialistă şi păstra amintiri duioase din acele vremuri. Eu n-am cunoscut om să iubească ţara – pământul ţării noastre – cu o iubire mai temeinică decât a acestui „strein".

Ne aşezarăm la o masă.

— Să vedem, o să te recunoască? zise Abesalon. Şi strigă tare la Winder, care se afla în cutia lui, dindărătul raftului, unde avea totdeauna ceva de dereticat: Ei, domnule Winder, două ceaiuri cu lămâie!

Winder servea singur, de când „scăpătase". Nevasta lui, bolnavă de mulţi ani de cancer la stomac, zăcea în locuinţa lor deasupra cârciumii. Din cauza asta, serviciul cam suferea şi uneori trebuia să aştepţi până să-ţi vină rândul de-a fi servit. El însă nu-şi făcea sânge rău, oricât de nerăbdători i-ar fi fost clienţii, şi din pasul lui nu ieşea. Îl văzui apărând cu o tavă cu cafele pentru cei de la mese. El nici nu ne privi, ştiind că e vorba de Abesalon, care intra de zeci de ori pe zi în prăvălie.

Aproape nu-i mai recunoscui, atât îmbătrânise. Barba îi era pe trei sferturi albă, deşi n-avea încă cincizeci de ani. Era potrivit de talie şi bine legat, vestminte curate. Aşa cum îi era- obiceiul, se purta în vestă şi cu mânecile cămăşii puţin sumese, de sub care apărea flanela. Ne aduse ceaiurile. Eu îmi ţinui faţa cam ferită, deşi voiam bucuros să-i strâng mâna.

— Îl cunoşti pe „negustorul" ăsta? îl întrebă Abesalon, arătându-mă.

El mă recunoscu îndată.

— Ei, uite haimanaua brăileană! … Şi-mi prinse mâna între mâăinile sale cărnoase, strângându-mi-o cu prietenie. Apoi se aşeză pe un scaun lângă mine şi mă prididi cu întrebările: Ce-i cu tine? Iar în Egipt? De unde vii, din ţară?

Vrusei să-i răspund, dar Abesalon căruia îi plăcea mult să vorbească de

„ramazan", mi-o luă înainte:

— Vine din ţara macaroanelor bune… dar n-are aerul să le fi gustat nici pe cele mai rele!

Winder înţelese că nu stau pe trandafiri, îmi privi îmbrăcămintea rămasă cam înapoia… modei, şi clătină din cap cu tristeţe:

— Baţi şi tu drumurile în lung şi-n lat parcă te-ar fi gonind turcii… De ce nu stai în ţară să-ţi faci un rost? Ori ai vreun scop?

— Poate că am vreunul… Cine ştie! zisei în glumă.

— Şi care?

— De pildă, să mă îmbogăţesc.

— Să te îmbogăţeşti… repetă el cu neîncredere. Cu ce? … Cu reumatisme?

— Aşa e soarta lui, interveni Abesalon cu gravitate. Iacă, el nu-i „jidan" şi nici nu fuge de militărie: de ce se pedepseşte prin străinătăţi? Asta dovedeşte că e un destin păcătos care-l urmăreşte. Şi are să umble peste tot pe unde-i e scris să calce; pe urmă are să se oprească.

El vorbea cu încredinţare, privind fix în pământ, ca şi cum ar fi văzut „destinul" meu la picioarele sale.

Winder nu era de părerea lui:

— Ce tot baţi capul, mă, cu „destin", „soartă" şi „scris"! Fleacuri! Cum îţi aşterni, aşa dormi…

— Ba deloc: dumneata îţi aştemuseşi bine într-o vreme şi acum dormi destul de rău, mi se pare.

— Aşa am voit eu, zise Winder cu un fel de resemnare.

— Asta eu n-o mai cred! Nimeni nu sare în puţ de bunăvoie. Ţi-a fost dat să tragi targa pe uscat, la bătrâneţe.

— Dar nu trag nicio targă! … Am vrut să trăiesc pe pofta mea şi trăiesc… Ori tu-ţi-nchipui că eram mai mulţumit atunci decât acum? Şi întorcându-se spre mine: înţelegi tu? Fiindcă aveam o firmă românească, trebuia să rabd batjocura tuturor „puşlamalelor" de la vapoarele româneşti. De îndată ce se îmbătau, începeau să-mi strige că mă îmbogăţesc cu „Sentinela română" şi îmi cărau în prăvălie pe toţi „pezevenghii" din Alexandria care le plăteau de băut, că nu mai putea să intre la mine nicio familie de oameni cumsecade, din cauza înjurăturilor şi murdăriilor ce se

vorbeau. Ori, eu am părăsit ţara şi m-am surghiunit în urgia asta arăbească, numai ca să nu mai aud „măi jidane" şi înjurături ca la uşa cortului. Voiam să trăiesc liniştit. Crezusem în tinereţe că e de-ajuns să fii om cinstit şi să-ţi iubeşti ţara în care te-ai născut, pentru ca să fii respectat. Am văzut mai târziu că eram greşit. Am venit aci şi am deschis prăvălia pe care o ştii. Am pus firma „La Sentinela română", aşa cum fac toate naţiile, căci doar aveam de gând să fac negoţ cinstit şi am trăit în pace, până au început cursele vapoarelor poştale româneşti. Din-tru-ntâi, crezând c-o să am lume de ispravă, nu şnapani, am sărit în sus de bucurie şi am făcut tot ce mi-a stat în putinţă ca să am în prăvălie tot ce e pe gustul românesc; dar repede am băgat de seamă că m-am păcălit. Uitasem că lupul îşi schimbă numai părul, nu şi năravul. Aveam până atunci numai clientelă liniştită şi eram căutat mai ales de familii. Nu făceam vreo mare pricopseală, dar nici nu căutam aşa ceva.

În primele câteva săptămâni, băieţii mei şi-au mai ascuns arama, dar în curând au dat-o prin tăvăleală! Nu mai eram stăpân la mine! învăţat cu oameni paşnici, mi se părea că sunt într-un balamuc. Totuşi, am răbdat timp de doi ani, crezând că s-or mai lustrui şi ei în atingere cu lumea de afară, dar când am văzut că au început să-mi aducă „întreţinuţi", „muieri", ba chiar să se ia la bătaie şi să-mi spargă în prăvălie, m-am hotărât să închid. Închipuiţi-vă că, într-o seară, au sărit la mine, om bătrân! Şi dacă nu scoteam revolverul să mă apăr, m-ar fi bătut. Aşa, m-am gândit că decât să ajung prin puşcării, la vreme de bătrâneţe, mai bine mă retrag într-o cocioabă ca asta şi să trăiesc pe cheful meu.

Abesalon fu încredinţat că păţania lui Winder îi dă dreptate lui:

— Ei, asta dovedeşte că n-ai noroc, că te persecută soarta, altfel ai fi răbdat toate batjocurile şi ai fi strâns lire galbene, aşa cum fac toţi cârciumarii. Ce tot îmi spuneţi mie că omul face ce vrea! Nu-i adevărat, omul face aşa cum e silit să facă. Uite, de multe ori m-am gândit să fac şi eu ca „haldeii"[28] ăia care ar fi în stare să se sfişie cu dinţii, să se bată în faţa lumii, numai să pună mâna pe un călător ce li se pare „gras", dar mi-a fost peste putinţă.

---

[28] El numea haldei pe ceilalţi dragomani (n.n.)

(Manuscris neterminat)3H

Tolstoism sau Bolşevism?

Este rar să ai ocazia de-a asculta un conferenţiar imparţial şi noi am avut această ocazie, Joi seara, ascultându-l pe domnul Paul Birukof29 vorbind despre „Rusia actuală". Cunoaştem convingerile sale, credinţa sa profundă, şi ştim, de la început, că s-ar lăsa mai degrabă ars de viu decât să spună o minciună.

Ceea ce Dl. Birukof a spus despre Rusia actuală a confirmat gândul oricărei, persoane care nu pleacă complet urechea la clopotele agenţilor capitalişti. Să ne ocupăm însă un moment, de opoziţia pe care conferenţiarul a făcut-o la marxismul comunist, practicat actualmente în Rusia, şi de tolstoism, pe care el l-a predicat cu ardoare. Aceasta, în calitate de socialist dar şi pentru că partidul socialist genevez era cel care a organizat această conferinţă asupra căreia vrem să discutăm aici foarte vechea chestiune a tolstoismului – şi nu în ultimul rând, pentru a zdruncina religia D (omnu) lui Birukof, care este de nezdruncinat.

Aşa cum a spus Roza Luxemburg, apostolul păcii nu are admiratori mai sinceri ca aceia care sunt cei mai interesaţi să vadă, o dată pentru totdeauna, realizată pe pământ, această Pace eternă: adică muncitorii. Se pot număra milioane de broşuri despre adevărurile tolstoiene răspândite în Organizaţiile sindicale din lumea întreagă şi, în această privinţă, nu există doi socialişti de-o opinie diferită. Tolstoi va rămâne cel mai mare apostol al Păcii. Dar Tolstoi cade însă în cea mai pură utopie, pentru noi, ceilalţi socialişti, când el trece la mijloacele prin care poate fi realizată această pace. El ne predică faimoasa „non rezistenţă", el ne recomandă să încrucişăm braţele şi să ne lăsăm împuşcaţi! Iată unde, cu tristeţe, ne separăm completamente de Tolstoi.

Astăzi, când viaţa este o aprigă luptă, e o adevărată crimă de a predica „non-rezistenţa" celor care sunt cei mai susceptibili (prin complicitatea lor, prin înclinaţia lor spre misticism şi prin firea lor slabă) de a fi stăpâniţi de ideea renunţării, căci nu am auzit, încă, vorbindu-se de bogaţi deposedaţi

---

29 Paul Birukof, vechi prieten şi biograf al lui Tolstoi, care pledează pentru tolstoism, considerând bolşevismul ca "o doctrină amorală ce nu oferă nimic sufletului omenesc".

în masse compacte şi luând bluza de ţăran şi coasa, urmând exemplul stăpânului; în timp ce D (omnu) l Birukof cunoaşte, cu siguranţă, câte ceva despre ravagiile ce au loc în sufletele oamenilor simpli din Rusia şi din alte părţi.

Vis-à-vis de cei care ne oferă gloanţe, după Tolstoi, ar fi o prostie de a fi tolstoieni şi de a le opune piepturile. De acest adevăr s-a convins însuşi Tolstoi, spre sfârşitul zilelor sale, şi el a recunoscut asupritorilor dreptul de a cere „răzbunare" (a se vedea *Viaţa lui Tolstoi,* de Romain Rolland, pag. 181-182).

D (omnu) l Birukof ne-a spus că marxismul este o doctrină „amorală", că ea nu oferă nimic sufletului. Dar tocmai în aceasta constă forţa ei. Doctrina marxistă se bazează pe adevăruri istorice şi pe legi economice. Marxismul nu este o dorinţă izvorâtă dintr-un mare suflet; el nu propovăduieşte nimic; el nu îndeamnă la nimic. El este expresia rece a unui calcul matematic şi o profeţie ştiinţifică în care proletariatul intră pentru prima oară în istoria lumii ca factor economic, însă ca factor economic conştient de destinul său şi nu ca o massă plângăreaţă cu ochii la cer… El ştie că dacă un bogat al lui Tolstoi îşi aruncă pe fereastră acţiunile sale – ale unei întreprinderi de exploatare –, oferă pământurile sale ţăranilor şi se închide într-o mănăstire, aceasta nu va schimba cu nimic faţa lumii.

Cu o floare nu se face primăvară şi nu toţi bogaţii sunt nebuni.

Noi îndrăznim să ridicăm, cu modestie, aceste câteva observaţii, care nu se pun nici pentru prima, nici pentru ultima oară în faţa conştiinţei lui P, Birukof.30

Panait Istrati ziarist român

Scrisoarea unui muncitor către Henri Barbusse

Am citit şi noi declaraţia pe care aţi facut-o dumneavoastră la Congresul A.R.A.C., reprodusă în „La Feuille"31, după *Progresul.*

Aţi afirmat acolo un adevăr care nu-i absolut riguros şi nu mai puţin trist, depinzând de d-stră ca să nu mai existe. D-stră spuneţi: „Idealul

30 Publicat în "La Feuille", Geneva, 24 iunie 1919; "Cahiers Panait Istrati", nr 10/1993, p. 46. Inedit în limba română.

31 Ziar pacifist genevez, condus de Jean Débrit, apărut în perioada de după primul război mondial.

nostru este de a desfiinţa războiul, de a instaura un regim politic şi social guvernat de muncă; munca sub toate formele, căci noi înţelegem să luptăm împotriva prejudecăţii absurde şi nedrepte în virtutea căreia muncitorii manuali manifestă neîncredere, ba chiar un oarecare dispreţ pentru muncitorii intelectuali".

Mă gândesc că daţi acestei afirmaţii un înţeles absolut, căutând cauzele scepticismului muncitoresc. E, într-adevăr, trist să vedem atâtea acuzaţii nedrepte la adresa muncitorului manual, să constatăm cât de necunoscut este el, chiar de către cei care se pretind că-l slujesc.

Afirmaţia d-stră, domnule, este absolut adevărată. Din păcate, în aceste straturi ale poporului, însufleţite de perspectiva unui viitor mai bun, se manifestă chiar ostilitate faţă de tot ce este muncă spirituală, faţă de tot ce înseamnă armonie şi frumuseţe eternă. Ar însemna că ar trebui să disperăm în faţa viitorului şi să ne refugiem în păduri, ca să trăim ca urşii.

D-stră, însă, vă înşelaţi.

Sunt un muncitor şi dacă totul în noi nu-i farmec şi virtute, este din cauză că aceste calităţi nu domnesc în societatea bună. Şi asta, într-o oarecare măsură, din vina muncitorilor intelectuali. Unul din poeţii noştri români spune că „Virtutea e uşoară, când nimic nu-ţi lipseşte". Pentru a lărgi această reflecţie, s-ar putea adăuga că multe lucruri sunt uşor de făcut, când ai ce-ţi trebuie. Artele şi literaturile sunt incluse printre aceste lucruri, şi d-stră ştiţi că puţini numeroşi sunt cei care au gândit la arte, atunci când le lipsea pâinea.

Ce au făcut până acum muncitorii intelectuali, pentru a ne descotorosi de mizeriile noastre, dându-ne astfel răgazul de a gândi la cele spirituale? Ne-au dispreţuit. Şi-au dat multă osteneală ca să se facă neînţeleşi de noi. Au căutat protecţia şi sprijinul guvernelor şi al claselor înstărite, devenind – cel mai adesea – ei înşişi un instrument de asuprire. Au devenit surzi la strigătele de durere venite de jos. S-au ferecat în cabinetele lor aşa-zise de muncă, şi de-acolo au înecat lumea cu cărţi ce nu conţineau altceva decât văicăreli despre plictiseala lor, despre nostalgia şi suferinţele lor închipuite. Au privit cu un dispreţ suveran chinurile celor lipsiţi de pâine, deşi munceau ca nişte sclavi. Şi atunci când catadicseau să coboare prudenţi în mijlocul nostru, n-o făceau ca să-şi plece urechea la suferinţele noastre, să

sufere împreună cu noi, să se revolte şi să-şi strige revolta. O făceau numai pur şi simplu, în căutarea de noi senzaţii pentru arta lor.

Noi dispreţuim un atare comportament şi numim acest fel de-a munci: trândăvie sadea, trândăvie ridicată în slăvi. Artistul care poate să-şi mănânce biftecul şi nu simte îmbucătura oprindu-i-se în gât – cum i s-a oprit lui Tolstoi, gândindu-se la milioanele de oameni ce mor de foame – acela nu-i un artist, ci un negustor ordinar.

Şi dacă detest ceva, în clasa mea, apoi nu este neîncrederea şi dispreţul faţă de atari reptile, ci că n-o fac cu mai multă energie decât până acum; detest apoi facultatea alor mei de a uita, optimismul lor molâu, credulitatea lor nătângă, entuziasmul lor pentru făcătorii de fraze şi puţinul discemământ în ce priveşte admiraţia pentru reformatorii şi democraţii grăbiţi, pentru artiştii farsori şi literaţii escroci şi speculanţi.

Nenorocirea clasei muncitoare, domnule, nu-i aceea că este prea mult neîncrezătoare, ci dimpotrivă, că nu este atât cât ar fi trebuit să fie. Îmi pierd nădejdea în viitor, numai atunci când văd această turmă răbdătoare stând cu ceasurile în faţa casei de bilete a vreunui teatru, care se înghesuie şi se sufocă la galerie, în loc să lase locurile goale, să fluiere şi să saboteze reprezentaţiile. Să facă acelaşi lucru şi atunci când se adună ca să audă un orator mai demagog decât altul: să-i alunge cu pietre, în loc să-şi rupă palmele, aplaudându-l; sau când văd, dimineaţa, pe muncitori cupărând şi citind ziare bune de dat pe foc; sau când se duc să voteze un candidat proaspăt convertit la o doctrină progresistă.

Cei care ne iubesc, domnule, sunt cei care ştiu să sufere. Să sufere nu pentru triumful unei cauze drepte, ci din nevoia vitală de-a satisface o necesitate sufletească. Însă aceştia sunt rari şi o sfârşesc aproape totdeauna plătind cu propria lor viaţă satisfacţia acestei mari necesităţi.

Restul nu-i decât înşelătorie, platitudine şi farsă32.

Geneva, septembrie 1919 *Panait Istrati, zugrav de case din „Organizaţia socialistă română «Lupta»”*

(„La Feuille”, Geneva, 16 septembrie 1919)

---

[32] “Scrisoarea” este reprodusă din; Panait Istrati, *Amintiri, evocări, confesiuni,* Editura Minerva, Bucureşti, 1985, ediţie îngrijită, traduceri de Alexandru Talex.

Binevoiţi D (umnea) voastră,

…dragă domnule F.S., să ascultaţi vocea unui om civilizat pe care l-aţi insultat de curând, în editorialul dvs. Din 30 septembrie?

Hei, bine, îmi veţi permite de a vă spune că, în pofida sarcasmului dvs. Voltairean, foarte justificat într-o privinţă, uitaţi, se pare, că toată omenirea nu locuieşte la Versailles – această cetate de întuneric, născocind intrigi sângeroase –, şi nici la Geneva, această „Capitală a lumii”, foarte încurcată de noul său titlu.

Noi, alţii, canibalii din Antile, noi aceştia apreciem pe faţă eforturile pe care voi, ceilalţi scriitori ai lui „La Feuille”, le faceţi zilnic pentru a regenera sărmana noastră omenire apropiind-o de civilizaţia africană sau indiană, dar nu putem trece sub tăcere tentativa de a ne pune în aceeaşi companie cu semnatarii ultimului Tratat de război. Dacă noi suntem cu toţii de acord că nu sunt decât sălbateci în oraşele luminate de electricitate şi survolate de avioane, nu trebuie uitat totuşi că mulţumim lui Dumnezeu, în ciuda blestemaţilor voştri Cristofori Columbi, popularizaţi de cinematograf, şi că mai există încă pe pământ ţinuturi unde soarele şi aerul nu reprezintă monopolul unei mâini de oameni unde spaţiile cereşti nu sunt teroarea femeilor şi copiilor, unde nu sunt fabrici pentru producerea bacililor de ciumă, nici automobile care să ne zdrobească. La noi, râsul sau lacrimile sunt provocate de sentimente şi nu de gazele artificiale care vă gâdilă până la a vă suci gâtul. Noi nu avem ferestre de argint, nici tăietori de picioare cu fierăstrăul. În regiunile noastre paradisiace, drogurile nu sunt destinate să otrăvească comunitatea şi să se îmbogăţească şi, printre noi nu veţi găsi un stăpân „droghist”, destul de imoral, pentru a privi cu ochiul satisfăcut ravagiile unei oarecare epidemii şi să o exploateze în propriul său beneficiu, aşa cum a fost cazul la dvs, în timpul ultimei epidemii de gripă.

Noi nu cunoaştem acele imense întinderi de pământ înconjurate de ziduri înalte, garantate de lege, şi protejate de imbecili armaţi, aceste vaste domenii care satisfac capriciile unui singur om pe care dvs. Îl numiţi „stăpânul” şi la picioarele căruia vă aruncaţi, prostenându-vă. Fiecare dintre oamenii noştri vin pe lume complet goi, prevăzuţi cu membre proprii pentru a le hrăni şi a le apăra şi cu excepţia acestor membre, noi nu cunoaştem „proprietatea” legitimă.

Dar, moraliştii voştri ne acuză de canibalism şi de promiscuitate. Acestea sunt cuvinte ale căror semnificaţie este mai mult decât discutabilă deoarece, în ciuda şcolilor şi gramaticilor, nu vorbiţi pentru a vă auzi decât atunci când este vorba de a vă flata. Este adevărat că în trecut noi am înghiţit pe câţiva dintre aceşti ipocriţi care făceau meserie din pretinsa lor credinţă, unii dintre aceşti „misionari" ce ascundeau în spatele lor lanţuri şi baionete; dar noi am renunţat de atunci pentru că eram pe punctul de a ne otrăvi. Totuşi, chiar dacă această acuzaţie este fondată, nu vă puteţi erija în moralişti. A omorî şi mânca câţiva albi care ne subjugau, este nu numai scuzabil, dar chiar justificat atâta timp cât voi omorâţi milioane din semenii noştri cu o cruzime care ne face să ne îngrozim şi aceasta în numele cuvintelor: „libertate", „egalitate", etc., ceea ce nu are sens. Noi omorâm pentru a apăra o libertate existentă, reală, noi ducem lupte împotriva celor care vor să ne subjuge şi să facă din noi sclavi dar voi nu puteţi spune acelaşi lucru, deoarece nu omorâţi decât sclavii altor ţări şi lăsaţi tiranii să strângă lanţurile şi mai mult, după fiecare bătălie în numele unei „libertăţi" care nu vine niciodată.

Iată ce trebuie să numiţi canibalism.

În privinţa promiscuităţii, acelaşi lucru. Aici, voi sunteţi nişte farsori şi ipocriţi. Noi niciodată nu am sanctificat căsătoria şi nu am făcut legi care pedepsesc adulterul. La noi nu sunt decât sensurile noastre, gusturile noastre şi plăcerile noastre care fac lege şi pentru o plăcere, noi nu ezităm a ne ucide – reciproc – pe faţă. Aceasta, aşa şi trebuie să fie. Unul dintre exploatatorii voştri şi-a bătut joc de obiceiurile noastre, imaginând următorul dialog:

— Ce consideri tu ca „just", a întrebat el pe unul dintre şefii tribului.

— „Just", a răspuns interpelatul, este când iau femeia unuia dintre adversarii mei.

— Şi ce este „injust"?

— „Injust", când el este acela care o ia pe femeia mea! …

Şi toată civilizaţia noastră a izbucnit în hohote de râs homerice la auzul acestei concepţii de „injustiţie" a „sălbatecilor".

Totuşi, sărmanii mei prieteni, voi nu concepeţi altfel justiţia dar nu aveţi sinceritatea noastră. Voi aţi făcut legi care garantează proprietatea absolută

a femeii voastre şi Biserica voastră a decretat că adulterul este cea mai mare imoralitate; totuşi, printre voi nu este om care să nu fi murdărit, cel puţin, femeia celui mai bun prieten al său.

Acelaşi lucru pentru furt: pedepsiţi cu detenţie sau întemniţare când este vorba de alţii, de săraci, de cei slabi, dar sunteţi conştienţi că orice proprietate are la baza sa furtul şi… sunteţi mari proprietari, mari latifundiari.

Iată pentru ce vă rog –, dumneavoastră, cel puţin, care vreţi să creaţi o nouă umanitate, mai echitabilă şi mai puţin ipocrită –, să nu vă închipuiţi că toată lumea locuieşte la Versailles şi face parte din Liga Naţiunilor.

Un canibal

(„La Feuille”, Geneva, 11 octombrie 1919)

Notă: Acest articol, despre care se spunea în literatura română de specialitate că este dispărut (prin dispariţia ziarului în care se găsea înserat) a fost amintit – ca titlu şi semnătură în unele bibliografii. Apariţia articolului (traducere de Graţiela Ursulescu) este inedită. Textul în limba franceză – fotocopiat din ziarul elveţian „La Feuille”, a fost descoperit şi pus la dispoziţia noastră de către

Jean Hormière, fost preşedinte al Asociaţiei „Les Amis de Panaït Istrati” – decedat în anul 1996.

Nu s-a putut identifica editorialistul „FS” la care face referire Istrati. Tonul uneori „voltairean” al articolului ar fi putut fi inspirat din „La Feuille”, articolul: *Principesa Babilonului,* apărut în foileton, între lunile iunie-iulie 1919. (Cf. „Cahiers Panaït Istrati”, nr. 13/1996, p. 330).

Nicolae Ţiganu

Este un episod al luptelor revoluţionare din oraşul meu, destul de departe de aici.

În 1909, înapoindu-mă din unul din vagabondajele mele, fusei ales secretar al muncitorilor din port, una din cele mai puternice organizaţii din ţara mea. Sindicatul nu era decât la câteva luni de la constituire, dar nemulţumirea era atât de mare din cauza elevatoarelor aduse, încât furăm depăşiţi de voinţa generală de-a declara grevă.

Nu ne lipseau armele necesare în atare bătălii; aveam casa de bani bine garnisită, puteam conta pe trei sferturi din muncitori şi mai ales pe

răbdarea lor, în sprijinul căreia comitetul sindical împărţea ajutoare de grevă, atât capilor de familie cât şi celibatarilor.

Dar se afla un sfert de muncitori care nu erau de partea noastră şi care putea să ne dea mult de furcă. Trebuie să adaug amănuntul important, că muncitorii din port faceau parte din acea categorie de oameni ale căror obiceiuri descurajează pe un om civilizat. Ei beau până la îndobitocire, purtau toţi cuţite şi dintr-un nimic îşi spintecau burţile. Amintirile mele din copilărie erau populate cu scene atroce de înjunghieri inutile şi în clipa aceea, devenit port-parolă responsabilă, eram ultimul care să se lase păcălit de aparenta lor docilitate.

Greva, declarată şi în acest oraş dunărean, fu un spectacol necunoscut: trei mii de bărbaţi manifestau, însoţiţi de nevestele lor şi droaia de copii, în total peste zece mii de suflete.

Prima săptămână se scurse în tratative fară rezultat. Moralul se ţinu bine. Dar la începutul celei de-a doua săptămâni se ivi o defecţiune, din cauza a o sută de oameni şi a şicanelor poliţieneşti. Ni se interziseseră manifestaţiile. Nicio sală publică pentru întruniri. A trebuit să alergăm într-un oraş apropiat, pentru tipografie şi să ne mulţumim cu o sală micuţă, unde abia încăpeau o mie de oameni. Restul rămâneau în curte sau în stradă, hărţuiţi de agenţi, ce nu-şi dădeau seama de primejdia care-i păştea. Serviciul nostru de ordine făcea eforturi supraomeneşti pentru a-i potoli pe grevişti, care dintr-un moment în altul s-ar fi putut arunca asupra provocatorilor. Defecţiunile se succedau una după alta. Şi, către sfârşitul celei de-a doua săptămâni, circa cinci sute de amărâţi ne părăsiră, îngroşând rândurile „galbenilor”[33]. Fondurile ni se subţiaseră şi priveam cu spaimă la feţele întunecate, la privirile tulburi ce căutau la orizont o soluţie prin violenţă.

*

Într-o noapte, ieşeam foarte târziu de la o şedinţă de comitet şi mă îndreptam spre casă, întovărăşit de-o gardă cu „cerul gurii negru”. La câţiva paşi de casă, în mahala, mă despărţii de ei, cu o strângere de mână care fu cât pe-aci să ne strivească degetele. După câţiva paşi, mă trezii alături cu un om care ieşise ca din pământ: un uriaş.

---

33 Spărgători de grevă.

În jurul meu, beznă de nepătruns, tăcere întreruptă doar de lătratul „armatei” de câini, despre care antropologul Eugène Pittard de la Geneva vorbeşte cu puţin entuziasm.

Mărturisesc: era o surpriză dezagreabilă. Primul gest a fost să duc mâna la buzunarul unde aveam un browning nu prea rău… Dar necunoscutul mă asigură, fără întârziere:

— Fii liniştit, tovarăşe. Nu te-am căutat ca să-ţi pricinuiesc vreun rău… Spune, eşti obosit… E drept, dar, *pentru binele cauzei noastre,* n-ai vrea să mă întovărăşeşti într-un loc mai sigur? … Am ceva de vorbit cu tine…

Pentru binele cauzei! … Dumnezeule, în faţa cărui sacrificiu – *pentru binele cauzei* – ai putea da înapoi? … Mă uitam la acest colos cu faţa aproape tot atât de neagră ca şi noaptea. Aş fi sfidat pe cel mai tare psiholog, să-mi poată spune dacă necunoscutul ascundea în sufletul său gânduri nevinovate.

Dar necunoscutul râse, arătându-şi dinţii care scânteiară în noapte. Abia atunci îl recunoscui. Strigai:

— Nicolae Ţiganu!

— Chiar el… şi foarte măgulit că mă recunoaşte secretarul *nostru.*

— Dar dumneata nu eşti sindicalist! adăugai cu sentiment de stinghereală.

— Şi atunci?! … E vina mea? Ca să fiu primit, ce certificate îmi cereţi? N-am decât pe cele eliberate de la puşcărie…

Şi apucându-mă de braţ cu toată blândeţea de care era în stare, o pornirăm agale.

Nicolae Ţiganu era una din făpturile care puteau să descurajeze pe omul civilizat, despre care pomeneam la început. Era cel mai mare băutor dintre muncitorii portului. Cel mai îngâmfat şi mai violent. Avea câteva omoruri la activul său, pentru care, ca să nu-şi petreacă toată viaţa la ocnă, maică-sa – speriată de un atare fecior – vânduse două proprietăţi şi plătise avocaţi „influenţi”. Nicolae Ţiganu petrecuse aproape cincisprezece ani de muncă silnică în minele noastre de sare. Acum se „cuminţise”, căci împlinise cincizeci de ani, dar hamalii se temeau de puterea lui, ca de moarte.

Mă întrebam: „Pentru binele cărei «cauze» vrea să-mi vorbească acest om?” Dar el îmi înţelese încurcătura şi-mi vorbi:

— Ţi-e frică de mine, băiete? îmi spuse, luându-mă de gât, familiar şi grăbindu-şi puţin paşii.

— Şi de ce nu mi-ar fi frică? Ce, eşti un înger?

— Dar de ce să-ţi fac rău ţie, tocmai ţie?

— De ce l-ai făcut altora?

— Altora?

Şi un moment rămase descumpănit. Apoi reluă:

— Altora… Oh, prietene, vrei să mă judeci şi tu? Nu simţi că asta nu-mi place?

Şi ca şi cum şi-ar fi adus aminte de numeroasele Curţi cu Juri, se proţăpi deodată, încetinindu-şi pasul şi cu o voce sacadată mă întrebă, în noaptea adâncă:

— De ce am pricinuit rău altora? De ce? Şi întor- cându-se însufleţit spre mine: Ei bine! eu nu ştiu pentru ce, dar… ai putea să-mi spui tu?

— Ce-oi fi vrând să-ţi spun? Te-ai născut cu apucături rele…

— Atât poţi să-i spui unui ucigaş ca mine?

— … Şi poate că mai sunt şi alte cauze? adăugai.

— Poate… repetă el, poate? Şi apucându-şi pălăria începu să-şi facă vânt cu ea, noaptea fiind prea caldă pentru acest om sângeros, înfierbântat. Tăcu, dar am putut să ghicesc că nu terminase. Cu mintea sa greoaie, se gândea.

Traversarăm portul, situat în adâncătura semicirculară care înconjoară partea dispre oraş neapărată de Dunăre. Se opri sub un felinar şi, punându-şi braţul pe umărul meu, mă privi cu un ochi de tigru ce se voia bun:

— Vezi tu adâncătura asta? … Ei bine! dacă ar fi fost un altul în locul tău, care să mă întrebe de ce am ucis, l-aş fi trimis în fundul ei, ca să-şi caute răspunsul… Am avut pofta asta, ori de câte ori judecătorii mă întrebau de ce am omorât; dar eram în fiare şi straşnic păzit… Atunci îmi plecam fruntea, lăsând să mi se vadă faţa devenită neagră, precum cămăşa unui puşcăriaş. Şi ei gândeau că eu mă pocăiam, sau cam aşa ceva… Asta pretindea şi apărătorul meu, ca să-mi uşureze păcatele şi punga… Altă dată să nu-i mai întrebi pe criminali de ce ucid. Dar dacă tu ţii s-o ştii, du-te să-i întâlneşti la puşcărie şi vorbeşte-le ca un „tovarăş”, frăţeşte. Atunci o să afli

şi o să-ţi fie milă, de ceea ce nu le displace lor… Acum, haide!

La capătul celălalt al punţii intră în curtea unei cârciumi închise şi când deschise o uşă, văzui o duzină de oameni de teapa lui, dar mai puţin iluştri. Şedeau în jurul unei mese dreptunghiulare şi beau. Vorbeau pe şoptite, iar la apariţia mea, se siliră să mă privească cât mai binevoitor cu putinţă.. Nu pricepeam nimic. Ţiganu îmi arătă un scaun, se aşeză lângă mine şi-mi turnă vin, spunându-mi:

— Tu nu eşti băutor. O ştiu, dar trebuie să latri cu câinii, să urli cu lupii, iar cu oamenii legii să vorbeşti despre dreptate. Cu cei de teapa noastră te vei preface că ne ţii tovărăşie. Intre timp, o să te lămuresc de ce te-am adus aici. Vreau ca să câştigi greva, care cade, dragul meu, din pricina discursurilor tale…

Şi lovi cu palma în masă atât de tare, încât răsturnă paharele. Un hohot de râs general răspunse mirării mele.

— Să m-ajuţi ca să câştig greva? … Dar asta nu-i în puterea noastră.

— Ba da, dragă secretare, şi chiar foarte bine. Vom aplica *legea* obişnuită, dar de astă dată, pentru *cauză.*

Mă ridicai revoltat:

— Vă rog, să nu vă duceţi în port şi să-mi faceţi cine ştie ce pocinog. Autorităţile nu aşteaptă decât prilejul, ca să poată începe represiunea.

— Te rog, nu te necăji. Ne permitem să-ţi reamintim că niciunul dintre *noi* nu figurează în registrele voastre. Va fi o acţiune izolată, pe care o s-o înfierezi de la tribună, cu toată energia! E clar, e simplu, ţine de *codul* nostru, pricepi? Acest „cod” a împărţit de atâtea ori atâta dreptate, încât am devenit *oameni de drept.* Şi-apoi, n-o să le facem prea mult rău, nu prea mult…

Şi omul „de drept” ieşi, urmat de câţiva, cu măciuci teribile prinse la brâu…

*

În acea epocă, munca în port începea în primele ore ale zorilor, când umbrele nopţii nu se risipiseră încă bine.

A doua zi, în timp ce mă aflam la birou, cu ferestrele larg deschise, asurzit de vacarmul greviştilor, se auziră deodată urale:

— Ce se întâmplă?

Un grevist cu respiraţia tăiată năvăli în biroul meu:

— „Galbenii” sunt doborâţi cu lovituri de măciucă!

— Asta-i rău! răspunsei ipocrit, cu nasul în hârtiile mele.

Această „lege” a fost aplicată „galbenilor” numai trei sau patru zile şi atât de bine, ca şi agenţilor care avură proasta inspiraţie să-i apere. Apoi, armatorii şi prefectul chemară o delegaţie de grevişti, stătură de vorbă politicos şi se căzu de-acord.

— Nu ţi-am spus, prietene, că trebuie să urli ca lupii, iar cu *oamenii de drept* să vorbeşti despre dreptate?

Nicolae Ţiganu îmi striga aceste vorbe, când a trecut, după câteva zile pe la mine… 44

P.I. Delabrăila („L’Humanité Dimanche”, Paris, 27 octombrie 1921)

Text reprodus din Panait Istrati, *Amintiri, evocări, confesiuni,* Editura Minerva, Bucureşti, 1985, ediţie îngrijită, traduceri de Alexandru Talex.

Grupaj selectiv de pseudonime corelate cu scrierile respective

Pseudonimul	Ttlul scricrii, localizare, anul
P. Lstrate	*Regina Hotel* - „România Muncitoare” (RM, în co II-a, an II, nr. 38, 19-26 nov. 1906;
P. Istrati	*Biserică şi popi* - RM, an II, nr. 49, 4-11 febr. 1907;
	Consecinţele unei moralităţi - RM, an V, nr. 56, 13 sep
	Indiscreţiuni, în chestia de la Arsenal - RM, an V, nr. 6
	Fotoliul minciunei - RM, an V, nr. 76, 8 nov. 1909;
	Studenţii noştri - RM, an V, nr. 89, 24 dec. 1909;
	Muncitorii din portul Brăila. Cum erau odată şi cum organizării sindicale - RM, an V, nr. 92, 10 ian. 1910;
	Din minciunile noastre convenţionale. Două afuriseni 96, 24 ian. 1910;
	Demagogii contemporane (Asupra conferinţei domnulu RM, an V, nr. 97, 28 ian. 1910;

	Din spiritul muncitorimei - RM, an V, nr. 103, febr. 19
	Muncitorii în porturi. Cum sunt exploataţi muncitor Lipitorile muncei: Magazineri, Vătafi, Autorităţi - „Dimin 2175, 17 martie 1910;
	Exploatarea muncitorilor din porturi. Cum sunt exploa portul Brăila. Vătafii şi Ipistaţii - „Dimineaţa", an VII, n 1910;
	Monstruozitatea diaconului D. Popescu din
	Tulcea. Violarea unei fetiţe de 12 ani - RM, an VI, nr. 8, 28 m 1910;
	De vorbă cu tine, muncitorule - RM, număr de propagand apr. 1910;
	Ancheta Minervei la sindicatul din Brăila - RM, an VI, nr. 1 mai 1910;
	Scandal bisericesc. Desfrâu şi decadenţă - RM, an VI, nr. 2 mai 1910;
	Resultatul unei morale - RM, an VI, nr. 22, 23 mai 1910;
	După greva din Brăila. Din lagărul muncitoresc. Glasul lucrător - „Adevărul", nr. 7458, 14 iunie 1910;
	După grevă. Au pierdut muncitorii brăileni sau au câştigat? - an VII, nr. 29, 17 iunie 1910;
	După grevă. Primii paşi ai mişcării - RM, an VI, nr. 20, 20 1910;
	După greva din Brăila. III. Împărţirea muncei - RM, an VI, n 24 iunie 1910;
	După greva din Brăila. IV. Procedări greşite - RM, an VI, n 27 iunie 1910;
	După greva din Brăila. Decursul grevei, (A doua greşeală) RM, an VI, nr. 34, 4 iulie 1910;
	După greva din Brăila. Aderările voluntare. Considera generale - VI, RM, an VI, nr. 35, 8 iulie 1910;

	O critică greşită. (Răspuns tov. 1. Neagu) - RM, an VI, nr. 3 iulie 1910;
	Doi intelectuali - RM, an VI, nr. 63, 18 oct. 1910;
	Pe urmele capitalului. Munca la cariere. I - RM, an VI, nr. 6 oct 1910;
	Un incident semnificativ - RM, an VI, nr. 78, 5 dec. 1910;
	Asupra incidentului de la Eforie - RM, an VI,
	Nr. 94, 6 febr. 1911;
	Unor „idealişti” suspecţi - RM, an VII, nr. 34, 3 iulie 1911;
	Din sanatoriu. Reflecţiile unui ofticos. Viaţa. - RM, an VII, nr. 68, 3 nov. 1911;
	Din sanatoriu. Reflecţiile unui ofticos. Spre mai bine. - RM, nr. 70, 9 nov. 1911;
	Calul lui Bălan (schiţă) - „Calendarul Muncei”, nr. 31, 1912;
	După Congres - RM, an VIII, nr. 54, 15 iulie 1912;
	Asistenţii de la cereale - RM, an VIII, nr. 54, 15 iulie 1912;
	O aniversare (Mişu Ionescu) - RM, an VIII, nr. 58,28 iulie 1912;
	Păreri libere. Facla *la puşcărie?* - RM, an VIII, nr. 80, 14 oct. 1912;
	Ştefan Grigoriu - RM, an IX, nr. 56, 1 august 1913;
	Însemnări de călătorie. Note din Egipt, Lucrătorul arab. Mizeria arabă. Situaţia lucrătorului european. Sfârşit de sezon - RM, an IX, nr. 41, 1 aug. 1913;
	Prostituaţii condeiului - RM, an IX, nr. 56, 1 aug 1913;

	„Regele Păcei” - RM, an IX, nr. 58, 8 aug. 1913;
	Excese de imaginaţie - RM, an IX, nr. 59, 11 aug. 1913;
	Curtezanii războinici - RM, an IX, nr. 61, 18 aug. 1913;
	La o răspântie - RM, an IX, nr. 62, 22 aug. 1913;
	O amintire banală. Pentru istoricul Adevărului -RM, an IX, nr. 87, 3 nov. 1913;
	Pégoud - RM, an IX, nr. 95, 21 nov. 1913;
	Scrisori din Paris. La Père Lachaise (Cu
	Prilejul mortei lui Eue. Fournière) - RM, an X, nr. 5, 1 1914;
	Morţi scumpi. Emile Landrin - RM, an X, nr. 13, 4 febr. 1
	Intii Mai; la Brăila - RM, an X, nr. 47, 29 apr. 1914;
	Despre Ştefan Gheorghiu cu prilejul împlinirii unui an moartea lui - „Tribuna Transporturilor”, număr comemo 6 martie 1915;
	Ştefan Gheorghiu bolnav. În Egipt - „Tr Transporturilor”, număr comemorativ, 6 martie 1915;
	Epilogul unei lupte. Scene şi fapte de reţinut în urma grev Brăila - „Lupta zilnică”, nr. 202-203, 30 aug-2 sept. 1915;
	Foileton. Campaniile nostre. (Aspecte de la întrunirile p ieftinirea traiului) - „Lupta zilnică”, nr. 61-62, 13 martie 19
Is.	*Al X Congres al partidului socialist italian* - RM, an IV, n 16 oct. 1908;
	„Dr. Racovski” - RM, an VI, nr. 79, 9 dec. 1910;

Un om	*Greva de 5 minute de la fabrica de cuie „Chercea" din B* RM, nr. 81, 26 nov. 1909;
Pribeagul	*O lecţie bună* - RM, nr. 37, 9 iulie 1909;
RM	*Ticăloşiile poliţieneşti la Brăila* - RM, nr. 60, 27 sept. 190
	Muncitorimea organizată din portul Brăila Marea înt sindicală din Brăila - „Adevărul", nr. 7249, 25 dec. 1909;
P. Istr.	*Din ţară. Brăila Lacul Sărat* - RM, an V, nr. 21, 14 mai 1
	Din lumea servitorilor - RM, an V, nr. 24, 24 mai 1909;
	Cum trăieşte breasla servitorilor. Hotel
	Popescu Lacul Sărat - RM, an V, nr. 28-29, 7 şi 11 1909;
	Care sunt îndatoririle unui comitet? - RM, an V, nr. iunie 1909;
	Prea multă răbdare - RM, na V, nr. 32, 21 iunie 1909;
	Iarăşi Hugo Sânger din Brăila - RM, an V, nr. 34, 28 1909;
	Satirii noştri politici şi votul universal - RM, an V, nr iulie 1909;
	Organul central şi publicaţiile de breaslă - RM, an V, 23 iulie 1909;
	Teatnd social - RM, an V, nr. 42, 26 iulie 1909;
	Tulburătorii „ordinei sociale" - RM, an V, nr. 34, 3 1909;
	În jurul morţei exploatatorului Gh. Assan - RM, an 44, 2 aug. 1909;
	Premierului - RM, an V, nr. 47, 13 aug. 1909;
	Legea tocmelilor agricole şi demisia d (omnu) lui Mandrea - RM, an V, nr. 52, 30 aug 1909;
	Un „incident" la o căsătorie - RM, an V, nr. 55, 10

	1909;
Istrian	*Un ucenic linşat* - RM, an V, nr. 55, 10 sept. 1909;
	„Săptămână” (rubrică ce cuprinde mai multe ar informative, n.n.) - RM, an V, nr. 56, 13 sept. 1909;
	„Săptămână” - RM, an V, nr. 58, 20 sept. 1909;
	„Săptămână” - RM, an V, nr. 60, 22 sept. 1909;
	„Săptămână” - RM, an V, nr. 62, 4 oct. 1909;
	„Săptămână” - RM, an V, nr. 64, 11 oct. 1909;
	Mântuitorul (Amintire de la un Crăciun) - RM, an V 83, 23 dec. 1910;
P. Istrati Secretarul	*Scrisoare. Către „un ţăran sincer”, „cu ştiinţă de ca dragoste de adevăr” şi “care nu e*
Cercului de editură socialistă	*Membru în Liga pentru unir a înălbitorilor” (lui I.C. Vissario* nr. 66, 26 aug. 1912;
Moş Istrati	*„Sărăcie şi pretenţii” (Răsp Fulman)* - RM, an V, nr. 57, 17
P. I.	*Francisco Ferrer* - „Calenda 20, 1910 - almanah apărut în l
	Pentru d (omnul) ministru de VII, nr. 10, 10 apr. 1911;
	Pentru prefectura Brăilei - RM 15 iulie 1912;
	Câte o glumă din când în condei - RM, an VIII, nr. 57, 26
	Din regiunea petrolului, Câ VIII, nr. 80, 14 oct. 1912;
P.I. Brăila	*Meseriaşii faţă de mişcarea si d (omnu) lui Badea Spânu la B* nr. 106, 28 febr. 1910;
P. Istrati Brăila	*Comerţul Brăilei periclitat?* - 14 martie 1910;

Cor. *(Corespondent, n.n.) Angajat de Const. Miile, directorul ziarului* „Dimineaţa”	*Monstruoasa faptă a* „Dimineaţa”, an VII, nr. 2172,
Coresp. *(Corespondent,* *N.n.)*	*Monstruozitatea unui di* *copilei de 12 ani victima* *Popescu* - „Dimineaţa”, an. martie 1910;
P. Istrati Secretarul Sindicatului muncitorilor din portul Brăilei	*Ancheta pentru votul un* Socială”, nr. 7-8, aug-sept 191
Istrian Delabrăila *Chelner* *I.D.*	*Ironii ocazionale. Răspuns* *cazonă*-RM, an VI, nr. 85, 6 ian
Andrei Scutaru	*Nostra Famiglia (Dintr-o scrisoare* *Neapole, 21 febr. 1907* - „Lumea Nouă”, n sept. 1911;
I. Delabrăila	*Câte o glumă din când în când. Scrisoare de* *unui „om necăjit”* - RM, an VII, nr. 60, 6 oct.
P. Brăileanu	*Întâi Mai (schiţă)* - „Calendarul Muncei 31, anul 1911 (pe anul 1912);
Panait Istrati ziarist român	*Tolstoâsme ou Bolchevisme?* - „La Fe Geneva, 24 iunie 1919;
Panait Istrati zugrav de case din Organizaţia socialistă română „Lupta”	*Scrisoare deschisă a unui muncitor către* *Barbusse* - „La Feuille”, Geneva, 16 sept. 19
Un canibal	*Daignerez-vous (Binevoiţi dumneavoastră* „La Feuille”, Geneva, 11 oct 1919;
P. I. Delabrăila	*Nicolăi Tziganou* - „L'Humanité Dimar Paris, 27 oct. 1921;

Panait Istrati	*Sur Anatole France* - „Clarté”, Paris, 1925;
	A la veille du X-ème anniversaire Révolution d'Octobre. De Paris à Mos „L'Humanité”, 1 nov. 1927;
Alexe Pribeagu	*Fraţii săraci* - „Manuscriptum”, nr. 3 1975, pp. 59-75;
Panait Istrate	*Despre romanul „Apărarea are cuvânt* „Gazeta”, 18 aug. 1934.

CRONOLOGIA ARTICOLELOR REPRODUSE ÎN VOLUM Anul 1906

- *Regina Hotel*

Anul 1907

- *Biserică şi Popi*

Anul 1908

- *Al X Congres al partidului socialist italian* **Anul 1909**
- *Din ţară. Brăila Lacul Sărat*
- *Cum trăieşte breasla servitorilor. Hotel Popescu Lacul Sărat*
- *O lecţie bună*
- *Un ucenic linşat*
- *Rubrica " "*Săptămână*"", articolul Insuficienţa gimnaziilor.*
- *Sărăcie şi pretenţii (Răspuns d-nei Fulmen)*
- *Ticăloşiile poliţieneşti la Brăila*
- *Greva de 5 minute de la fabrica de cuie „Chercea” din Brăila*
- *Francisco Ferrer*
- *Marea întrunire sindicală din Brăila*

Anul 1910

- *Meseriaşii faţă de mişcarea socialistă. Conferinţa d. Lui Badea Spânu la Brăila*
- *Comerţul Brăilei periclitat?*
- *Monstruoasa faptă a unui diacon*
- *Monstruozitatea unui diacon. Declaraţiile copilei de* 12 *ani, victima diaconului Mitică Popescu*
- *Dr. Racovski*
- *Ancheta pentru votul universal* **Anul 1911**

- *Ironii ocazionale. Răspuns ţivil la o scrisoare cazonă*
- *Pentru d. Ministru de Interne*
- *Nostra famiglia (Dintr-o scrisoare veche)*
- *Câte o glumă din când în când. Scrisoare deschisă unui „om necăjit”*
- *Întâi Mai*

Anul 1915

- *Ştefan Gheorghiu bolnav. În Egipt; Despre Ştefan Gheorghiu cu prilejul împlinirii unui an de la moartea lui*

Anul 1918

- *Evadatul de peste Rhin*
- *Fraţii săraci*

Anul 1919

- *Tolstoism sau Bolşevism?*
- *Scrisoare deschisă a unui muncitor către Henri Barbusse*
- *Binevoiţi Dumneavoastră…;*

Anul 1921

- *Nicolae Ţiganu*

ACTUL DE NAŞTERE AL LUI PANAIT ISTRATI

Aflat în Arhivele Statului – Secţia Brăila – Colecţia Stare civilă comunală, Registrul Stării Civile pentru nou-născuţi, fila 6, pe anul 1884, Primăria Tribunal Brăila, reprodus în „Revista Arhivelor”, voi. 33, nr. 1/1971, pp. 115-120, sub titlul: *Precizări privind data şi locul naşterii lui Panait Istrati*, semnat de brăileanul, prof. N. Mocioiu.

„Registrul Stării Civile Actul 1077”

„Gherasim Joiţa Stoica Istrate”

„Anul una mie opt sute optzeci şi patru, luna august, unsprezece, ora zece înainte de amiază. Act de naşterea copilului Gherasim, de sex masculin, născut ieri Vineri zece curent la ora şapte înainte de amiază, în Brăila, la locuinţa mamei sale din strada Romană nr. 149, culoarea Galbină fiul D.nei Joiţa Stoica Istrate de ani douăzeci şi nouă, de religie ortodoxă, profesie casnică. După declaraţia făcută de Nedelea Stoica Istrate, de ani cincizeci şi cinci, văduvă, domiciliată în viea de la valea Iacomsonu, buna copilului (despre) şi moaşea care a operat la această naştere şi care moaşe ne-a înfăşat copilul în prezenţa d. Lor Gheorghe Valsamis de ani 39,

profesie precupeţ, domiciliat într-o casă cu mama copilului şi Nicolae Iconomide, de ani patruzeci şi patru, profesie idem, domiciliat în aceeaşi curte, care au subscris acest act, după ce I-au citit împreună şi cu declaranta. Constat după lege de noi Theodor Dobrescu, delegat oficier de stare civilă. Declaranta neştiind carte a pus degetul".

Semnături:

„Nedelea Stoica Istrate"

„Gheorghios Valsamis" (*în limba greacă,* n.n.)

„Nicolae Iconomide" (*în limba greacă,* n.n.)

NOTĂ

Din analiza documentului oficial reies următoarele aspecte care înlătură unele controverse:

a. *cu privire la legitimitatea născutului*:

— Copilul Gherasim Joiţa Stoica Istrate (Panait Istrati, n.n.) s-a născut *în locuinţa mamei sale,* deci nu a părinţilor săi;

— Este fiu al d. Nei Joiţa Stoica Istrate, prin urmare nu şi al numitului Gheorghe Valsamis (presupusul tată, n.n.);

— Gheorghe Valsamis era domiciliat într-o casă cu mama copilului (în actul de naştere nu se stipulează că era domiciliat în casa soţiei sale);

— Noul născut fiind fiul mamei sale – fară precizarea tatălui – rezultă că este copil nelegitim;

— Gheorghe Valsamis semnează actul de naştere nu în calitate de soţ al Joiţei sau de tată al noului născut, ci numai în calitate de martor. Neexistenţa soţului, care putea fi tatăl noului născut, duce la concluzia că fătul a fost copil nelegitim al mamei sale.

b. *Cu privire la Gheorghe Valsamis* (înscris sub acest nume în act), se precizează că prenumele corect al respectivului este *Gheorghios,* aşa cum semnează, în limba greacă, actul de naştere, în calitate de martor. Prin urmare orice alt prenume întâlnit nu poate fi luat în consideraţie.

BIBLIOGRAFIE

BATALI AURELIA, *Tabel cronologic la volumul: Panait Istrati – Chira Chiralina, Moş Anghel,* Ed. Minerva, Colecţia *BPT,* nr. 518/1969;

IORGULESCU MIRCEA, *Panait Istrati, recurs documentar,* „România Literară", nr. 8, 21 februarie 1985;

ISTRATI PANAIT, *Cum am devenit scriitor,* Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1981;

ISTRATI PANAIT, *Viaţa lui Adrian Zografi,* Ed. Minerva, Bucureşti, 1983;

ISTRATI PANAIT, *Amintiri, evocări, confesiuni,* Ed. Minerva, Bucureşti, 1985;

Toate ediţiile îngrijite, comentate, adnotate şi traduceri de Alexandru Talex.

ISTRATI PANAIT, *Publicistica de tinereţe (1906- 1916),* Ed. Porto-Franco, Galaţi, 1993, ed. Îngrijită, comentată, adnotată de Ion Ursulescu;

MOCIOIU NICOLAE, *Precizări privind data şi locul naşterii lui Panait Istrati,* „Revista Arhivelor", voi. 33, nr. 1/1971.

TALEX ALEXANDRU, *Panait Istrati, din ultimile manuscrise,* „Manuscriptum", nr. 3 (20)/1975.

TEATRU:

Făcliile portului, achiziţionată de Teatrul „Maria Filotti" – Brăila, 1975;

Zorile portului, premieră în anul 1986;

Probele acuză, premieră, tipărită în limbile română şi maghiară, în anul 1987;

Vârsta primului zbor, premieră, tipărită în limbile română şi germană, în anul 1988;

Răspântia unei alte dimineţi, premieră în anul 1989;

Fagure cu inimă, premieră în anul 1989;

Miză pe o singură carte, în curs de achiziţie;

Un incident semnificativ, în curs de achiziţie;

POEZIE: *întâlnire cu Iisus Hristos,* în curs de apariţie la editura *Regina din Arcadia,* Bucureşti.

ISTORIE LITERARĂ:

Panait Istrati, „Publicistica de tinereţe" (1906 – 1916), Ed. *Porto- Franco,* Galaţi, 1993. Ediţie îngrijită de Ion Ursulescu. Premiul „Panait Istrati" pe anul 1993, acordat în cadrul Jubileului: „Brăila 625", de către Municipalitatea Brăila, pentru exegeză istratiană;

Valori ale patrimoniului evreiesc la Brăila, Ed. *Istros,* Brăila, 1998;

Panait Istrati – Pseudonime, Ed. *Istros*, Brăila, 2002;

Debuturile unui demiurg – Panait Istrati –, în curs de apariţie; Panait Istrati: *Publicistica de maturitate,* în curs de apariţie;

CONSEMNĂRI: *Panait Istrati, omul şi opera,* în curs de apariţie.

STUDII: *Politica comercială şi tarifar valutară în turismul internaţional* şi *Vânzarea de mărfuri pe valută. Relaţia România – Ţările europene şi extraeuropene.* (14 volume)

ARTICOLE ŞI POEZIE în: „Săptămână", „Contemporanul", „Cutezătorii", „Bis", „Humor cu antract", „Dimineaţa", „Destine", „Cultul Mozaic", „Revista Economică", „Panoramic", „Porto-Franco", „Cahiers Panaït Istrati", „Armonia", „Ţăranul Român", „Dunărea".

9 Panait Istrati, *Cum am devenit scriitor,* ediţia a II-a, editura *Minerva,* Bucureşti, 1983, pp. 139, 146.

11 Panait Istrati, *Op. Cât.*, 1981, p. 154.

21 În perioada scrierii acestui articol, P. Istrati era corespondentul ziarului *Dimineaţa,* la Brăila (n. Ed.)

25 Hangiu, hotelier (n.n.)

28 Extras din articolul semnat de prof. Rodica Firescu, în revista „Familia", Oradea, aprilie, 1971. Originalul articolului se găseşte în ziarul comemorativ „Tribuna Transporturilor" din 6.03.1915, pe care însă nu l-am găsit în fondul B.A.R. Acesta a fost şi motivul pentru care am apelat la coloanele revistei „Familia".

29 în zgomotul asurzitor al farfuriilor (în franţuzeşte în original) (n.a.)

32 Reproducere din: Panait Istrati, *Viaţa lui Adrian Zografi,* Editura Minerva, Bucureşti, 1983, ediţie îngrijită, traducere de Alexandru Talex

38 Reproducere din: Panait Istrati, *Viaţa lui Adrian Zografi,* Editura Minerva, Bucureşti, 1983, ediţie îngrijită, traduceri de Alexandru Talex.